

2017

**Sprawozdanie Grupy Kapitałowej
Instal Kraków S.A. na temat
informacji niefinansowych**

Niniejsze sprawozdanie (dalej zwane „**Sprawozdaniem**”) zostało sporządzone przez spółkę Instal Kraków S.A. z siedzibą w Krakowie (w dalszej części sprawozdania zwaną również „**Spółką**” lub „**Instal Kraków**”) w wykonaniu obowiązku określonego w art. 55 ust.2b ustawy o rachunkowości z dnia 29 września 1994 roku (t.j. z dnia 22 listopada 2017 roku (Dz.U. z 2017 roku poz. 2342); dalej: „Ustawa o rachunkowości”), z wykorzystaniem Standardu Informacji Niefinansowych (SIN) 2017, opracowanego przez Fundację Standardów Raportowania oraz Stowarzyszenie Emitentów Giełdowych. Treść Sprawozdania obejmuje informacje niefinansowe, dotyczące Grupy Kapitałowej Instal Kraków S.A. (dalej zwanej również „**Grupą Kapitałową**” lub „**Grupą**”), za okres od 1 stycznia 2017 roku do 31 grudnia 2017 roku, w zakresie zagadnień uznanych przez Spółkę, w wyniku przeprowadzonego dialogu z interesariuszami i wewnętrznych analiz, za istotne dla oceny rozwoju, wyników i sytuacji Grupy oraz wpływu jej działalności na zagadnienia, o których mowa w art. 49b ust. 2 pkt 3 Ustawy o rachunkowości.

Spis treści

Obszar zarządczy (G)	3
Model biznesowy i strategia (G.1.).....	3
Strategia.....	8
Kluczowe niefinansowe wskaźniki efektywności	10
Ład zarządczy (G.2.).....	10
Zarządzanie ryzykiem (G.3.).....	14
Zarządzanie etyką (G.4.).....	16
Obszar środowiskowy (E)	18
Surowce i materiały (E.1).....	25
Paliwa i energia (E.2)	27
Woda (E.3.)	30
Bioróżnorodność (E.4.)	31
Emisje do atmosfery (E.5.).....	33
Odpady i ścieki (E.6.)	36
Pozostałe aspekty bezpośredniego i pośredniego oddziaływania na środowisko (E.7.).....	44
Rozszerzona odpowiedzialność środowiskowa: produkty i usługi (E.8.)	47
Obszar społeczny i pracowniczy (S)	52
Korzystanie z pomocy publicznej i zlecenia publiczne (S.1.).....	52
Poziom zatrudnienia i poziom wynagrodzeń (S.2)	57
Relacje ze stroną pracowniczą i wolność zrzeszania się (S.3).....	63
Bezpieczeństwo i higiena pracy (BHP) (S.4.)	64
Rozwój i edukacja (S.5)	72
Zarządzanie różnorodnością (S.6).....	74
Prawa człowieka (S.7)	76
Praca dzieci i praca przymusowa (S.8).....	78
Spółeczności lokalne i zaangażowanie społeczne (S.9).....	79
Przeciwdziałanie korupcji (S.10)	83
Bezpieczeństwo produktów i konsumentów (S.11).....	84
Komunikacja marketingowa (S.12)	91
Ochrona prywatności (S.13).....	92
Oznakowanie produktów (S.14).....	94
Pozostałe kwestie społeczne i rynkowe (S.15)	96

Obszar zarządczy (G)

Model biznesowy i strategia (G.1)

G.1.1 G.1.2

Grupę Kapitałową Instal Kraków S.A. tworzy spółka Instal Kraków S.A., jako jednostka dominująca, wraz z jednostkami zależnymi, to jest spółką Frapol sp. z o.o. z siedzibą w Krakowie (dalej zwaną również „Frapol”) oraz spółką BTH Instalacje Sp. z o.o. z siedzibą w Krakowie (dalej zwaną również „BTH”). Nadto, podmiotem stowarzyszonym w ramach Grupy Kapitałowej, jednakże wyłączonym z konsolidacji i tym samym nieobjętym niniejszym Sprawozdaniem, jest spółka Biprowumet Sp. z o.o. z siedzibą w Krakowie. Od 28 kwietnia 1999 roku akcje Instal Kraków S.A. są notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Zgodnie z podziałem sektorowym, stosowanym przez GPW, Spółka zaliczana jest do sektora Budownictwo przemysłowe.

Od lat, Grupa realizuje skomplikowane zadania dla potrzeb nowoczesnego przemysłu, infrastruktury i środowiska. Wykonała setki obiektów, takich jak oczyszczalnie ścieków, stacje uzdatniania wody, zakłady produkcyjne, huty, rafinerie oraz obiekty i instalacje dla energetyki. Była również wykonawcą licznych obiektów użyteczności publicznej, takich jak szpitale, pływalnie, obiekty sportowe, szkoły i uczelnie wyższe oraz specjalistycznych instalacji dla takich obiektów. W celu dywersyfikacji produktów i usług, w 2006 roku Spółka rozpoczęła działalność w branży deweloperskiej. Za swoją działalność w obszarze deweloperskim otrzymała w 2009 i 2010 r nagrodę Złotego Kasku, w 2010 roku wyróżnienie Srebrnego Sokoła, a w roku 2011, wyróżnienie „Dewelopera Roku 2011”. Rozpoczęcie produkcji pierwszych central wentylacyjno-klimatyzacyjnych przez Frapol miało miejsce w 1998 roku. W kolejnych latach wprowadzono do produkcji nowe urządzenia wentylacyjno-klimatyzacyjne, produkty związane z systemami przeciwpożarowymi, rekuperacją.

Obecnie, działalność Grupy Kapitałowej koncentruje się w obszarze usług budowlano-montażowych (w tym sprzedaż usług budowlano-montażowych na rynkach zagranicznych), działalności deweloperskiej (w tym zarządzania, najmu oraz dzierżawy posiadanych nieruchomości), produkcji konstrukcji dla budownictwa przemysłowego, realizowanej w dwóch własnych zakładach (w Krakowie i Oświęcimiu) oraz produkcji central wentylacyjnych i elementów instalacji wentylacyjnych i klimatyzacyjnych, realizowanej w dwóch zakładach, zlokalizowanych w Krakowie. Dodatkowo, Grupa świadczy usługi wynajmu sprzętu i środków transportu, badań i szkoleń z zakresu spawalnictwa oraz usługi serwisowe instalacji wentylacji i klimatyzacji. Przychody ze sprzedaży Grupa osiąga głównie na rynku polskim (81,9% skonsolidowanych przychodów ogółem).

Potencjał Grupy Kapitałowej pozwala prowadzić kompleksową realizację budowy zakładów przemysłowych i obiektów budowlanych w formule „pod klucz”. Oferta Frapol, obejmująca elementy wentylacji i klimatyzacji oraz oferta BTH, obejmująca usługi montażowo-instalacyjne w zakresie sieci zewnętrznych, instalacji wewnętrznych oraz instalacji wentylacji i klimatyzacji jest komplementarna do oferty Spółki, stąd możliwe jest wykonywanie w ramach całej Grupy Kapitałowej prac instalacyjno-budowlanych, począwszy od fazy projektu, obejmującej także projektowanie instalacji wentylacji i klimatyzacji, do fazy, w której następuje oddanie do użytku gotowego obiektu.

Segmenty operacyjne Grupy Kapitałowej:

Segment budowlano-montażowy jest obszarem działalności skierowanej przez Grupę Kapitałową głównie do klientów instytucjonalnych oraz biznesowych (jednostek samorządowych, przedsiębiorstw państwowych i prywatnych), polegającej na świadczeniu usług budowlano-montażowych i projektowych w systemie generalnego wykonawstwa lub jako podwykonawca. Działalność w tym obszarze prowadzą wszystkie spółki Grupy.

Przez Spółkę, główne zlecenia realizowane są w sektorze energetycznym, gospodarki wodno-ściekowej, budownictwa ogólnego oraz specjalistycznych instalacji technologicznych. W systemie generalnego wykonawstwa (sporadycznie jako podwykonawca) realizuje ona kompleksowe wykonawstwo przedsięwzięć w zakresie technologii i instalacji dla uzdatniania wody przemysłowej i komunalnej, oczyszczania ścieków oraz kanalizacji, instalacji przemysłowych dla sektora energetycznego, instalacji dla ciepłownictwa i ogrzewnictwa, instalacji oczyszczania spalin, instalacji paliwowych oraz wiele innych rodzajów instalacji przemysłowych.

Frapol natomiast świadczy, w formie podwykonawstwa, usługi w zakresie montażu wyprodukowanych instalacji wentylacji i klimatyzacji, na rzecz podmiotów realizujących inwestycje w zakresie budowy budynków użyteczności publicznej (biurowce, hotele, apartamentowce, galerie handlowe, dworce, lotniska, placówki oświatowe), obiektów rekreacyjno-sportowych (hale sportowe, centra fitness, baseny, aquaparki), obiektów przemysłowych (magazyny, hale produkcyjne i montażowe, chłodnie) oraz budownictwa mieszkaniowego. Nadto, podejmuje się generalnego wykonawstwa w zakresie realizacji inwestycji polegających na remoncie lub modernizacji istniejących instalacji wentylacyjnych i klimatyzacyjnych.

Z kolei BTH główne zadania realizuje w obszarze inwestycji z zakresu projektowania i wykonawstwa w zakresie usług budowlano-montażowych, związanych z instalacjami przemysłowymi oraz instalacjami sanitarnymi, w tym wentylacyjnymi i klimatyzacyjnymi (jako podwykonawca) oraz obiektów kubaturowych i wielkopowierzchniowych (jako generalny wykonawca). W ramach swojej działalności wykonuje również prace remontowe w systemach techniki wentylacyjnej oraz klimatyzacyjnej, a także świadczy inne usługi budowlane. Oferta kierowana jest do dwóch podstawowych grup klientów, to jest do instytucji publicznych i spółek Skarbu Państwa – poprzez udział w przetargach publicznych – regulowanych prawem zamówień publicznych (w szczególności uczelni wyższych, jednostek administracji publicznej, urzędów, jednostek służby publicznej (straż pożarna, policja, wojsko, szpitale, itp.) oraz do podmiotów prywatnych – wybranych przedsiębiorstw z różnych branż (handlowych, usługowych, przemysłowych).

Segment deweloperski stanowi działalność, którą w ramach Grupy prowadzi Spółka. Instal Kraków realizuje projekty głównie z własnych środków finansowych, unikając w ten sposób obciążania nieruchomości, na których realizowana jest dana inwestycja, prawami rzeczowymi osób trzecich. Oferta Spółki dotyczy wyłącznie rynku krakowskiego i obejmuje sprzedaż mieszkań i lokali niemieszkalnych (miejsca postojowe, garaże, komórki lokatorskie i lokale usługowe) w ramach zrealizowanych projektów deweloperskich, których przedmiotem są osiedla mieszkaniowe oraz zarządzanie i wynajem lub dzierżawę posiadanych nieruchomości. W 2017 roku Spółka w krótkim czasie zakończyła sprzedaż wszystkich mieszkań w ramach osiedla „Sołtysowska Park”, którego budowę ukończono w grudniu 2016 roku. Oddane również zostały do użytkowania cztery budynki z rozpoczętej w 2016 roku budowy osiedla „Nowy Przewóz 5.0.”, a w trakcie realizacji są kolejne. Spółka rozpoczęła również budowę osiedla mieszkaniowego przy ul. Domagały w Krakowie.

Segment zagraniczny obejmuje działalność dwóch spółek Grupy, to jest Instal Kraków oraz Frapol, polegającą na świadczeniu usług budowlano-montażowych poza granicami kraju. Na rynku niemieckim usługi realizowane są przez te spółki poprzez ich samodzielne oddziały z siedzibą w Moers. Prace wykonywane są w systemie podwykonawstwa. Wykorzystując swoje wieloletnie doświadczenie, Grupa oferuje usługi w robotach montażowych i remontowych, w zakresie urządzeń i instalacji technologicznych w elektrowniach i zakładach przemysłowych, instalacji sanitarnych, w tym klimatyzacji i wentylacji oraz ogrzewania, centrali ciepłych, instalacji gazów technicznych, montażu i prefabrykacji konstrukcji stalowych, prac spawalniczych oraz usług obróbki mechanicznej odlewów żeliwnych.

Działalność produkcyjną natomiast prowadzą dwie spółki Grupy: Instal Kraków i Frapol.

Segment produkcji ciężkiej jest segmentem działalności polegającej na wytwarzaniu przez Spółkę (z wykorzystaniem różnego rodzaju materiałów, począwszy od zwykłych stali węglowych poprzez stale stopowe nierdzewne, kwasoodporne, żaroodporne, do tworzyw sztucznych) konstrukcji dla budownictwa przemysłowego, obejmującej wykonawstwo urządzeń i prefabrykatów do

wymiennikowni, kotłowni, stacji uzdatniania wody, oczyszczalni ścieków, instalacji wentylacyjnych, klimatyzacyjnych, odpylających, hydroforowni i przepompowni, instalacji odsiarczania i odazotowania spalin, instalacji technologicznych sanitarnych, konstrukcji stalowych oraz elementów instalacji według indywidualnych projektów dostarczanych przez zamawiających. Zakłady produkcyjne Spółki, jako dostawcy, wspierają jednocześnie swoimi produktami jej działalność budowlano-montażową. Spółka ma własne laboratorium, posiadające uznanie Urzędu Dozoru Technicznego, stanowiące potwierdzenie spełnienia wymagań normy PN-EN ISO/IEC 17025, w którym wykonywane są badania niszczące i nieniszczące złączy spawanych oraz materiałów hutniczych. Personel wykonujący powyższe badania posiada wieloletnie doświadczenie, potwierdzone certyfikatami kompetencji w stopniu 2, wg normy EN ISO 9712.

Segment produkcji lekkiej dotyczy Frapol i stanowi podstawowy profil działalności tej spółki Grupy. Produkcja obejmuje urządzenia i elementy takie jak centrale wentylacyjno-klimatyzacyjne, rekuperatory, zintegrowany system klimatyzacji pomieszczeń czystych, pompy ciepła, systemy oddymiania i przeciwpożarowe, regulacji przepływu powietrza, tłumiki, kanały i kształtki, kratki, nawiewniki, czepnie, wyrzutnie, czy układy sterowania w zakresie central i systemów wentylacyjno-klimatyzacyjnych. Produkty Frapol dedykowane są dla branży HVAC i mają zastosowanie zarówno w budynkach użyteczności publicznej (biurowce, hotele, apartamentowce, galerie handlowe, dworce, lotniska, placówki oświatowe), obiektach rekreacyjno-sportowych (hale sportowe, centra fitness, baseny, aquaparki), pomieszczeniach o najwyższych wymaganiach higienicznych (szpitale, zakłady farmaceutyczne, sale operacyjne, pomieszczenia aseptyczne, laboratoria), obiektach przemysłowych (magazyny, hale produkcyjne i montażowe, chłodnie), jak i w budownictwie mieszkaniowym (domy energooszczędne i pasywne, lokale mieszkalne i niemieszkalne). Klientami są inwestorzy krajowi i zagraniczni, głównie realizujący duże inwestycje. Frapol prowadzi szereg badań nad rozwiązaniami zwiększającymi energooszczędność i bezpieczeństwo produktów, a także dostosowującymi je do wymagań klientów. W ramach działalności badawczo-rozwojowej, w okresie sprawozdawczym, zostały przeprowadzone, między innymi, badania ogniowe dla produktów przeciwpożarowych, badania central wentylacyjnych w zakresie kompatybilności elektromagnetycznej i właściwości mechanicznych, a także badania algorytmów antyzamrozeniowych rekuperatorów. Efektem prac badawczych jest opracowanie wielu innowacyjnych rozwiązań w zakresie wentylacji, klimatyzacji i ogrzewania budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych jedno- i wielorodzinnych.

Segment pozostałej działalności obejmuje usługi realizowane przez funkcjonujący w Spółce Zakład Sprzętu i Transportu, Zakład Techniczno-eksploatacyjny oraz Dział Zapewnienia Jakości i Spawalnictwa oraz przez Pion Serwisowy Frapol, skierowane zarówno do klientów instytucjonalnych, jak i indywidualnych. W tym obszarze działalności, Grupa prowadzi, między innymi, na terenie zakładów produkcyjnych Spółki, badania złączy spawanych oraz działalność szkoleniową, organizując kursy spawalnictwa oraz egzaminy spawaczy, pozwalające zdobyć wiedzę teoretyczną i praktyczną oraz umiejętności manualne, zdać egzamin i uzyskać uprawnienia, kwalifikujące spawaczy do wykonywania połączeń spawanych na terenie Unii Europejskiej, a także świadczy usługi wynajmu środków sprzętowo-transportowych Instal Kraków. Segment ten obejmuje również usługi serwisowe świadczone przez Frapol, w zakresie własnych instalacji wentylacji i klimatyzacji oraz dodatkowo, na zlecenie podmiotów zarządzających budynkami użyteczności publicznej, w zakresie rozwiązań innych producentów.

Tabela 1. Usługi i produkty dostarczane przez Grupę Kapitałową w poszczególnych segmentach operacyjnych

Segment	Usługi i produkty w segmentach
Segment budowlano-montażowy [Instal Kraków, Frapol, BTH]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wykonanie „pod klucz” obiektów przemysłowych, handlowych, sportowych, użyteczności publicznej, ▪ wykonanie specjalistycznych instalacji dla sektora energetycznego, to jest odsiarczania, odazotowania, odpopielania, odżużlenia, transportu pneumatycznego, przygotowania powietrza, obróbki wody i oczyszczania ścieków, instalacji olejowych, ▪ wykonawstwo i modernizacje oczyszczalni ścieków komunalnych i zakładowych, ▪ wykonawstwo suszarni osadów oraz instalacji termicznej przeróbki odpadów, ▪ wykonawstwo i modernizacje zakładów uzdatniania wody dla celów komunalnych i przemysłowych, wykonawstwo ujęć wody, ▪ wykonawstwo i modernizacje stacji demineralizacji wody,

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wykonawstwo instalacji produkcji ozonu i ozonowania wody, pompowni i chlorowni, ▪ wykonawstwo instalacji technologicznych, sanitarnych i przemysłowych, ▪ wykonawstwo stacji redukcyjnych gazów technicznych i gazu ziemnego, ▪ wykonawstwo wymiennikowni i kompaktowych węzłów cieplnych, kotłowni gazowo-olejowych, systemów wykorzystania biogazu, ▪ wykonawstwo sieci ciepłych z rur preizolowanych, ▪ wykonawstwo instalacji sprężonego powietrza, próżni, transportu pneumatycznego, ▪ dostawa oraz montaż instalacji wentylacji i klimatyzacji w obiektach przemysłowych i użyteczności publicznej oraz mieszkalnych.
Segment deweloperski [Instal Kraków]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ sprzedaż mieszkań i lokali niemieszkalnych (miejsca postojowe, garaże, komórki lokatorskie i lokale usługowe) w ramach zrealizowanych projektów deweloperskich, obejmujących osiedla mieszkaniowe, ▪ zarządzanie i wynajem lub dzierżawa posiadanych nieruchomości.
Segment zagraniczny [Instal Kraków, Frapol]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ remonty oraz montaż urządzeń i instalacji technologicznych w elektrowniach i zakładach przemysłowych, ▪ montaż instalacji klimatyzacji i wentylacji, ▪ montaż instalacji ogrzewania i innych instalacji sanitarnych, ▪ montaż centrali ciepłych, ▪ montaż instalacji gazów technicznych, ▪ montaż i prefabrykacja konstrukcji stalowych, ▪ prace spawalnicze, ▪ usługi mechanicznej obróbki odlewów żeliwnych.
Segment produkcji ciężkiej [Instal Kraków]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zbiorniki magazynowania, silosy, ▪ zgarniacze osadu i mieszkadła prętowe, ▪ wymienniki różnych konstrukcji, ▪ elementy instalacji wentylacyjnych, klimatyzacyjnych, odpylających, ▪ elementy instalacji odsiarczania i odazotowania spalin, ▪ maszyny i urządzenia dla różnych procesów technologicznych, ▪ rurociągi i urządzenia do transportu mediów, ▪ konstrukcje nośne i wsporcze, ▪ bariery ochronne, podesty i drabiny, ▪ elementy instalacji według indywidualnych projektów.
Segment produkcji lekkiej [Frapol]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ centrale wentylacyjne (dobór centrali do indywidualnych potrzeb, produkcja, montaż i uruchomienie urządzeń), ▪ centrale basenowe, ▪ centrale wentylacyjno-klimatyzacyjne CLEANROOM, ▪ szafy klimatyzacyjne FRAMEDIC dla pomieszczeń o najwyższych wymogach higienicznych jak: sale operacyjne, pozostałe pomieszczenia aseptyczne w budynkach służby zdrowia oraz laboratoria w zakładach farmaceutycznych, optycznych i elektronicznych, ▪ centrale podwieszane AF MINI, ▪ centrale rekuperacyjne typu ONYX, ▪ centrale Zenith, ▪ aparaty grzewczo-wentylacyjne z nagrzewnicą wodną wraz z osprzętem, ▪ regulatory VAV oraz CAV, ▪ system przewodów oddymiających typu PD obsługujących jedną strefę pożarową, ▪ przeciwpożarowe klapy odcinające do instalacji oddymiających i budownictwa mieszkaniowego o przekroju kołowym i prostokątnym, ▪ zawory przeciwpożarowe, ▪ klapy zwrotne,

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kanały i kształtki o przekroju prostokątnym i kołowym, ▪ tłumiki akustyczne prostokątne i kołowe, ▪ kratki wentylacyjne nawiewne oraz wywiewne stalowe i z aluminium, nawiewniki stropowe, nasadki regulacyjne do krutek i nawiewników, ▪ urządzenia regulujące i zakańczające układy wentylacyjne takie jak : podstawy dachowe, przepustnice do regulacji, czerpnie ścienne i dachowe, wyrzutnie ścienne i dachowe, wywietrzaki dachowe, króćce brezentowe, drzwi powietrzno-szczelne, okapy, ▪ sufitowe nawiewniki wirowe, ▪ nawiewniki, kratki, ▪ serwis instalacji wentylacji i klimatyzacji.
Segment pozostałej działalności [Instal Kraków, Frapol]	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wynajem środków sprzętowo-transportowych, ▪ bieżące naprawy elektronarzędzi oraz sprzętu spawalniczego, ▪ prowadzenie szkoleń oraz egzaminów kwalifikacyjnych spawaczy, ▪ wykonywanie badań złączy spawanych w Laboratorium spawalniczym Spółki, ▪ kursy spawalnictwa oraz egzaminy sprawdzające, ▪ badania niszczące i nieniszczące złączy spawanych, ▪ odbiory jakościowe wyrobów (zbiorniki ciśnieniowe, konstrukcje stalowe), ▪ serwis gwarancyjny i pogwarancyjny instalacji wentylacji i klimatyzacji.

Źródło: opracowanie własne

Tabela 2. Struktura przychodów segmentów operacyjnych Grupy za 2017 rok (dane w tys. zł)

Segment budowlano-montażowy	Segment deweloperski	Segment zagraniczny	Segment produkcji lekkiej	Segment produkcji ciężkiej	Segment pozostałej działalności
166 393	100 188	73 723	54 220	6 045	7 796
40,7%	24,5%	18,1%	13,3%	1,5%	1,9%

Źródło: opracowanie własne

W branży budowlanej, w zakresie dotyczącym działalności Grupy Kapitałowej, ma miejsce duża konkurencja, skutkująca koniecznością rywalizacji o pozyskanie zamówienia. W sektorze produkcji przemysłowej istnieje wiele podmiotów oferujących wyroby stalowe dla budownictwa przemysłowego, co powoduje konieczność przyjmowania niższych marż. Dodatkową, niesprzyjającą okolicznością, jest ciągły wzrost cen materiałów i niedobór na rynku podwykonawców oraz pracowników fizycznych (monterów, spawaczy, ślusarzy, tokarzy). Powyższe czynniki wpływają na wzrost kosztów produkcji, powodując konieczność oferowania usług po wyższych cenach i utrudniając konkurencję. Atutem Grupy jest wieloletnie doświadczenie, poparte licznymi referencjami, stanowiącymi warunek konieczny rywalizacji o zamówienia, w szczególności publiczne, jak również umiejętność właściwej, konkurencyjnej wyceny. Wzrost konkurencyjności Grupa Kapitałowa osiąga poprzez oferowanie specjalistycznych usług, konstrukcji i innych produktów, bazując na wysoko wykwalifikowanej i wyspecjalizowanej, doświadczonej kadrze pracowników oraz posiadaniem parku maszynowym. Obszerny zakres otrzymanych certyfikatów, uprawnień i dopuszczeń powoduje, że możliwa jest realizacja szerokiego asortymentu konstrukcji i urządzeń, których niejednokrotnie nie może produkować wielu lokalnych konkurentów, zaś atutem Grupy jest jakość uzyskiwanych wyrobów. Dla klientów spoza sektora publicznego czynnikiem determinującym wybór oferty jest nie tylko cena, ale też znajomość wykonawcy, jego renoma, posiadane doświadczenie i uprawnienia potwierdzone odpowiednimi dokumentami i certyfikatami, w tym referencje od wcześniejszych zlecających, co w pewnym stopniu daje możliwość podnoszenia rentowności w zakresie danego zamówienia. Posiadanie własnego laboratorium umożliwia samodzielne wykonywanie specjalistycznych badań wytworzonych konstrukcji stalowych, bez konieczności korzystania z tego typu usług podmiotów trzecich, co skutkuje samowystarczalnością w procesie ich produkcji.

Z kolei rynek wentylacji i klimatyzacji, na przestrzeni ostatniego 10-lecia, charakteryzował się bardzo dynamicznym wzrostem. Dotyczy to zarówno zwiększenia ilości podmiotów działających w branży, jak i wartości potencjału rynku. Niezbędne okazało się wyjście do klienta z pełną ofertą, umożliwiającą kompleksową realizację inwestycji, to jest obejmującą produkcję, serwis, montaż. Wysoka jakość produktów oraz obsługa posprzedażowa (serwis gwarancyjny i pogwarancyjny) skutkują dynamicznym wzrostem sprzedaży w ciągu ostatnich pięciu lat.

W obszarze działalności deweloperskiej, na krakowskim, pierwotnym rynku mieszkań obecnie mamy do czynienia z bardzo dużym popytem. Kraków jest dużym ośrodkiem akademickim oraz turystycznym, co obok rosnącej liczby pracowników, w tym z rozwijających się sektorów BPO i ITO, zapewnia popyt na mieszkania, także na cele najmu. W tej sytuacji, konkurencja wpływa na rynek stabilizująco. Deweloperzy dostarczają bowiem odpowiednio dużą liczbę nowych mieszkań, która stabilizuje popyt i ceny. Niemniej, wskutek wzrostu cen materiałów, zaczyna być odczuwalna presja cenowa. Grupa stara się przyciągać zainteresowanie jakością wykonania, standardem wspólnych przestrzeni, zagospodarowaniem terenów zielonych oraz wewnątrzsiedlowej komunikacji, a także wykorzystaniem nowych technologii i innowacyjnych rozwiązań, przyjaznych środowisku i poprawiających komfort życia przyszłych lokatorów.

Grupa Kapitałowa uwzględniła w strategii biznesowej oraz we wdrożonych politykach i procedurach aspekty środowiskowe i społeczne oraz własne cele w tym zakresie. Pomimo zakłóceń w fazie realizacji, związanych z procesem budowlanym, w ostatecznym rozrachunku, jej działalność wpływa na poprawę stanu środowiska, a także komfortu i jakości życia społeczności lokalnych, o czym mowa bliżej w częściach E.8 oraz S.9 Sprawozdania.

Stosowanie opisanego modelu biznesowego przynosi ponadto pozytywne efekty finansowe. Grupa Kapitałowa nigdy, w swojej długoletniej historii, nie zakończyła w ujęciu skonsolidowanym roku obrotowego stratą finansową. W ostatnich latach nastąpił znaczny wzrost skali działalności, zawarte zostały umowy o największej w historii Grupy wartości, a zdobyte przy ich realizacji doświadczenie procentuje w kolejnych, wykonywanych zadaniach.

W przyjętym modelu biznesowym, działalność Grupy jest uzależniona od dostawców towarów/usług. Zarówno podwykonawcy, jak i dostawcy urządzeń oraz materiałów, weryfikowani są przed rozpoczęciem realizacji zadania, tak pod kątem sytuacji finansowej, jak również jakości, terminowości, posiadanych certyfikatów, kwalifikacji kadry, przestrzegania przepisów ochrony środowiska, BHP i wdrożonych zintegrowanych systemów zarządzania, a następnie poddawani wymaganym kontrolom na etapie wykonawstwa. W segmencie deweloperskim realizacja danego projektu, począwszy od fazy projektowej, do momentu uzyskania decyzji o pozwoleniu na użytkowanie, odbywa się z wykorzystaniem potencjału osób trzecich. Projektowanie powierzane jest każdorazowo wybranemu, doświadczonemu, posiadającemu wymagane uprawnienia podmiotowi, świadczącemu usługi projektowe, a budowa obiektów realizowana przez profesjonalny podmiot, w systemie generalnego wykonawstwa, z zastrzeżeniem konieczności uzyskania każdorazowo zgody na dalsze podzlecenie podwykonawcom części prac. Grupa dąży do tego, aby dostawcą instalacji wentylacji i klimatyzacji dla generalnych wykonawców była przede wszystkim spółka zależna Frapol sp. z o.o., a jej montaż realizowała spółka BTH Instalacje sp. z o.o. Sprzedaż natomiast realizowana jest przez wyodrębnioną komórkę organizacyjną Instal Kraków.

Poszczególne kwestie związane z łańcuchem dostaw, w tym jego wpływ na poszczególne aspekty działalności Grupy Kapitałowej, zostały bliżej opisane w odnośnych częściach niniejszego Sprawozdania.

Strategia

Misją Grupy Kapitałowej jest realizacja inwestycji budowlanych, w tym przedsięwzięć deweloperskich i produkcja konstrukcji dla budownictwa przemysłowego oraz instalacji wentylacji i klimatyzacji, przy wykorzystaniu zaawansowanych technologii, które będą przyjazne dla środowiska naturalnego oraz w sposób zapewniający wysoką jakość, bezpieczeństwo, komfort użytkowania i satysfakcję klientów, z poszanowaniem praw i interesów wszystkich grup interesariuszy.

Swoją **wizję** działalności Grupa określa poprzez konsekwentne budowanie wizerunku partnera godnego zaufania, budzącego zadowolenie ze współpracy, charakteryzującego się zrównoważonym rozwojem, systematycznie i planowo dbającego o środowisko oraz troszczącego się o bezpieczeństwo pracy i życia ludzi.

Strategia Grupy znajduje wyraz we wdrożonych politykach i procedurach omówionych w dalszych częściach Sprawozdania oraz w efektach działalności, w tym efektach finansowych, które uwzględniane są zarówno z perspektywy własnej, jak i wszystkich grup interesariuszy. W miejsce prostych, zmierzonych celów, Grupa Kapitałowa formułuje zamierzenia koncentrujące się między innymi na wzroście, w tym w szczególności wzroście wartości dla akcjonariuszy, doskonaleniu, ulepszaniu oraz zwiększaniu udziału w rynku. Cele zdefiniowane w oparciu o strategię zbudowaną w taki sposób pozwalają na elastyczność w zakresie zarządzania i formułowania oczekiwań wobec pracowników, a jednocześnie stwarzają warunki do kwantyfikacji działań operacyjnych oraz obiektywnego pomiaru stopnia realizacji działań rozwojowych.

Strategia Grupy Kapitałowej związana jest z kontynuacją działalności w sektorze budownictwa (na rynku krajowym i zagranicznym), w tym w branży deweloperskiej (na rynku lokalnym) i HVAC, z uwzględnieniem równoległego rozwoju poszczególnych segmentów operacyjnych, który jest istotnym czynnikiem, umożliwiającym stabilny rozwój, w perspektywie zarówno krótko-, jak i długoterminowej, jak również aspektów społecznej odpowiedzialności. Zaktualizowana strategia obejmuje:

1. Wzrost przychodów ze sprzedaży i zysku w stosunku do roku poprzedniego;
2. Zwiększenie udziału w rynku usług budowlano-montażowych, związanych z budową i modernizacją sektora energetycznego (elektrowni, elektrociepłowni), służących poprawie stanu lub ochronie środowiska naturalnego oraz efektywności energetycznej, polegających między innymi na wykonaniu instalacji oczyszczania spalin (odsiarczania i odazotowania), jak również specjalistycznych obiektów i instalacji gospodarki około-blokowej, takich jak instalacje wytwarzania i transportu sprężonego powietrza, oczyszczania ścieków, uzdatniania wody, magazynowania i transportu gospodarki paliwowej, w tym oleju lekkiego i ciężkiego, instalacji odpopielania i sorbentu, odżużlania, nawęglania oraz instalacji kanałów spalin;
3. Umocnienie pozycji generalnego wykonawcy w zakresie inwestycji związanych z:
  - budową nowoczesnych instalacji przemysłowych, mających w szczególności na celu zmniejszenie szkodliwego wpływu przedsiębiorstw na zdrowie ludzi i środowisko lub poprawę efektywności energetycznej,
  - inwestycjami w komunalną gospodarkę wodno-ściekową i odpadową, współfinansowanymi ze środków UE, przyznawanymi w ramach odpowiednich Programów Operacyjnych;
4. Zwiększenie udziału, w krajowym rynku, sprzedaży urządzeń i instalacji wentylacyjnych i klimatyzacyjnych Frapol, w tym poprzez unowocześnienie już sprzedawanych produktów oraz stworzenie nowych;
5. Zwiększenie udziału w regionalnym rynku inwestycji deweloperskich, poprzez budowę kolejnych osiedli mieszkaniowych, z wykorzystaniem bezpiecznych, przyjaznych środowisku, nowych technologii i proekologicznych rozwiązań oraz wzrost sprzedaży lokali mieszkalnych;
6. Zwiększenie wykorzystania potencjału wytwórczego zakładów produkcyjnych, poprzez wzrost produkcji wysoko przetworzonego produktu oraz urządzeń dla sektora energetycznego i ochrony środowiska (np. urządzenia dla oczyszczalni ścieków, zbiorniki, kanały spalin dla energetyki), znalezienie seryjnego produktu, utrzymanie na obecnym poziomie lub zwiększenie udziału w zadaniach realizowanych w segmencie budowlano – montażowym;
7. Utrzymanie kadry o kluczowych kompetencjach, to jest wykwalifikowanych i doświadczonych pracowników, zapewniających możliwość realizacji celów.
8. Elementem strategii Grupy Kapitałowej jest:
  - stały wzrost jakości produktów i usług,
  - stały wzrost innowacyjności produktów Frapol, w tym prowadzenie badań nad unowocześnieniem i poszerzeniem gamy produktów, zwiększeniem ich energooszczędności, wydajności i bezpieczeństwa, a także komfortu użytkowania, ciągła modernizacja parku maszynowego i uruchamianie nowych linii technologicznych,
  - terminowa realizacja umów z klientem,
  - utrwalanie wizerunku wiarygodnego wykonawcy, dewelopera i partnera, z uwzględnieniem uczciwych i zgodnych z prawem działań marketingowych,
  - minimalizacja negatywnego oddziaływania na środowisko,
  - eliminacja wypadków przy pracy wśród pracowników Grupy Kapitałowej,

- zapewnienie bogatej oferty w obszarze działalności deweloperskiej, poprzez realizację co najmniej dwóch projektów równocześnie, odpowiadających zróżnicowanym wymaganiom klientów,
- zaangażowanie w realizację trudnych projektów, obejmujących wykonanie wysokospecjalistycznych robót i wykorzystanie nowych technologii, stanowiących z jednej strony szansę na pozyskanie zleceń o wyższej rentowności, a z drugiej na zwiększenie doświadczenia i kompetencji pracowników Spółki,
- zapewnienie transferu wiedzy pracownikom mniej doświadczonym, przez ich bardziej doświadczonych kolegów.

Kluczowe niefinansowe wskaźniki efektywności

Tabela 3. Kluczowe niefinansowe wskaźniki efektywności

Opis wskaźnika	Wartość wskaźnika [2017 r.]
Wskaźnik satysfakcji klienta w segmencie budowlano-montażowym - stosunek liczby otrzymanych referencji do liczby złożonych w badanym okresie wniosków o ich wydanie, w odniesieniu do zakończonych w tym okresie umów w segmencie budowlano-montażowym x 100 [%]	80
Wskaźnik satysfakcji klienta w segmencie deweloperskim - stosunek liczby pozytywnych ocen procesu obsługi klienta w segmencie deweloperskim, do liczby pozyskanych ocen w ankietach ogółem x 100 [%]	94
Wskaźnik rotacji na stanowiskach dyrektorskich i kierowniczych - współczynnik zwolnień: stosunek liczby zwolnionych pracowników na stanowiskach dyrektorskich i kierowniczych do liczby zatrudnionych na takich stanowiskach ogółem w ostatnim dniu poprzedniego roku) x 100 [%]	14,39
Wskaźnik aktywności w sektorze energetycznym - udział sprzedaży Instal Kraków w zakresie umów związanych z inwestycjami w sektorze energetycznym w przychodach Spółki w segmencie budowlano-montażowym ogółem x 100 [%]	53,87
Wskaźnik aktywności w sektorze komunalnej gospodarki wodno-ściekowej - udział sprzedaży Instal Kraków w zakresie umów związanych z inwestycjami w sektorze komunalnej gospodarki wodno-ściekowej w przychodach Spółki w segmencie budowlano-montażowym ogółem x 100 [%]	21,63
Wskaźnik dynamiki sprzedaży w segmencie deweloperskim - stosunek liczby sprzedanych lokali mieszkalnych do liczby sprzedanych lokali mieszkalnych w roku poprzednim x 100 [%]	180,3
Wskaźnik dynamiki sprzedaży produktów Frapol na rynku HVAC - stosunek wartości sprzedaży w segmencie produkcji lekkiej, do wartości tej sprzedaży w roku poprzednim x 100 [%]	1,12
Wskaźnik wypadkowości pracowników (ilość wypadków/średnie zatrudnienie x 1000)	21,49
Udział przychodów ze sprzedaży urządzeń wentylacyjnych Frapol o najniższym oferowanym jednostkowym zużyciu energii, przeznaczonych do budynków mieszkalnych w przychodach ze sprzedaży urządzeń wentylacyjnych Frapol przeznaczonych do tego typu budynków ogółem x 100 [%]	16

Źródło: opracowanie własne

Ład zarządczy (G.2)

Struktura Grupy Kapitałowej i ład korporacyjny

G.2.1

Grupę Kapitałową Instal Kraków S.A. tworzą:

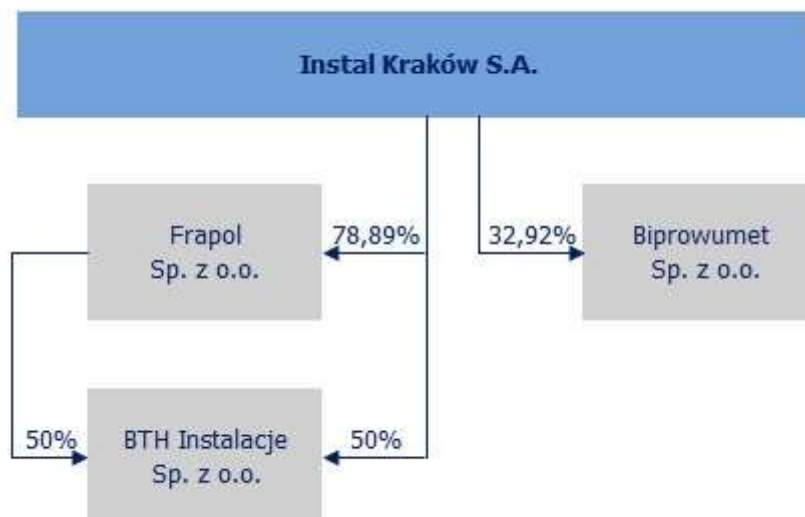
- Instal Kraków S.A. - jednostka dominująca,
- Frapol sp. z o.o. – jednostka zależna (78,89% udziałów Instal Kraków),
- BTH Instalacje Sp. z o.o. – jednostka zależna (Instal Kraków i Frapol po 50% udziałów),

- Biprowumet Sp. z o.o. – jednostka stowarzyszona (32,92% udziałów Instal Kraków).

Spółka Biprowumet Sp. z o.o. z siedzibą w Krakowie jest wyłączona z konsolidacji i tym samym nie została objęta niniejszym Sprawozdaniem.

W odniesieniu do Frapol, pozostałe udziały tej spółki są w posiadaniu Prezesa Zarządu Instal Kraków oraz Członka Zarządu Frapol.

Struktura organizacyjna Grupy Kapitałowej Instal Kraków S.A.

Organami w każdej ze spółek Grupy jest:

- Zarząd, który prowadzi sprawy danej spółki i reprezentuje ją na zewnątrz,
- Rada Nadzorcza, sprawująca nadzór nad działalnością danej spółki, we wszystkich jej dziedzinach,
- odpowiednio, Walne Zgromadzenie lub Zgromadzenie Wspólników, wykonujące nadzór właścicielski.

Zarządy spółek Grupy sprawują stały nadzór operacyjny nad realizowanymi przez nie projektami, we wszystkich obszarach działalności tych podmiotów. W Radzie Nadzorczej każdej ze spółek zależnych, członkiem jest co najmniej jeden przedstawiciel organu zarządzającego Spółki.

Dwie spółki Grupy, to jest Instal Kraków oraz Frapol, posiadają wyodrębnione, następujące oddziały:

- Instal Kraków: oddział w RFN z siedzibą w Moers,
- Frapol: oddział w RFN z siedzibą w Moers oraz oddział z siedzibą w Warszawie.

Wobec akcjonariuszy Spółki, Grupa prowadzi politykę uczciwego i rzetelnego informowania o bieżącej kondycji i, zgodnie z przyjętym w Kodeksie Etyki Grupy Kapitałowej Instal Kraków S.A. zobowiązaniem, buduje wzajemne relacje na zasadach transparentności, otwartości i zaufania. Stałe wypełnianie obowiązków, jakie nałożone są na spółki publiczne, w zakresie cyklicznego przekazywania do publicznej wiadomości sprawozdań finansowych oraz informowania o istotnych zdarzeniach w Grupie, powoduje zwiększenie przejrzystości i ułatwia akcjonariuszom podejmowanie decyzji inwestycyjnych. Spółki zależne są zobowiązane w należyty sposób, w tym zgodny z obowiązującymi w Grupie Kapitałowej wewnętrznymi regulacjami, przekazywać Instal Kraków wszelkie informacje wymagające publikacji, zapewniając Spółce możliwość wywiązania się z tego obowiązku zgodnie z przepisami prawa.

Spółka przyjęła zbiór zasad ładu korporacyjnego, określony w „Dobrych Praktykach Spółek Notowanych na GPW 2016” i stosuje prawie 90% zasad w nim zawartych, w tym niemal wszystkie z rozdziałów „Polityka informacyjna i komunikacja z inwestorami” oraz „Walne zgromadzenie i relacje z akcjonariuszami”. W zakresie zasad, od których stosowania odstąpiła, zgodnie z regułą „comply or explain”, dokonywane jest stosowne wyjaśnienie. Spółka systematycznie, w raportach rocznych, przekazuje informacje w przedmiocie ładu korporacyjnego.

Informacje bieżące, poufne i okresowe podawane są do publicznej wiadomości terminowo i zgodnie z przepisami prawa oraz obowiązującymi w Grupie Kapitałowej „Indywidualnymi Standardami Raportowania”. Wspomniany dokument pełni rolę pomocniczą, wspomagającą, w zapewnieniu niezwłocznego raportowania informacji poufnych, ich właściwej identyfikacji i zachowania poufności do czasu publikacji w przypadku zaistnienia konieczności opóźnienia podania do publicznej wiadomości, a także w zakresie raportowania o innych zdarzeniach niż stanowiące informacje poufne. Zawiera on także, obok określenia zasad postępowania i środków zapewniających ich realizację, otwarty, przykładowy i pomocniczy katalog zdarzeń, które w przypadku zaistnienia mogą stanowić informację poufną. Niemniej jednak, niezależnie, poszczególne okoliczności są na bieżąco identyfikowane, monitorowane oraz kwalifikowane w oparciu o definicję określoną w art. 7 Rozporządzenia MAR.

Powyższe umożliwia akcjonariuszom dostęp do informacji o Spółce, jej działaniach, planach oraz osiągniętych wynikach finansowych.

Certyfikowane systemy zarządzania

G.2.2

W Grupie Kapitałowej zostały wdrożone, są utrzymywane i systematycznie nadzorowane, następujące certyfikowane systemy zarządzania:

- system zarządzania jakością według normy PN-EN ISO 9001:2009, wdrożony w dwóch spółkach Grupy: Instal Kraków oraz Frapol, spełniający dodatkowo w Instal Kraków wymagania natowskiego standardu AQUAP 2120:2009,
- system zarządzania środowiskowego według normy PN-EN ISO 14001, wdrożony w dwóch spółkach Grupy: Instal Kraków oraz Frapol, przy czym we Frapol zakończony został proces dostosowania systemu do wymagań normy PN-EN ISO 14001:2015, natomiast w Instal Kraków system odpowiada wymogom normy PN-EN ISO 14001:2005 (trwają prace nad dostosowaniem w 2018 r. do PN-EN ISO 14001:2015),
- system zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy według normy PN-N-18001:2004.

Wyżej wymienione systemy zarządzania składają się w obu spółkach na Zintegrowany System Zarządzania (dalej również odpowiednio „ZSZ”).

Spółka BTH przyjęła do stosowania Politykę Zintegrowanego Systemu Zarządzania Instal Kraków oraz zobowiązała się przestrzegać zasad tej polityki, kierować się jej celami, w zakresie i przy pomocy procedur odpowiednich do skali i profilu działalności tej spółki. Z uwagi na rozmiar działalności BTH, nie zostały w organizacji tej jednostki wdrożone, w wymagany dla celów certyfikacji sposób i w wymaganym zakresie, poszczególne systemy zarządzania i procedury nimi objęte. Koszty wdrożenia i utrzymywania przedmiotowych systemów przewyższają w przypadku tej spółki korzyści z tego płynące.

Spełnienie wymagań powyższych norm i standardów jest potwierdzone następującymi certyfikatami:

- Certyfikat dla systemu zarządzania jakością wg PN-EN ISO 9001:2009, wydany przez TÜV NORD Polska Sp. z o.o. dla Instal Kraków, ważny do 14.09.2018 roku,
- Certyfikat dla systemu zarządzania środowiskowego wg PN-EN ISO 14001:2005, wydany przez TÜV NORD Polska Sp. z o.o. dla Instal Kraków, ważny do 14.09.2018 roku,
- Certyfikat dla systemu zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy wg PN-EN-18001:2004, wydany przez TÜV NORD Polska Sp. z o.o. dla Instal Kraków, ważny do 19.07.2019 roku,
- Certyfikat dla systemu zarządzania jakością, potwierdzający spełnienie wymagań AQAP 2120:2009, wydany przez Centrum Certyfikacji Jakości Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie dla Instal Kraków, ważny do 15.11.2019 roku,
- Certyfikat dla systemu zarządzania jakością wg PN-EN ISO 9001:2009, wydany przez TÜV Rheinland Polska Sp. z o.o. dla Frapol, ważny do 14.09.2018 roku,
- Certyfikat dla systemu zarządzania środowiskowego wg PN-EN ISO 14001:2015, wydany przez TÜV Rheinland Polska Sp. z o.o., ważny do 31.08.2020 roku,
- Certyfikat dla systemu zarządzania bezpieczeństwem i higieną pracy wg PN-EN-18001:2004, wydany przez TÜV Rheinland Polska Sp. z o.o., ważny do 31.08.2020 roku.

Ponadto, w Spółce został opracowany i wdrożony, w ramach systemu zarządzania jakością wg normy PN-EN ISO 9001, certyfikowany przez DVS ZERT GmbH system Zakładowej Kontroli Produkcji (ZKP),

zgodny z normą PN-EN 1090-1:2009+A1:2011. System Zakładowej Kontroli Produkcji funkcjonuje również we Frapol, gdzie spełnia wymogi szeregu norm, a między innymi: PN-EN 15650:2010, PN-EN 12101-7:2012, PN-EN 12101-8:2012.

System kontroli wewnętrznej

G.2.3

Elementy systemu kontroli wewnętrznej w Grupie Kapitałowej, stanowią działania nadzorcze realizowane przez Komitet Audytu, funkcjonujący w ramach Rady Nadzorczej Spółki, kontrole oraz okresowe badania i postępowania wyjaśniające w aspektach zarządzanych przez Zespoły ds. Etyki wraz z dyrektorami pionów organizacyjnych spółek Grupy (zagadnienia etyczne i praw człowieka) oraz audyty wewnętrzne i kontrole, w dwóch spółkach Grupy (Instal Kraków, Frapol), w obszarach objętych wdrożonym w tych spółkach ZSZ. W Radzie Nadzorczej każdej ze spółek zależnych, członkiem jest co najmniej jeden przedstawiciel organu zarządzającego Instal Kraków, zapewniając w ten sposób stały nadzór nad działalnością danej spółki, we wszystkich jej dziedzinach. Do kompetencji Komitetu Audytu należy, w szczególności:

- monitorowanie procesu sprawozdawczości finansowej,
- monitorowanie skuteczności systemów kontroli wewnętrznej, audytu wewnętrznego oraz zarządzania ryzykiem,
- monitorowanie wykonywania czynności rewizji finansowej,
- monitorowanie niezależności biegłego rewidenta i podmiotu uprawnionego do badania sprawozdań finansowych.

System kontroli wewnętrznej funkcjonuje w oparciu o przepisy prawa oraz postanowienia obowiązujących w Grupie Kapitałowej wewnętrznych regulacji, w tym polityk, regulaminów, instrukcji, zarządzeń i procedur.

Istotnym elementem kontrolnym, zapewniającym rzetelność oraz przejrzystość sprawozdań finansowych Grupy, jest system informatyczny, za pomocą którego prowadzone są księgi rachunkowe. W Grupie Kapitałowej stosowane są jednolite zasady rachunkowości, których poprawność weryfikowana jest przez pion finansowy Spółki. Sprawozdania finansowe podlegają badaniu przez niezależnego biegłego rewidenta.

W ramach funkcjonującego systemu kontroli wewnętrznej, w strukturze organizacyjnej Spółki przewidziano stanowisko specjalisty w tym zakresie, działającego w wyodrębnionej komórce organizacyjnej i podległego bezpośrednio Dyrektorowi Generalnemu – Prezesowi Zarządu. Do obowiązków tej osoby należy między innymi wykonywanie analiz i monitoringu zagrożeń w procesach biznesowych i tworzenie na ich podstawie planów i programów instytucjonalnej kontroli wewnętrznej, planów i programów przeciwdziałania materializacji ryzyka powstania nieprawidłowości oraz planów i programów ewentualnych działań naprawczych, a także przeprowadzanie audytów wewnętrznych, badanie zgodności kontrolowanych operacji, stanów faktycznych i działalności poszczególnych komórek organizacyjnych, z przepisami prawa, normami i obowiązującymi, wewnętrznymi regulacjami. Zadaniem wspomnianego specjalisty jest również aktywne wsparcie Zarządu Spółki w organizacji odpowiedniego systemu szeroko pojętej kontroli wewnętrznej i systemu informacji ekonomicznej, w tym projektowanie i wdrażanie zatwierdzonych polityk, procedur i rozwiązań kontroli wewnętrznej.

W Instal Kraków oraz we Frapol, to jest w spółkach Grupy, w których wdrożono procedury ZSZ, zasady prowadzenia wewnętrznych audytów, w obszarach objętych ZSZ, określa procedura „Audyty wewnętrzne”. Audyty te stanowią istotne narzędzie wspierające kontrolę w Grupie w aspektach uregulowanych ZSZ, w tym zarządzanie inherentnymi ryzykami. Program audytów wewnętrznych obejmuje wszystkie jednostki i komórki organizacyjne, mające wpływ na jakość, BHP oraz ochronę środowiska, a ich częstotliwość ustalana jest w oparciu o sprawozdania z wcześniejszych audytów, programy działań korygujących audytowanego, dane dotyczące jakości (protokoły kontroli, protokoły badań), protokoły kontroli stanu BHP, ewentualne reklamacje klienta. Audyt obejmuje trzy etapy:

- wstępną kontrolę dokumentów i wymagań,
- rozmowy z pracownikami odpowiedzialnymi za realizację działań objętych audytem,
- badanie praktyczne i zbieranie dowodów.

W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości, audytorzy sporządzają protokoły niezgodności. Niezgodności muszą być udokumentowane w sposób jednoznaczny i precyzyjny, poparte dowodami

oraz przedstawione z odniesieniem do określonych wymagań norm lub dokumentów Zintegrowanego Systemu Zarządzania. Audytowany jest zobowiązany do określenia i realizacji działań korygujących, które prowadzone są do momentu osiągnięcia pozytywnego wyniku audytu.

Zarządzanie ryzykiem (G.3)

G.3.1 G.3.2

Zarząd Spółki stale monitoruje i analizuje wszelkie ryzyka strategiczne oraz operacyjne, zarówno te wewnętrzne, jak i zewnętrzne, mogące wywrzeć wpływ na działalność Grupy Kapitałowej lub zakłócić osiągnięcie założonych przez nią celów, a w szczególności celom tym zagrozić. Analogiczne czynności podejmują organy pozostałych spółek Grupy Kapitałowej.

Identyfikacji i oceny ryzyka dokonują również poszczególne jednostki organizacyjne Grupy, których działalność narażona jest na danego rodzaju ryzyko i współuczestniczą w zarządzaniu tym ryzykiem. Monitoring i zarządzanie ryzykiem, ograniczające wpływ niepewności na realizację celów organizacji, objęte są regulacjami wewnętrznymi, w tym instrukcjami i zarządzeniami, dotyczącymi zakresów działania poszczególnych jednostek.

W oparciu o Zintegrowany System Zarządzania, w obszarach nim objętych, zarządzanie ryzykiem, w spółkach Grupy posiadających wdrożony ZSZ, obejmuje aspekty społeczne (stosunki z klientami, w tym monitoring poziomu satysfakcji klientów, bezpieczeństwo, w tym jakość produktów i ich zgodność z normami, odpowiedzialne prowadzenie marketingu aktywnego i pasywnego, wpływ na społeczność lokalną), środowiskowe, bezpieczeństwa i higieny pracy, uwarunkowania polityczne oraz lokalne uwarunkowania prawne. W Spółce zarządzanie to odbywa się między innymi zgodnie ze zintegrowaną procedurą ZSZ „Zarządzanie ryzykiem”, a we Frapol w oparciu o odpowiednie, poszczególne procedury dotyczące danego obszaru. Proces zarządzania ryzykiem w Grupie Kapitałowej obejmuje jego identyfikację, analizę oraz sterowanie. W ramach identyfikacji, Grupa określa obszary występowania ryzyka, przyczyny i prawdopodobieństwo jego wystąpienia, zagrożenia i ich skutki w poszczególnych obszarach. W procesie analizy określa się między innymi wielkość ryzyka dla poszczególnych obszarów lub przedsięwzięcia oraz typuje elementy ryzyka, mające największy wpływ na ryzyko całkowite. W Spółce przyjęto opisową (bezwymiarową) metodę analizy, w której dokonuje się podziału ryzyka na akceptowalne i nieakceptowalne. W przypadku wystąpienia ryzyka nieakceptowalnego, osoba odpowiedzialna za dany obszar, w którym takie ryzyko zostało zidentyfikowane, przygotowuje propozycję działań obniżających je do poziomu akceptowalnego. Na tej podstawie podejmowane są stosowne decyzje i określone odpowiednie działania. Sterowanie ryzykiem obejmuje zaplanowanie określonych działań związanych z redukcją ryzyka, przygotowanie zasobów do ich realizacji, przeprowadzenie działań zapobiegawczych i określenie ich skuteczności. Działania zapobiegawcze, w obszarach objętych ZSZ, realizowane są przede wszystkim zgodnie z procedurą „Działania korygujące i zapobiegawcze” (we Frapol procedura podzielona na dwie odrębne: „Działania zapobiegawcze” oraz „Działania korygujące”), określającą zasady postępowania przy ich podejmowaniu, wykonywaniu i dokumentowaniu, począwszy od wykrycia niezgodności lub zagrożenia jej wystąpieniem, poprzez analizę występujących niezgodności, do udokumentowanego skutecznego wdrożenia działań korygujących i zapobiegawczych.

Dodatkowo, stosowne szczegółowe polityki, zasady i procedury przyjęte w Grupie, a opisane w dalszej części Sprawozdania, wspierają proces zarządzania objętymi nimi aspektami i inherentnymi ryzykami.

W obszarach objętych Sprawozdaniem, to jest w zakresie zagadnień społecznych, pracowniczych, środowiska naturalnego, poszanowania praw człowieka oraz przeciwdziałania korupcji, w wyniku przeprowadzonych analiz wewnętrznych oraz dialogu z interesariuszami, Grupa Kapitałowa zidentyfikowała jako istotne, następujące ryzyka, mogące potencjalnie, niekorzystnie wpłynąć na te zagadnienia:

1. Obszar społeczny:

- ryzyko niedotrzymania warunków zawartej z klientem umowy (nieterminowej realizacji zamówienia lub projektu),
- ryzyko zwrotu dotacji przez Frapol w przypadku niewłaściwego wydatkowania środków, nieosiągnięcia wymaganych rezultatów lub niespełnienia innych obowiązków, wskazanych w umowie o dofinansowanie realizowanego projektu badawczo-rozwojowego,
- ryzyko związane z jakością produktu lub usługi (wystąpienia wad, ich nieterminowego usunięcia),

- ryzyko nieetycznych działań pracowników Grupy Kapitałowej, dostawców towarów/usług oraz podmiotów sponsorowanych lub obdarowanych,
- ryzyko utraty zdolności wykonania przez dostawcę towarów/usług powierzonego zadania, w następstwie braku płatności ze strony spółki Grupy,
- ryzyko związane z relacjami: z klientem, kontrahentami, lokalną społecznością,
- ryzyko marketingu naruszającego prawa konsumenta w działalności deweloperskiej,
- ryzyko niezgodności związanych z niewłaściwym oznakowaniem produktów Grupy Kapitałowej,
- ryzyko wycieku, utraty lub nieuprawnionego wykorzystania danych osobowych.

2. Obszar pracowniczy:

- ryzyko związane z bezpieczeństwem i higieną pracy, a w szczególności ryzyko wypadków przy pracy (w szczególności przy pracach niebezpiecznych) i chorób zawodowych,
- ryzyko związane z naruszeniem zasad BHP przez dostawców towarów/usług,
- ryzyko związane z nieprzestrzeganiem zasady równego traktowania w zatrudnieniu,
- ryzyko utraty kluczowych pracowników oraz niepozyskania wykwalifikowanych, doświadczonych kandydatów,
- ryzyko niskiego poziomu motywacji, zaangażowania i efektywności po stronie pracowników (rutynowość działań),
- ryzyko braku wymiany wiedzy i doświadczeń pomiędzy pracownikami,
- ryzyko niewystarczających kompetencji po stronie pracowników,
- ryzyko pogorszenia wizerunku Grupy Kapitałowej jako pracodawcy.

3. Obszar środowiska naturalnego:

- ryzyko awarii oddziałujących na środowisko, w procesie produkcyjnym lub świadczenia usług,
- ryzyko zwiększenia ilości wytwarzanych odpadów (w Spółce w szczególności ponad limit określony posiadanym pozwoleniem na wytwarzanie odpadów),
- ryzyko związane z odpadami powstałymi w wyniku zakończenia cyklu życia produktów Frapol,
- ryzyko związane ze składowaniem i wykorzystywaniem w procesie produkcji substancji i preparatów niebezpiecznych,
- ryzyko związane ze wzrostem emisji szkodliwych gazów i pyłów do atmosfery, w szczególności ponad limit określony w posiadanym pozwoleniu na wprowadzanie gazów i pyłów do powietrza z instalacji,
- ryzyko braku efektywności zużycia surowców i materiałów oraz zwiększenia materiałochłonności w procesach operacyjnych,
- ryzyko zwiększenia spalania paliw kopalnych w transporcie wyrobów i w pracy ciężkiego sprzętu,
- ryzyko niskiej efektywności energetycznej,
- ryzyko związane ze wzrostem zużycia energii ze źródeł nieodnawialnych przez użytkowników produktów Frapol,
- ryzyko związane z zanieczyszczeniem hałasem w wyniku użytkowania produktów Frapol,
- ryzyko zwiększenia zużycia wody,
- ryzyko nieodpowiedniego doboru dostawców towarów i usług, niestosujących się do zasad poszanowania środowiska oraz ryzyko naruszenia tych zasad przez wybrane podmioty.

4. Obszar poszanowania praw człowieka:

- ryzyko naruszenia praw pracowników,
- ryzyko naruszenia praw człowieka w łańcuchu dostaw.

5. Obszar przeciwdziałania korupcji:

- ryzyko wystąpienia zachowań korupcyjnych w organizacji i w łańcuchu dostaw oraz związanych z tym konsekwencji.

Wymienione powyżej ryzyka, wraz z opisem zarządzania nimi, zostały omówione w odnośnych, dalszych częściach Sprawozdania. W zakresie niektórych z tych ryzyk, w Grupie Kapitałowej nie zostały wdrożone kompleksowe sposoby zarządzania, niemniej planowane jest w przyszłości opracowanie i stosowanie szczegółowych polityk w takich obszarach. Wymagane wyjaśnienia zostały zawarte odpowiednio w treści Sprawozdania.

Zarządzanie etyką (G.4)

G.4.1 G.4.4 G.4.5 G.4.6 G.4.7

Grupa Kapitałowa jest przekonana o wadze przestrzegania w swojej działalności obowiązujących przepisów prawa i własnych regulacji wewnętrznych oraz postępowania zgodnie z wyznaczonymi sobie standardami etycznymi. Jest też świadoma, że podstawę osiągania pożądanej wydajności i jakości pracy, a także zaplanowanych efektów przedsięwzięć inwestycyjnych, stanowi również etyka działania organizacji, zarówno w stosunkach wewnętrznych, jak i na zewnątrz. Przyjęty w 2017 r. Kodeks Etyki Grupy Kapitałowej Instal Kraków S.A. (dalej również „Kodeks”) określa nadrzędne wartości, jakim Grupa hołduje oraz zasady postępowania, jakich zobowiązuje się przestrzegać. Stanowi on dla pracowników wzorzec zachowań w czynnościach i relacjach wewnątrz organizacji oraz w stosunku do klientów, innych kontrahentów, społeczności lokalnych i pozostałych interesariuszy, zarówno w obszarach biznesowych, jak i okołobiznesowych.

Za naczelną wartości uznawane są [zaufanie i wiarygodność](#), [prawość i uczciwość](#), [odpowiedzialność](#), [szacunek](#), [lojalność](#), [współpraca i partnerstwo](#). Wiążące wszystkich pracowników, z członkami organów spółek Grupy włącznie, zasady postępowania, obejmują między innymi obowiązek przestrzegania prawa, poszanowania praw człowieka, dbałości o bezpieczne i przyjazne środowisko pracy, w tym przeciwdziałania dyskryminacji, dbałości o wartości materialne i niematerialne Grupy Kapitałowej, troski o środowisko naturalne i dobre relacje ze społecznościami lokalnymi, uczciwości w działaniach marketingowych, czy też budowania pozytywnych relacji z klientami i partnerami biznesowymi.

W oparciu o postanowienia Kodeksu, każda ze spółek Grupy powołała dedykowany zagadnieniom etycznym Zespół ds. Etyki, odpowiedzialny między innymi za:

- planowanie i koordynację działań w obszarze tych zagadnień,
- wyjaśnianie wątpliwości,
- monitorowanie nowych zaleceń i wymogów branżowych,
- prowadzenie wewnętrznych postępowań wyjaśniających w sprawie zgłaszanych lub wykrytych naruszeń.

W zakresie zadań Zespołów ds. Etyki jest organizacja szkoleń, dotyczących Kodeksu oraz obowiązujących zasad, w formie warsztatów lub e-learningu (np. prezentacje, opracowania), czy też systemu pytań i odpowiedzi.

Treść Kodeksu podaje się do wiadomości pracowników i zapewnia do niego stały dostęp, za pośrednictwem wewnętrznych systemów komputerowych, a w odniesieniu do pracowników, których charakter pracy nie wiąże się z dostępem do komputera, za pośrednictwem bezpośredniego przełożonego, kierowniczego szczebla. Osoby zawierające pierwszą umowę dotyczącą zatrudnienia zaznajamiane są z treścią Kodeksu przez pracownika właściwego działu zajmującego się kwestiami kadrowymi. Pracownicy potwierdzają zapoznanie się z Kodeksem odpowiednio, poprzez zatwierdzenie w sposób wymagany przez dany system komputerowy, albo w przypadku osób nie mających w miejscu pracy dostępu do komputera lub osób nowozatrudnionych, przez złożenie podpisu pod odpowiednim oświadczeniem.

Za zarządzanie kwestiami etycznymi w Grupie odpowiadają dyrektorzy pionów organizacyjnych oraz Zespoły ds. Etyki. Pracownicy zgłaszają zdarzenia lub zachowania stanowiące naruszenie norm etycznych bezpośrednio przełożonemu lub przełożonemu wyższego szczebla, bądź do Zespołu ds. Etyki, poprzez bezpośrednie spotkanie, przesłanie wiadomości email na dedykowany adres lub skierowanie pisma.

Nieprzestrzeganie zasad etycznego postępowania grozi konsekwencjami o charakterze porządkowym i dyscyplinarnym, z ewentualnym rozwiązaniem umowy łączącej pracownika z daną spółką Grupy włącznie, a w uzasadnionych przypadkach odpowiedzialnością karną.

Przyjęty Kodeks oraz objęte nim rozwiązania, w tym funkcjonujące Zespoły ds. Etyki i możliwość skorzystania przez pracowników z ich pomocy, także poprzez dokonanie stosownego zgłoszenia i zapoznanie pracowników z jego treścią, stanowią system zarządzania ryzykiem nieetycznych zachowań w Grupie Kapitałowej i minimalizują je. Jak w każdej organizacji, w której znaczącą rolę odgrywa czynnik ludzki, w Grupie występuje ryzyko osobowe. Związane ono może być ze zbyt niską świadomością pracowników lub niewłaściwymi wzorcami postępowania oraz brakiem wiedzy w zakresie zachowań pożądanych i oczekiwanych, w tym wskutek niewystarczającej promocji takich

zachowań oraz potencjalnych niedoskonałości zarządzania personelem w strukturze. Grupa Kapitałowa jest świadoma, że zachowania nieetyczne stwarzają sytuacje problemowe w przedsiębiorstwie i mogą prowadzić do konfliktu w miejscu pracy, a w konsekwencji do utraty reputacji (opinia złego pracodawcy) i trudności w zakresie zasobów ludzkich. W relacjach zewnętrznych, zachowania nieetyczne, w tym niezgodne z prawem, stwarzają ryzyko pogorszenia relacji biznesowych (niechęć ze strony kontrahentów do współpracy z podmiotem, który działa nieetycznie, nieuczciwie). W obszarze zgodności z prawem, program etyczny wspiera system kontroli wewnętrznej, opisany w części G.2.3. Sprawozdania. Grupa dąży do podnoszenia świadomości pracowników w zakresie niepożądanych lub oczekiwanych zachowań, w celu zapewnienia przestrzegania Kodeksu i krzewienia kultury poszanowania objętych nim standardów. Treść Kodeksu jest stale, łatwo dostępna dla pracowników.

W 2017 roku, w Grupie nie zgłoszono skarg dotyczących naruszenia standardów etycznych, pochodzących z wewnątrz lub zewnątrz organizacji. W okresie sprawozdawczym nie zostało w Grupie przeprowadzone szkolenie, dedykowane bezpośrednio zagadnieniom etycznym. Jest ono planowane w 2018 roku.

Mając na uwadze ryzyko nieetycznych działań dostawców towarów/usług oraz związane z tym negatywne oddziaływanie na Grupę Kapitałową, w tym jej relacje z klientami, Grupa planuje przyjąć w 2018 roku Kartę Etyki Kontrahenta i przedkładać ją do podpisu swoim wykonawcom, podwykonawcom, dostawcom i usługodawcom. Karta Etyki Kontrahenta zawierać będzie zobowiązanie do stosowania i przestrzegania standardów etycznych zgodnych z przyjętymi w Grupie Kapitałowej.

Obszar środowiskowy (E)

Grupa Kapitałowa wywiera wpływ na środowisko w obszarze działalności operacyjnej oraz na etapie użytkowania wykonanych przez nią obiektów, instalacji, urządzeń.

Pomimo zakłóceń w fazie realizacji, związanych z procesem produkcyjnym i budowlanym, w ostatecznym rozrachunku, działalność Grupy przyczynia się do poprawy stanu środowiska. Wykonywane przez Instal Kraków zamówienia w gospodarce wodno-ściekowej i energetyce przyczyniają się do poprawy warunków otaczającego nas środowiska przyrodniczego i rozwoju sektora energetycznego w zakresie związanym z minimalizacją zużycia nieefektywnych źródeł energii przez mniejszych odbiorców oraz neutralizowaniem szkodliwej emisji do atmosfery (odazotowanie, odsiarczanie spalin, modernizacje elektrofiltrów). Spółka w swoim dorobku posiada bardzo dużą ilość zrealizowanych zamówień, mających znaczący, pozytywny wpływ na środowisko, jego ochronę oraz poprawę jego stanu, takich jak:

- instalacje odsiarczania spalin w elektrowniach,
- instalacje odazotowania spalin w elektrowniach,
- budowa nowych i modernizacja starych oczyszczalni ścieków, w oparciu o nowoczesne technologie oczyszczania ścieków,
- budowa nowych i modernizacja dotychczas użytkowanych stacji uzdatniania wody.

Frapol szeroko angażuje się w termomodernizację budynków użyteczności publicznej oraz wielorodzinnych budynków mieszkalnych, przyczyniając się do zmniejszenia energochłonności tych budynków, a tym samym ich negatywnego wpływu na środowisko.

Środowisko w jakim żyjemy ma bezpośredni wpływ na jakość naszego życia, dlatego też działalność Grupy Kapitałowej ma aspekt nie tylko ekonomiczny, ale również społeczny. Poprzez modernizację przez Instal Kraków oczyszczalni ścieków, wykonywanie instalacji dezodoryzacji substancji złośliwych, modernizację stacji uzdatniania wody, realizację instalacji zmniejszających zanieczyszczenie powietrza, czy też, przez wszystkie spółki Grupy, zadań wykorzystujących przyjazne dla środowiska, nowoczesne technologie, w zakresie obiektów takich jak szpitale, pływalnie, hale sportowe, szkoły, biurowce, działalność Grupy Kapitałowej przyczynia się również do poprawy jakości, komfortu życia i pracy ludzi. Produkty Frapol znalazły zastosowanie w ramach wielu inwestycji, które otrzymały prestiżowy, międzynarodowy certyfikat BREEAM, przyznawany przez BRE Global Ltd., będący certyfikatem ekologicznym i jednym z najbardziej znaczących i popularnych na świecie instrumentów oceny budynków pod względem wpływu na środowisko naturalne oraz użytkowników. Spośród takich realizacji z zastosowaniem produktów Frapol wymienić należy m.in.:

- projekt „The Park Warsaw”, obejmujący pierwszy w Polsce, samowystarczalny kampus biurowy klasy A, który otrzymał końcowy certyfikat BREEAM z oceną Excellent, przyznawaną wiodącym budynkom zrównoważonego rozwoju;
- Biurowiec „Wronia 31” (Warszawa), projekt „Zabłocie Business Park” (Kraków), projekt „Equal Business Park” (Kraków), Galeria Wroclavia (Wrocław);
- projekt „Business Garden Warszawa”, który otrzymał certyfikat LEED Platinum, potwierdzający zastosowanie energooszczędnych systemów wentylacji i oświetlenia, w przyjaznych dla ludzi i środowiska biurach, o zwiększonym komforcie codziennej pracy.

W ramach realizacji projektu badawczo-rozwojowego pod nazwą „Opracowanie zintegrowanego systemu umożliwiającego precyzyjną kontrolę mikroklimatu w dużych obiektach użytkowych w celu spełnienia wymagań dotyczących budynków o niemal zerowym zapotrzebowaniu na energię (nZEB)”, Frapol pracuje nad stworzeniem prototypów oraz wdrożeniem do produkcji i sprzedaży urządzeń wchodzących w skład systemu umożliwiającego dużym obiektom użytkowym spełnienie wymagań definicji budynków o niemal zerowym zapotrzebowaniu na energię, to jest komponentów wykorzystujących szereg innowacyjnych rozwiązań mających na celu zwiększenie sprawności energetycznej systemów ogrzewania, wentylacji i klimatyzacji.

Z kolei realizowane przez Grupę Kapitałową osiedla mieszkaniowe powstają głównie na terenach przemysłowych, tworząc pożądane enklawy mieszkaniowe, co przyczynia się do rewitalizacji tych obszarów.

Zakres wpływu związanego z fazą użytkowania produktów Grupy Kapitałowej został opisany w części E.8 Sprawozdania.

Z drugiej strony, na Grupę znaczący wpływ wywierają również zewnętrzne procesy legislacyjne, a w szczególności prawodawstwo UE oraz zmiany w środowisku naturalnym, związane z globalnym ociepleniem klimatu. Konieczność dostosowania emisji szkodliwych gazów do atmosfery przez elektrownie i elektrociepłownie do coraz ostrzejszych norm, obowiązujących w UE i państwach członkowskich, Spółka postrzega jako szansę w kontekście wypełnienia portfela zleceń w segmencie budowlano - montażowym, podobnie jak dofinansowanie z funduszy strukturalnych UE projektów w celu poprawy stanu środowiska. Ocieplenie klimatu, skutkujące postępującym wzrostem średnich temperatur w okresach letnich, choć w skali globalnej jest zjawiskiem negatywnym, dla Grupy Kapitałowej może być korzystne poprzez zwiększenie popytu na produkty Frapol i usługi Grupy Kapitałowej w zakresie montażu systemów wentylacji i klimatyzacji, w których spółki Grupy się specjalizują.

Zidentyfikowane znaczące aspekty środowiskowe oraz istotne ryzyka, związane z poszczególnymi zagadnieniami w tym obszarze, zostały wyszczególnione i opisane w dalszych, odnośnych częściach Sprawozdania (E.1, E.2, E.3, E.5, E.6 i E.7), z uwzględnieniem szczegółowych działań minimalizujących zagrożenie. Ryzykami zidentyfikowanymi w obszarze środowiskowym Grupa Kapitałowa zarządza w sposób opisany w wyżej wymienionych podrozdziałach oraz w niniejszej, ogólnej części Sprawozdania – Obszar środowiskowy (E), w tym postępując w sposób określony we wskazanych, odpowiednich procedurach.

Polityka

Spółki Grupy Kapitałowej stale troszczą się o wizerunek podmiotów godnych zaufania i budzących zadowolenie ze współpracy, charakteryzujących się zrównoważonym rozwojem, systematycznie i planowo dbających o środowisko. W Kodeksie Etyki Grupa Kapitałowa przyjęła zobowiązanie poszanowania środowiska naturalnego, niezależnie od charakteru prowadzonej działalności oraz miejsca i rodzaju świadczonych usług, przestrzegania przepisów prawa oraz wewnętrznych regulacji i wymagań w tym zakresie oraz wymagania tego samego od swoich partnerów biznesowych, używania materiałów i surowców jak najmniej szkodliwych dla środowiska naturalnego, wytwarzania jak najmniej odpadów, ograniczania emisji zanieczyszczeń oraz prowadzenia działalności w sposób jak najmniej uciążliwy dla sąsiadów.

System zarządzania środowiskowego, funkcjonujący, w ramach Zintegrowanego Systemu Zarządzania (ZSZ), w dwóch spółkach Grupy (Instal Kraków i Frapol), spełnia wymagania normy PN-EN ISO 14001, przy czym we Frapol zakończony został proces dostosowania systemu do wymagań normy PN-EN ISO 14001:2015, natomiast w Instal Kraków system odpowiada wymogom normy PN-EN ISO 14001:2005 (trwają prace nad dostosowaniem w 2018 r. do PN-EN ISO 14001:2015). Z uwagi na rozmiar działalności BTH, system ten nie został w organizacji tej jednostki wdrożony, w wymagany dla celów certyfikacji sposób i w wymaganym zakresie. Koszty wdrożenia i utrzymywania przedmiotowych systemów przewyższają w przypadku tej spółki korzyści z tego płynące. Spółka BTH przyjęła natomiast do stosowania Politykę ZSZ Instal Kraków oraz zobowiązała się przestrzegać zasad tej polityki, kierować się jej celami, w tym celami dotyczącymi omawianego zagadnienia, w zakresie i przy pomocy procedur odpowiednich do skali i profilu działalności tej spółki oraz podejmuje działania faktyczne zgodne z tymi regulacjami. Stąd, podejście wszystkich spółek Grupy w niniejszym aspekcie należy uznać za jednolite i składające się politykę środowiskową Grupy Kapitałowej (dalej w treści Sprawozdania „Polityka środowiskowa”).

Przyjęta i stosowana polityka Zintegrowanego Systemu Zarządzania (dalej również „Polityka ZSZ”) określa, jako zasadniczy cel i zobowiązanie, w obszarze środowiskowym, ciągle zmniejszanie szkodliwego wpływu na otoczenie, w zgodzie z obowiązującym prawem oraz dostarczanie takich wyrobów i usług, które są przyjazne środowisku naturalnemu.

Określone cele i zobowiązania w obszarze środowiskowym, Grupa Kapitałowa realizuje poprzez:

- racjonalne wykorzystywanie zasobów naturalnych, energii i paliw, wiedzy, techniki oraz kapitału,
- eliminowanie zagrożeń lub ich minimalizowanie, poprzez stosowanie nowoczesnych technologii, maszyn i urządzeń,
- modernizację urządzeń,

- zapewnienie świadomego i odpowiedzialnego działania wszystkich pracowników na rzecz ochrony środowiska, poprzez podnoszenie kwalifikacji i skuteczne motywowanie,
- prowadzenie dialogu z pracownikami i innymi zainteresowanymi stronami o przedsięwzięciach na rzecz ochrony środowiska,
- zapewnienie odpowiednich zasobów i środków, w celu realizacji zobowiązań wynikających z Polityki ZSZ,

a w Instal Kraków i Frapol, również poprzez doskonalenie procesów ZSZ i procedur nim objętych, w celu polepszenia jego skuteczności i osiągniętych efektów.

Szczegółowe cele i zadania Polityki środowiskowej oraz jej wyniki, w poszczególnych obszarach oddziaływania, zostały omówione w dalszych, odnośnych częściach Sprawozdania (E.1 – E.7).

Funkcjonowanie Polityki środowiskowej podlega stałemu nadzorowi wyznaczonych w strukturze organizacyjnej osób i jednostek, w tym w Instal Kraków i Frapol, właściwych pełnomocników ds. systemu zarządzania środowiskowego, jak również ze strony Zarządów wszystkich spółek Grupy, których zobowiązaniem jest podejmowanie działań w kierunku doskonalenia ZSZ, wyznaczanie celów i zadań dla poszczególnych jednostek organizacyjnych oraz kontrola efektów ich realizacji. Celem procesu nadzoru jest zapewnienie zgodności działania z Polityką ZSZ, przepisami prawa oraz postanowieniami otrzymanych decyzji administracyjnych i realizacji zadań szczegółowych.

Identyfikacja aspektów środowiskowych

Zgodnie z ZSZ, środowisko to całe otoczenie, w którym Grupa działa, z uwzględnieniem powietrza, wody, ziemi, zasobów naturalnych, flory, fauny, ludzi i ich wzajemnych zależności.

Elementy działań Grupy Kapitałowej lub jej wyrobów i usług, które mogą wzajemnie oddziaływać ze środowiskiem podczas:

- realizacji prac budowlano-montażowych,
- eksploatacji instalacji Grupy Kapitałowej,
- realizacji prac w zakładach produkcyjnych,
- działalności w obszarze magazynów,
- działalności w obszarze administracji,
- działalności w obszarze Laboratorium Zakładowego Spółki,

stanowią aspekty środowiskowe, identyfikowane przez dyrektorów/kierowników jednostek organizacyjnych oraz kierowników realizowanych przez Grupę Kapitałową budów.

W spółkach, w których wdrożono ZSZ (Instal Kraków i Frapol) identyfikacja ta przebiega zgodnie z odpowiednią procedurą systemową, w każdym procesie operacyjnym opisanym w ZSZ. W Instal Kraków jest to regulacja „Identyfikacja aspektów środowiskowych”, a we Frapol, analogiczna procedura „Identyfikacja aspektów środowiskowych oraz określenie ryzyk i szans”. Zgodnie z wyżej wymienionymi procedurami, aspekty, które mają lub mogą mieć istotny wpływ na środowisko, uznawane są za znaczące. Przyjęto, iż jeżeli do ocenianego aspektu środowiskowego odnosić się będą konieczne do spełnienia wymagania prawne lub jeśli ustalona suma parametrów liczbowych, na które składają się ocena (waga) potencjalnych negatywnych skutków - w skali od 1 do 3 oraz prawdopodobieństwo wystąpienia - w skali od 1 do 3, będzie równa lub większa niż 4, aspekt ten oznacza się jako znaczący. W oparciu o raport środowiskowy lub listę pytań kontrolnych kierownik jednostki organizacyjnej lub kierownik budowy identyfikują aspekty środowiskowe, które mogą nadzorować oraz te, na które mogą wpływać. Aspekty środowiskowe zidentyfikowane w poszczególnych jednostkach organizacyjnych w procesie opracowania i wdrożenia Zintegrowanego Systemu Zarządzania i ich ocena (dokonana w warunkach normalnych), zostały zebrane w formie tabelarycznej, jako załączniki do w/w procedur. Podlegają one przeglądowi, weryfikacji i aktualizacji, a także stanowią podstawę do dalszej, wymaganej identyfikacji przez osoby odpowiedzialne.

Na bieżąco, identyfikacja aspektów środowiskowych dokonywana jest przede wszystkim w trakcie okresowych przeglądów stanu środowiska, a także:

- na etapie przygotowania oferty/produkcji/przedsięwzięcia – z uwzględnieniem dokumentacji projektowej,
- z chwilą zastosowania nowego rodzaju surowca lub materiału oraz nowej technologii, zarówno na etapie przygotowania produkcji/przedsięwzięcia, jak i na etapie realizacji.

W procesie identyfikacji Grupa Kapitałowa uwzględnia między innymi uwarunkowania prawne, w tym wynikające z prawa miejscowego, warunki lokalizacji, projekt budowlany, zaopatrzenie w media, wpływ na sąsiadów, możliwość konfliktów społecznych, możliwość awarii, postęp naukowo-techniczny, warunki wykonania i odbioru robót budowlanych.

Aspekty środowiskowe, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów znaczących, takich jak: zużycie energii, wody, emisja ze stosowanych farb i lakierów, emisja pyłów i gazów do powietrza zawierających tlenki metali, spalanie gazu ziemnego w kotłowniach, spalanie paliw w silnikach samochodów i maszyn budowlanych, wytwarzanie odpadów i ścieków, sytuacje awaryjne, poddawane są analizie i stanowią podstawę formułowania oraz utrzymywania celów środowiskowych, a te osiągnąć są w wyniku realizacji wyznaczonych zadań.

Monitoring oraz działania korygujące i zapobiegawcze

Sposób prowadzenia przez jednostki organizacyjne, w dwóch spółkach Grupy (Instal Kraków i Frapol), sterowania operacyjnego, w zakresie aspektów środowiskowych, określa procedura „Sterowanie operacyjne”. Procedura odnosi się do znaczących aspektów środowiskowych i obowiązuje we wszystkich jednostkach organizacyjnych objętych Zintegrowanym Systemem Zarządzania w obszarze ochrony środowiska. Zgodnie z procedurą, właściwy pełnomocnik ds. ZSZ (w Spółce dodatkowo kierownik Działu BHP, Ochrony Środowiska i Ochrony P. Poż.), są kompetentni i odpowiedzialni za:

- identyfikację operacji i działań związanych ze znaczącymi aspektami środowiskowymi zgodnie z Polityką ZSZ, celami i zadaniami,
- opracowywanie i utrzymywanie udokumentowanych procedur tam, gdzie ich brak może prowadzić do odstępstw od Polityki ZSZ w obszarze ochrony środowiska, a także od celów i zadań środowiskowych.

Działania objęte sterowaniem operacyjnym realizowane są poprzez:

- instrukcje stanowiskowe, procedury, umowy, regulaminy, polecenia służbowe, zarządzenia wewnętrzne, instrukcje eksploatacji,
- informowanie kontrahentów o wymaganiach w stosunku do nich w związku z wdrożonym Zintegrowanym Systemem Zarządzania.

Dokumenty związane ze sterowaniem operacyjnym podlegają bieżącym przeglądom, z których wynika ewentualna potrzeba ich aktualizacji. Za ich zatwierdzenie odpowiada Zarząd i kierownicy jednostek organizacyjnych. Kierownicy jednostek organizacyjnych są także odpowiedzialni za zapewnienie, że wszystkie podmioty współpracujące będą świadome wymagań, jakie dana spółka ma wobec nich w zakresie ochrony środowiska.

W BTH czynności odpowiedniego do działalności tej spółki sterowania operacyjnego mieszczą się w kompetencjach kluczowej kadry kierowniczej.

Na bieżąco, oddziaływanie Grupy Kapitałowej na środowisko jest monitorowane przez kierowników jednostek organizacyjnych poszczególnych spółek.

W Instal Kraków, monitoring odbywa się w oparciu o procedurę ZSZ „Monitorowanie”, we Frapol zakres tej procedury objęty jest procedurami: „Identyfikacja wymagań prawnych i ocena zgodności z przepisami prawnymi i innymi wymogami dotyczącymi ochrony środowiska”, „Identyfikacja aspektów środowiskowych oraz określenie ryzyk i szans”, „Sterowanie operacyjne” oraz „Audyty wewnętrzne”. Zgodnie z wyżej wymienionymi regulacjami, monitoring obszaru środowiskowego obejmuje:

- przestrzeganie przepisów prawa,
- kontrolę zgodności rodzajów i ilości wytwarzanych odpadów z otrzymanymi decyzjami administracyjnymi,
- pomiary i rejestracje,
- nadzór nad realizacją celów wyznaczonych w Polityce ZSZ,
- realizację programów zarządzania środowiskowego,
- bieżący nadzór nad realizacją inwestycji/usługi,
- audyty wewnętrzne (planowe i pozaplanowe).

Podstawę monitoringu stanowi identyfikacja aspektów środowiskowych. W odniesieniu do zidentyfikowanych aspektów, w Instal Kraków i Frapol, sporządzany jest przez dyrektorów/kierowników jednostek organizacyjnych/kierowników budów, Program zarządzania

środowiskowego (dalej również „Program”), obejmujący cele i zadania środowiskowe, osoby odpowiedzialne za ich realizację, terminy i koszty (budżet) tej realizacji, z uwzględnieniem zobowiązań Polityki ZSZ, ryzyk i szans. W Spółce, Program jest również sporządzany, przez kierowników budów, dla każdego zadania inwestycyjnego, przed jego rozpoczęciem. Realizacja Programu jest nadzorowana i systematycznie oceniana, co stanowi skuteczne narzędzie monitoringu. W Instal Kraków, dodatkowo, co roku, w poszczególnych jednostkach organizacyjnych Spółki, sporządzane są i realizowane Plany poprawy, w których określone są zadania środowiskowe.

W przypadku ujawnienia nieprawidłowości lub zagrożenia nimi, w Grupie Kapitałowej podejmowane są działania korygujące i zapobiegawcze. W Instal Kraków i Frapol działania te zostały uregulowane między innymi w odpowiednich procedurach ZSZ. W Spółce objęte są zintegrowaną procedurą „Działania korygujące i zapobiegawcze”, zaś we Frapol dwiema odrębnymi: „Działania korygujące” i „Działania zapobiegawcze”. Procedury te określają zasady prowadzenia działań korygujących oraz zapobiegawczych od wykrycia nieprawidłowości (lub zagrożenia ich wystąpieniem), poprzez analizę występujących niezgodności, do udokumentowanego skutecznego wdrożenia działań korygujących i zapobiegawczych, a w przypadku koniecznym - do dokonania stosownych zmian w ZSZ i obowiązują we wszystkich jednostkach organizacyjnych, których dyrektorzy/kierownicy są odpowiedzialni za:

- określenie skutecznych działań korygujących, ich wdrożenie i udokumentowanie,
- analizę przyczyn powstania niezgodności i inicjowanie działań zapobiegawczych.

Za nadzór nad realizacją działań korygujących i zapobiegawczych dotyczących funkcjonowania ZSZ w obszarze środowiskowym, w spółkach posiadających wdrożony ZSZ, odpowiedzialny jest właściwy pełnomocnik ds. ZSZ.

W Instal Kraków i Frapol, zidentyfikowane (między innymi w trakcie audytów wewnętrznych) nieprawidłowości odnotowuje się w sporządzanym Protokole niezgodności. Wszystkie niezgodności są analizowane pod kątem przyczyn ich wystąpienia, a wyniki tych analiz stanowią podstawę do sporządzenia Programu działań korygujących i ich podjęcia przez osoby odpowiedzialne za dany obszar. Działania zapobiegawcze natomiast, podejmowane są w celu wykrywania, analizowania i eliminowania potencjalnych zagrożeń wystąpienia niezgodności, w tym materializacji ryzyk. Ich podstawę stanowią wszelkie informacje uzyskiwane w trakcie przebiegu poszczególnych procesów i prowadzonych kontroli, przeprowadzonych audytów zewnętrznych i wewnętrznych, analizy reklamacji klientów, a także wszelkie inne informacje i uwagi oraz zastrzeżenia zgłaszane w odniesieniu do działalności danej spółki. Wszystkie informacje wymagające działań zapobiegawczych są analizowane pod kątem przyczyn ich wystąpienia. Powyższe stanowi podstawę do sporządzenia Programu działań zapobiegawczych. Skuteczność wprowadzonych działań korygujących i zapobiegawczych oceniana jest przez właściwego pełnomocnika ds. ZSZ, a także w trakcie kolejnych audytów planowych lub pozaplanowych. Niezależnie, wszyscy pracownicy są zobowiązani do dokonywania na swoich stanowiskach pracy bieżącej oceny procesu produkcyjnego oraz oceny funkcjonowania Zintegrowanego Systemu Zarządzania, wprowadzania działań korygujących/zapobiegawczych, względnie zawiadamiania przełożonych o swoich spostrzeżeniach.

Wszelkie informacje dotyczące działań korygujących i zapobiegawczych poddawane są przeglądowi, dokonywanemu przez kierownictwo najwyższego szczebla. Do oceny efektów Polityki środowiskowej i monitoringu wykorzystywane są także informacje dotyczące ilości wytworzonych odpadów, ścieków, emisji gazów i pyłów do powietrza, zużytej wody, energii elektrycznej i gazu, w zakresie objętym rocznymi sprawozdaniami z korzystania ze środowiska, składanymi do urzędu marszałkowskiego. Powyższe umożliwia jednocześnie skuteczną kontrolę spełniania wymagań zawartych w otrzymanych decyzjach środowiskowych i pozwoleniach, co potwierdziła między innymi przeprowadzona w Spółce, w 2017 roku, z wynikiem pozytywnym, kontrola Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska (WIOS), w trakcie której nie stwierdzono w Instal Kraków żadnych naruszeń.

Szkolenie

Grupa Kapitałowa przeciwdziała zidentyfikowanym ryzykom w obszarze środowiskowym między innymi poprzez podejmowane w sposób ciągły działania promujące świadomość środowiskową wśród pracowników. Służą temu szkolenia zarówno wewnętrzne, przeprowadzane przez kierowników komórek organizacyjnych lub wyznaczone przez nich osoby posiadające wymagane kwalifikacje zawodowe oraz (w Instal Kraków i Frapol) właściwego pełnomocnika ds. ZSZ, jak i zewnętrzne. W Spółce oraz we Frapol, szkolenia te organizowane są przede wszystkim zgodnie z procedurą ZSZ - „Szkolenia”. Każda osoba zawierającą pierwszą umowę dotyczącą zatrudnienia, z chwilą rozpoczęcia pracy, jest zapoznawana z ZSZ w obszarze środowiskowym i szkolona w tym zakresie. Okresowe

szkolenia w zakresie ochrony środowiska obejmują wszystkich pracowników. Pracownicy fizyczni oraz kierowcy i operatorzy obejmowani są okresowymi instruktażami stanowiskowymi, w trakcie których zapoznawani są z aspektami środowiskowymi, związanymi z ich pracą oraz wpływem, jaki na środowisko mogą mieć ich czynności, jeśli będą wykonywane nieprawidłowo, a także ze sposobem reagowania na potencjalne awarie i usuwania ich skutków. Pracownicy umysłowi biorą udział w okresowych szkoleniach wewnętrznych oraz zewnętrznych szkoleniach i seminariach, poświęconych tematyce ochrony środowiska, organizowanych przez zewnętrzne ośrodki szkoleniowe.

Łańcuch dostaw towarów i usług

Jednym ze zidentyfikowanych w Grupie Kapitałowej, istotnych ryzyk w obszarze środowiskowym, jest ryzyko nieodpowiedniego doboru dostawców towarów i usług, niestosujących się do zasad poszanowania środowiska oraz ryzyko naruszenia tych zasad przez wybrane podmioty. Grupa zarządza przedmiotowym ryzykiem w sposób opisany poniżej.

Obszar środowiskowy jest przez Grupę Kapitałową weryfikowany i kontrolowany w łańcuchu dostaw. Zakupy towarów i usług dokonywane są u dostawców towarów/usług po ich uprzedniej ocenie. W Spółce i we Frapol proces kwalifikacji przebiega zgodnie z odpowiednimi procedurami ZSZ. W Instal Kraków są to dwie odrębne procedury: „Zakupy towarów do realizacji umów krajowych” oraz „Zakupy usług”, a we Frapol zintegrowana procedura „Zakupy”. Zgodnie z wymienionymi powyżej regulacjami, przy wyborze dokonuje się ankietyzacji podmiotu oraz uwzględnia między innymi posiadany przez dany podmiot system zarządzania środowiskowego, sposób prowadzenia gospodarki odpadami, zawarte umowy z uprawnionymi podmiotami dotyczące odbioru, wywozu i utylizacji odpadów i otrzymany dla posiadanego systemu certyfikat. Jeżeli wybrany dostawca towarów/usług posiada opracowany i wdrożony system zarządzania środowiskowego, uzgodnieniu podlega rodzaj i zakres dokumentów systemowych, które będzie sporządzał i przekazywał w trakcie realizacji zamówienia. W przypadku wyboru dostawcy towarów/usług nieposiadającego własnego systemu zarządzania, nałożone zostaje na niego zobowiązanie do przestrzegania procedur i instrukcji systemowych ZSZ, w zakresie odnoszącym się do jego czynności, z którymi to regulacjami danego dostawcę zapoznaje kierownik budowy.

W przypadku dostawców towarów/usług wykonujących prace na terenie budowy realizowanej przez którąkolwiek ze spółek Grupy, przedkłada ona wspomnianym kontrahentom do podpisu dokument systemowy – „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez Instal Kraków S.A.” lub odpowiednio: „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez Frapol Sp. z o.o.”, „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez BTH Instalacje Sp. z o.o.” - regulujący podstawowe zasady bezpiecznej, zgodnej z wymaganiami jakościowymi i ochrony środowiska realizacji prac, przy czym w BTH treść przedmiotowego dokumentu została odpowiednio zmodyfikowana, poprzez wyłączenie z treści zobowiązania dostawcy do przestrzegania procedur i instrukcji systemowych ZSZ, w związku z brakiem wdrożonych w tej spółce poszczególnych systemów zarządzania. Podmioty te są następnie stale nadzorowane i kontrolowane w zakresie przestrzegania wspomnianego dokumentu. Nadzór nad realizacją budowy w obszarze ochrony środowiska prowadzi Kierownik Budowy oraz specjaliści branżowi, a także osoba odpowiedzialna w danej spółce Grupy za kwestie związane z ochroną środowiska. Stan ochrony środowiska omawiany jest regularnie na naradach koordynacyjnych na budowie. Od zatrudnionych podmiotów konsekwentnie egzekwowane jest przestrzeganie przepisów dotyczących ochrony środowiska i nałożonych w tym zakresie zobowiązań. W przypadku naruszeń i bezskuteczności działań interwencyjnych, prace danego dostawcy podlegają wstrzymaniu przez kierownika budowy. Spółka dodatkowo zastrzega prawo odstąpienia od umowy z podmiotem działającym nienależycie w przedmiotowym zakresie. Ocena danego kontrahenta stanowi podstawę decyzji w zakresie przyszłej współpracy. W Instal Kraków i Frapol proces realizacji prac przez dostawców towarów/usług jest kontrolowany (kontrolę okresowe i doraźne) i nadzorowany w oparciu o procedury ZSZ (w Spółce „Zasady generalnego wykonawstwa inwestycji”, a we Frapol „Sterowanie procesem robót montażowych”), określające zasady koordynacji i nadzoru nad dostawcami, związanymi z realizacją inwestycji, między innymi w zakresie wykonywania robót w sposób bezpieczny, z zachowaniem wymagań przepisów BHP, p.poż. i ochrony środowiska.

Przegląd Polityki środowiskowej

Ocena efektów Polityki środowiskowej dokonywana jest w Grupie Kapitałowej systematycznie.

W Instal Kraków i we Frapol cykliczna ocena, dokonywana jest między innymi w ramach przeglądu Zintegrowanego Systemu Zarządzania. Kompleksowy przegląd, we wszystkich obszarach, wraz z

oceną Polityki ZSZ, przeprowadzany jest w tych spółkach Grupy raz w roku, przez właściwego Dyrektora Generalnego – Prezesa Zarządu, po zrealizowaniu planu audytów wewnętrznych i dokonaniu analizy stanu BHP i ochrony środowiska w danej spółce (na podstawie wyników kontroli, prowadzonych na bieżąco na budowach oraz w jednostkach organizacyjnych). W Instal Kraków, przegląd odbywa się zgodnie ze zintegrowaną procedurą ZSZ „Przegląd Zintegrowanego Systemu Zarządzania przez kierownictwo”. Celem przeglądu jest ocena wyników audytów wewnętrznych, adekwatności procedur i instrukcji ZSZ do procesów zachodzących w organizacji i osiągnięcia wyznaczonych celów oraz analiza podjętych działań korygujących i określenie kierunków doskonalenia.

ZSZ przewiduje nadto (w Spółce i we Frapol) półroczne przeglądy stanu ochrony środowiska, przeprowadzane przez dyrektorów/kierowników jednostek organizacyjnych i kierowników realizowanych budów, w celu analizy elementów zarządzania środowiskiem i oceny celów oraz zadań środowiskowych, a także przeglądy w przypadku istotnej zmiany w schemacie organizacyjnym, przed wprowadzeniem do stosowania nowej technologii (mającej znaczący wpływ na środowisko) oraz na wniosek zewnętrznych instytucji kontrolujących (na przykład Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska), czy też w wykonaniu zaleceń stanowiących rezultat audytów wewnętrznych lub zewnętrznych.

Przegląd środowiskowy uwzględnia również oddziaływanie na środowisko wyrobów i usług dostawców towarów i usług.

W Instal Kraków i Frapol zarządzanie obszarem środowiskowym wspierają również inne, szczegółowe procedury ZSZ, uwzględniające zagadnienia z tego zakresu:

- „Identyfikacja wymagań prawnych i ocena zgodności z przepisami prawnymi i innymi wymogami dotyczącymi ochrony środowiska”, której celem jest zapewnienie funkcjonowania organizacji, w obszarze ochrony środowiska, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi i podejmowania działań podnoszących stopień tej zgodności. Procedura określa zasady postępowania przy identyfikacji, gromadzeniu i rozpowszechnianiu przepisów prawa i zarządzeń oraz poleceń służbowych, dotyczących ochrony środowiska oraz zasady dokonywania okresowej oceny zgodności z mającymi zastosowanie wymaganiami prawnymi w tym zakresie.
- Procedura „Gotowość na wypadek awarii. Postępowanie w przypadku awarii”, przyjęta we Frapol pod nazwą „Gotowość na wypadek awarii” (w BTH została wdrożona odpowiednia procedura „Procedura postępowania w sytuacjach awaryjnych” wraz z szeregiem szczegółowych instrukcji). Procedury te zostały opisane w części E.7 Sprawozdania.
- Procedura „Nadzorowanie dokumentacji i danych” (we Frapol przyjęta pod nazwą „Nadzór nad dokumentacją i danymi”), na podstawie której opracowywane są, przyjmowane, rejestrowane, rozpowszechniane, aktualizowane i przechowywane dokumenty dotyczące ZSZ w obszarze ochrony środowiska oraz wycofywane z obiegu dokumenty nieaktualne. Procedura obowiązuje we wszystkich jednostkach organizacyjnych i określa wymagane rodzaje dokumentacji oraz osoby odpowiedzialne za ich sporządzenie i prowadzenie. Wyszczególnione w niej dokumenty stanowią podstawę do sporządzenia przez właściwego pełnomocnika ds. ZSZ rocznej analizy funkcjonowania w danej spółce Zintegrowanego Systemu Zarządzania w obszarze ochrony środowiska i podjęcia ewentualnych działań korygujących przez Zarząd Spółki.
- „Nadzorowanie zapisów dot. jakości, BHP i ochrony środowiska”, we Frapol przyjęta pod nazwą „Nadzorowanie zapisów dotyczących ZSZ”, obowiązująca we wszystkich jednostkach organizacyjnych, w zakresie prowadzenia i przechowywania zapisów dokumentujących każdy etap realizacji danej umowy oraz funkcjonowanie ZSZ w obszarach: jakości, BHP i ochrony środowiska, określająca zasady postępowania, w celu zapewnienia prowadzenia i przechowywania zapisów w sposób pozwalający wykazać zgodność wykonywanych usług z wymaganiami umowy oraz efektywność funkcjonowania Zintegrowanego Systemu Zarządzania.
- „Audyty wewnętrzne” - opisana w części G.2.3 Sprawozdania.
- „Zarządzanie ryzykiem” (obowiązująca wyłącznie w Spółce, opisana w części G.3 Sprawozdania).

Surowce i materiały (E.1)

E.1.1 E.1.2

Efektywne korzystanie z surowców i materiałów oraz racjonalna gospodarka odpadami, w tym dążenie do ich maksymalnej redukcji, to jeden z celów Polityki środowiskowej Grupy Kapitałowej.

Racjonalne korzystanie rozpoczyna się już na etapie doboru materiałów ich zakupu. Grupa nabywa tylko taką ilość surowców i materiałów, jaka jest niezbędna dla należytego wywiązywania się z przyjętych zobowiązań oraz uzyskania optymalnej jakości oferowanych produktów. Grupa realizuje swoje projekty z użyciem trwałych i wysokiej jakości materiałów i surowców, tak by ograniczyć do minimum ryzyko wystąpienia wad, zmniejszając tym samym koszty ewentualnych napraw i remontów oraz wydłużając cykl życia oferowanych produktów. Materiały i surowce pozyskiwane są z legalnych źródeł, w oparciu o uprzednio przeprowadzoną ocenę dostawcy i oferowanych przez ten podmiot produktów. Kryterium wyboru stanowią między innymi: posiadane certyfikaty jakości, aprobaty, znaki bezpieczeństwa wyrobu, certyfikaty zarządzania środowiskowego. Projektowanie urządzeń i instalacji oraz wdrażanie ich do produkcji, następuje w sposób zakładający najbardziej efektywne wykorzystanie materiałów, przy równoczesnej minimalizacji ilości wytwarzanych odpadów. Transport, przechowywanie, pakowanie i dostarczanie materiałów oraz surowców, wykonywane jest w sposób zapobiegający ich uszkodzeniu, zniszczeniu lub utracie właściwości (dotyczy to także obowiązku właściwego zagospodarowania i przechowywania na placu budowy).

W spółkach Grupy, posiadających wdrożony ZSZ, racjonalne korzystanie z surowców i materiałów realizowane jest przy pomocy następujących procedur:

- „Zakupy towarów do realizacji umów krajowych” (w Spółce), „Zakupy” (w spółce Frapol) – określającej jednolity tok postępowania przy zakupach materiałów, surowców, czy półproduktów, celem zapewnienia wysokiej jakości nabywanych materiałów i legalności źródła ich pochodzenia. Procedura wskazuje podmioty odpowiedzialne za wybór dostawcy, jego ocenę, kryteria w oparciu o które jest ona dokonywana, opracowanie zapotrzebowania materiałowego i sam proces realizacji zamówień. Zgodnie z tą procedurą, na podstawie dotychczasowej współpracy, audytów bądź oceny wyrobów, dokonywana jest kwalifikacja dostawcy. Przy ocenie uwzględnia się między innymi posiadanie wymaganych dokumentów dla wyrobów oraz certyfikatu zintegrowanego systemu zarządzania, właściwe oznakowanie i identyfikowalność towaru, własne wymogi dotyczące jakości, dopuszczenia wyrobu przez instytucje nadzorujące. Na podstawie pozyskanych informacji następuje wybór dostawcy. Rezygnacja z towarów dostawcy następuje między innymi w przypadku niespełnienia przez dostawcę wymagań w zakresie rodzaju, gatunku lub asortymentu zamawianych towarów, parametrów technicznych i jakościowych (wymaganych dla danego rodzaju towarów) lub braku dokumentów potwierdzających jakość dostarczanego towaru (atestów, świadectw jakości, deklaracji zgodności, protokołów badań, spełnienia wymagań BHP i ochrony środowiska);
- „Projektowanie” (w Spółce), „Projektowanie i rozwój” (w spółce Frapol) – określającej między innymi etapy projektowania i poszczególne czynności składające się na ten proces, wymóg opracowania karty projektu zawierającej założenia projektowe, w tym w zakresie materiałochłonności wyrobu. Na etapie koncepcyjnym analizuje się wymagania prawne i normatywne dotyczące projektowanego wyrobu, tworzy się pierwsze szkice i warianty wyrobu, określa się zakres wymaganych badań;
- „Transport, przechowywanie, pakowanie, dostarczanie” – określającej osoby odpowiedzialne za bezpieczny transport towarów, sposób ich transportu i rozładunku, składowania na placu budowy oraz powierzchniach magazynowych.

Spółka BTH podejmuje czynności faktyczne zgodne z powyższymi procedurami, stosując je odpowiednio do skali i profilu działalności.

Istotnym ryzykiem zidentyfikowanym w tym obszarze jest ryzyko niskiej efektywności zużycia surowców i materiałów oraz ryzyko zwiększenia materiałochłonności w procesie produkcji.

Grupa zarządza powyższym ryzykiem poprzez stosowanie wyżej wymienionych procedur wraz z procedurami ZSZ dotyczącymi zarządzania jakością, opisanymi w części S.11 Sprawozdania. Ponadto w ramach Programu środowiskowego przeprowadzany jest regularny monitoring procesów dotyczących zużycia materiałów, dokonuje się systematycznych ocen oraz szkoleń w zakresie zarządzania jakością. W razie konieczności podejmowane są działania korygujące i naprawcze.

Szczegóły dotyczące powyższych działań zostały opisane w części ogólnej Obszar środowiskowy (E) oraz Bezpieczeństwo produktów i konsumentów (S.11).

W swojej działalności Grupa wykazuje zapotrzebowanie na różnego rodzaju materiały (w szczególności stalowe) takie jak: blacha stalowa ocynkowana, rury stalowe i miedziane, druty spawalnicze, pręty gwintowane, farby, a także elektrody spawalnicze, profile aluminiowe, wełnę mineralną, płyty silikonowo – cementowe Promatect.

Specyfiką branży, w której działa Grupa, jest to, że większość wykorzystywanych surowców i materiałów jest nieodnawialna. Z tego powodu Grupa kładzie nacisk na efektywność, długotrwałość i wysoką jakość świadczonych usług i produktów. Już na etapie projektowania Grupa wybiera rozwiązania materiałowe, które pozwolą zminimalizować koszty przyszłej eksploatacji obiektów, bądź wyrobów, wydłużą okres ich użytkowania i zminimalizują wpływ na środowisko w całym cyklu życia. Stosowanie materiałów wysokiej jakości wpływa na ograniczenie ilości remontów/napraw, wydłuża cykl życia produktów, co w konsekwencji skutkuje niższym poziomem zużycia surowców, minimalizacją końcowej ilości odpadów oraz niższymi kosztami utylizacji zużytych materiałów.

Szeroko wykorzystywane przez Grupę materiały stalowe są produktami powstającymi z przerobienia rud żelaza, które stanowią surowiec nieodnawialny. Grupa nie posiada danych w jakim zakresie zostały one wytworzone ze złomu.

Większość wykorzystywanych w działalności operacyjnej materiałów nie podlega recyklingowi. Grupa dąży do tego, aby odpad remontowo-budowlany (gruz betonowy, ceglany) powstający podczas prac rozbiórkowych, zwłaszcza w łańcuchu dostaw, był wykorzystany jako materiał do utwardzania placu budowy, czy urządzenia dróg technologicznych. Również powstałe podczas wykonywania wykopów: ziemia, gleba oraz kamienie (formalnie uznane za odpad) są ponownie wykorzystywane na placu budowy jako pełnowartościowy surowiec, służący wyrównywaniu terenu. Działania takie sprzyjają maksymalnej redukcji odpadów i ograniczeniu ilości zużywanych surowców naturalnych (kruszyw). Powstający w procesie produkcji urządzeń i instalacji odpad stalowy i inny odpad przemysłowy, podlega stałemu monitoringowi, tak co do ilości jak i zasad jego segregacji, zgodnie z procedurami opisanymi w części E.6 Sprawozdania.

Tabela 4. Rodzaj i ilość wykorzystanego surowca i materiału

Lp.	Nazwa materiału	Ilość* (Mg)	
		2016	2017
1	Blachy stalowe	4 293,07	4 120,89
2	Płaskowniki stalowe	2,70	9,80
3	Pręty stalowe	8,50	6,30
4	Kształowniki stalowe	331	168,90
5	Rury stalowe z/s i b/s	179	228
6	Druty spawalnicze	11,15	6,91
7	Elektrody spawalnicze	0,70	1,10
8	Farby	14,70	12,10
9	Wełna mineralna (m ³)	3 518,96	4 761,21
10	Narożniki do kanałów	59,50	45,46
11	Profile aluminiowe	128,74	84,13
12	Płyty silikonowo-cementowe Promatect	71,68	75,38

*Wykaz materiałów oraz podane ilości, obejmują dane wynikające z dokumentów magazynowych Grupy. Zaprezentowane dane nie obejmują zużycia surowców i materiałów spółki BTH, która nabywa, w przeważającej mierze, gotowe półprodukty i urządzenia.

Źródło: opracowanie własne

Tabela 5. Zużycie kluczowych materiałów na jednostkę przychodu

Nazwa materiału	Ilość Mg/1mln	
	2016	2017
Materiały stalowe	13,4	11,1
Wełna mineralna (m ³) / 1 mln	9,8	11,7

*Prezentowane dane nie dotyczą spółki BTH

Źródło: opracowanie własne

Paliwa i energia (E.2)

E.2.1 E.2.2 E.2.3

Prowadzona przez Grupę działalność determinuje duże zapotrzebowanie na paliwa i energię. Jednym z zasadniczych celów Polityki środowiskowej Grupy Kapitałowej jest ich racjonalne wykorzystywanie. Optymalizacja zużycia pozwala nie tylko na obniżanie kosztów operacyjnych, ale także na ciągłe ograniczanie szkodliwego wpływu Grupy na środowisko naturalne. W Spółce szczegółowym celem polityki środowiskowej w tym zakresie jest:

- zużycie energii elektrycznej na poziomie nie wyższym niż w roku poprzednim.

W spółkach Grupy, w których wdrożono ZSZ, energia elektryczna została uznana w procedurze „Identyfikacja aspektów środowiskowych” (w spółce Frapol analogiczna procedura funkcjonuje pod nazwą „Identyfikacja aspektów środowiskowych oraz określenie ryzyk i szans”) za aspekt znaczący i jest każdorazowo uwzględniana w programach zarządzania środowiskowego.

Aspekt środowiskowy	Operacja	Sposób monitorowania/pomiaru aspektu
Zużycie energii elektrycznej	Zasilanie energią elektryczną maszyn i urządzeń (spawarki, elektronarzędzia, nagrzewnice) Oświetlenie, w tym oświetlenie placu budowy Oświetlanie i ogrzewanie melamin Praca urządzeń biurowych (komputer, telefon, fax, drukarka)	Rejestracja ilości Wyłączanie wszystkich zbędnych maszyn i urządzeń oraz oświetlenia Bieżąca kontrola stanu technicznego obiektów, urządzeń, instalacji i zaplecza budowy Wyłączanie zbędnych urządzeń, ustawianie wygaszenia ekranu w komputerze

W działalności operacyjnej Grupa zużywa energię w budynkach, w instalacjach przemysłowych, urządzeniach oraz w transporcie. Największe zużycie notuje się w budynkach, w których Grupa posiada zakłady produkcyjne oraz w budynkach administracyjnych, gdzie energia zużywana jest na potrzeby parku maszynowego, badań, ogrzewania, oświetlenia oraz transportu.

Większość energii wykorzystywanej w działalności operacyjnej to: energia elektryczna pochodząca z elektrowni, wykorzystywana głównie w obszarze obróbki metali oraz oświetlenia, energia cieplna pochodząca głównie ze spalania gazu ziemnego i ciepła dostarczanego z elektrociepłowni oraz energia pochodząca za spalania oleju napędowego i benzyny, związana z wykorzystywaniem floty samochodowej oraz sprzętu ciężkiego.

Ze względu na dużą różnorodność oferowanych przez Grupę produktów i usług nie ma możliwości przedstawienia wskaźników zużycia energii w przeliczeniu na jednostkę produktu.

Tabela 6. Całkowite zużycie energii, według źródeł jej pozyskania.*

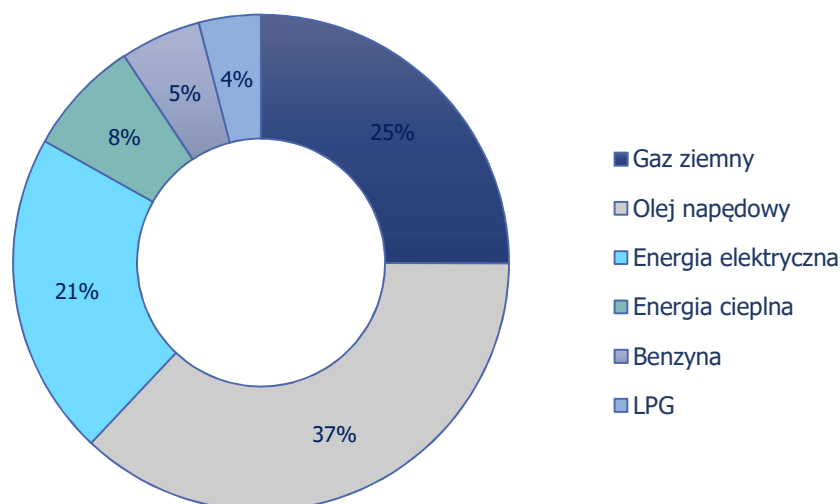
Zużycie	2016	2017
Energia elektryczna [GJ]	6 194	5 490

Energia cieplna [GJ]	1 616	1 961
Gaz ziemny [GJ]	7 053	6 511
LPG [GJ]	2 719	1 052
Olej napędowy [GJ]	6 267	9 602
Benzyna [GJ]	1 266	1 367
Zużycie całkowite [GJ]	25 115	25 983
Zużycie całkowite na jednostkę przychodu [GJ/1mln]	70,2	63,7

*Podane wielkości odnoszą się do zużycia na potrzeby własne, wewnątrz organizacji, wynikają ze wskazań liczników Grupy lub danych wykazanych w dokumentach rozliczeniowych, wystawionych przez dostawców paliw i energii, z wyłączeniem ilości energii w przypadku refakturowania na inne podmioty lub zużycia ujętego w stawce czynszu. W prezentowanych wartościach pominięto dane z realizacji zamówień w segmencie budowlano-montażowym i zagranicznym, ze względu na zróżnicowany sposób rozliczeń i występujący w przypadku części inwestycji brak możliwości indywidualnego opomiarowania. Pomimo monitorowania przez Grupę przedmiotowego aspektu, przedstawione dane byłyby niepełne, a dokonane w niektórych przypadkach szacunki nazbyt ogólne. Grupa będzie dążyć do tego, aby w kolejnych latach wdrożyć mechanizmy pozwalające na raportowanie w sposób kompletny szerszego zakresu danych.

Źródło: opracowanie własne

Wykres 1. Zużycie energii na potrzeby własne, według źródeł jej pozyskania

Źródło: opracowanie własne

W 2017 roku w Grupie odnotowano wyższe zużycie całkowite energii w porównaniu do roku 2016 o 868 GJ. Wynika to przede wszystkim z wyższego poziomu zużycia oleju napędowego w spółce Frapol, będącego następstwem zwiększenia ilości użytkowanych pojazdów, zasilanych tym paliwem. W Spółce zrealizowano zakładany cel szczegółowy - zużycie energii elektrycznej było niższe w stosunku do roku poprzedniego o 415 GJ.

W 2017 roku udział energii ze źródeł odnawialnych, w końcowym zużyciu energii przez Grupę, osiągnął wielkość 0,09%. Spośród działań proefektywnych energetycznie należy wskazać na zainstalowanie w Spółce kolektorów słonecznych, które produkują 6,85 MWh/rok i pokrywają 26% rocznego zapotrzebowania Spółki na ciepłą wodę użytkową (biorąc pod uwagę moc kolektora oraz średnie nasłonecznienie w Polsce, które wynoszą odpowiednio 4284 W oraz 1600h/rok).

Istotnym ryzykiem zidentyfikowanym w Grupie w tym obszarze, jest ryzyko wystąpienia niskiej efektywności energetycznej i związany z tym wzrost emisji gazów cieplarnianych oraz ryzyko związane z transportem i pracą ciężkiego sprzętu, powodującego spalanie paliw kopalnych, a tym samym zmniejszenie zasobów naturalnych, przy równoczesnym zwiększaniu emisji dwutlenku węgla.

Grupa zarządza powyższym ryzykiem postępując zgodnie z procedurami opisanymi szczegółowo w części ogólnej „Obszar środowiskowy” (E), a w szczególności poprzez przeprowadzanie cyklicznych

przeглядów urządzeń, instalacji oraz obiektów, ze szczególnym zwróceniem uwagi na obszary istotnego zużycia energii, takie jak zapotrzebowanie na energię grzewczą obiektów, zużycie energii elektrycznej w parku maszynowym. Przeglądy realizowane są w oparciu o obowiązujące przepisy prawa, a w spólkach w których wdrożono ZSZ, wedlug następujących procedur i instrukcji:

- „Sterowanie procesem robót montażowych” (w spółce Frapol: „Sterowanie procesem wykonawstwa robót montażowych”),
- „Sterowanie procesem wykonawstwa prefabrykatów” (w spółce Frapol: „Sterowanie procesem wykonawstwa wyrobów”),
- „Zasady nadzorowania infrastruktury” (obowiązującej w Spółce),

szczegółowo opisanych w odnośnych częściach Sprawozdania.

Spółka BTH podejmuje czynności faktyczne zgodne z powyższymi procedurami, stosując je odpowiednio do skali i profilu dzialalności.

Nadzór nad stanem technicznym sprzętu i urządzeń sprawują pracownicy z odpowiednimi kwalifikacjami zawodowymi, posiadający świadectwa kwalifikacyjne, wymagane przy wykonywaniu dozoru nad eksploatacją urządzeń, instalacji oraz sieci energetycznych i gazowych, každy w swoim zakresie odpowiedzialności i kompetencji. Pracownicy są odpowiedzialni za opracowanie oraz przestrzeganie harmonogramów okresowych przeglądów technicznych, konserwacji i remontów sprzętu sieci i urządzeń.

W bieżącej dzialalności Grupy podejmowane są następujące dzialania, zwiększające efektywność energetyczną:

- ograniczanie zużycia energii elektrycznej w produkcji, góównie w elektrycznych urządzeniach do obróbki metalu (spawarkach, plazmie, gilotynach, sprężarkach) poprzez bieżącą kontrolę stanu technicznego urządzeń, na podstawie harmonogramów napraw i remontów oraz planowanie procesu technologicznego tj. produkcję elementów na urządzeniach o najlepszych wskaźnikach efektywności;
- monitorowanie przebiegów oraz wartości spalania floty samochodowej użytkowej w Grupie, a takżę odpowiednie planowanie transportu;
- monitoring oraz kontrola procesu spalania gazu ziemnego w kotłowniach na potrzeby centralnego ogrzewania poprzez dedykowane oprogramowanie, utrzymywanie wysokiej sprawności kotłóów i całego systemu ogrzewania oraz bieżącą konserwację;
- sukcesywna wymiana oświetlenia w pomieszczeniach biurowych, na oświetlenie energooszczędnego typu LED.

W kolejnych latach Grupa rozważa podjęcie następujących dzialań mających na celu polepszenie wyniku energetycznego Grupy:

- inwestycję w system opomiarowania zużycia energii oraz wydajności urządzeń największych mocy (sprężarki, plazmy, gilotyny, prasy hydraulicznej). Opomiarowanie największych odbiorników pozwoli na wyznaczenie ilośc zużytej energii, co z kolei pozwoli na zwiększenie obciazenia urządzeń o wyższej efektywności, a w przyszłości - biorąc pod uwagę zużycie parku maszynowego - inwestycje w urządzenia, które charakteryzują się najlepszymi parametrami WVE;
- wymianę oświetlenia na energooszczędnego (wymiana świetlówek na oświetlenie typu LED) we wszystkich obszarach dzialalności, zarówno w produkcyjnej jak i w pomieszczeniach biurowych, co pozwoli na ograniczenie zużycia energii elektrycznej na potrzeby oświetlenia;
- przeprowadzenie w Spółce termomodernizacji starych budynków (docieplenie), co pozwoli na obniżenie współczynnika straty ciepła i znaczne zmniejszenie ilośc zużywanego gazu;
- wymianę urządzeń opartych na starszej technologii na bardziej nowoczesne i energooszczędnego;
- wprowadzenie szkoleń z zasad eco-driving’u, rozumianego jako styl jazdy pozwalający na obniżenie wysokośc spalania (utrzymywanie stałej prędkośc jazdy, wczesna zmiana biegów, hamowanie silnikiem, wyłączenie silnika w czasie postoju), a takżę dzielenie się z pracownikami informacjami na temat osiąganych z tego tytułu efektów energetycznych. W ocenie Grupy przyczyni się to do zmniejszenia emisji CO₂, zwiększy bezpieczeństwo ruchu drogowego oraz będnie miało bezpośredni wpływ na wolniejsze tempo zużycia pojazdów.

Woda (E.3)

E.3.1 E.3.2 E.3.3

Jednym z głównych celów Polityki środowiskowej Grupy Kapitałowej jest racjonalne korzystanie z zasobów naturalnych, w tym wody. W Spółce szczegółowym celem polityki środowiskowej w tym zakresie jest:

- zużycie wody na poziomie nie wyższym niż w roku poprzednim.

W spółkach Grupy, w których wdrożono ZSZ, woda została uznana w procedurze „Identyfikacja aspektów środowiskowych” (w spółce Frapol analogiczna procedura funkcjonuje pod nazwą „Identyfikacja aspektów środowiskowych oraz określenie ryzyk i szans”) za aspekt znaczący i jest każdorazowo uwzględniana w programach zarządzania środowiskowego.

Aspekt środowiskowy	Operacja	Sposób monitorowania/pomiaru aspektu
Zużycie wody	Produkcja Roboty budowlane Próby szczelności zbiorników/rurociągów Potrzeby socjalno - bytowe Prace porządkowe	Rejestracja ilości Utrzymywanie sprawnej technicznie instalacji wodnej Kilkukrotne wykorzystywanie wody w trakcie wykonywania prób szczelności Racjonalne korzystanie z wody w każdym przypadku

Grupa notuje zużycie wody - na potrzeby własne - w procesie produkcji, do napełniania zamkniętego układu chłodzenia zgrzewarek, wykonywania robót budowlanych, przeprowadzania procesów technologicznych (próby szczelności zbiorników, rurociągów, instalacji), prowadzenia prac porządkowych oraz dla celów socjalno – bytowych pracowników.

Woda wykorzystywana przez Grupę Kapitałową w całości pochodzi z komunalnych sieci wodociągowych. Grupa nie posiada własnych ujęć wody ani nie wdrożono żadnego systemu odzysku wody.

W 2017 roku całkowite zużycie wody, pochodzącej z sieci komunalnych, wyniosło 7 253,57 m³ i zmniejszyło się w stosunku do roku 2016 o 198m³. W Spółce nie udało się osiągnąć celu szczegółowego Polityki środowiskowej w tym obszarze - zużycie wody w 2017 roku wzrosło w stosunku do roku 2016 o 921 m³, co było w głównej mierze spowodowane wystąpieniem w Spółce awarii wewnętrznej sieci wodociągowej.

Ze względu na dużą różnorodność oferowanych przez Grupę produktów i usług nie ma możliwości przedstawienia wskaźników zużycia wody w przeliczeniu na jednostkę produktu.

Tabela 7. Całkowite zużycie wody*.

Zużycie	2016	2017
Całkowite zużycie wody (m3)	7 452	7 254
Całkowite zużycie wody na jednostkę przychodu (1mln)	20,8	17,8

*Podane wielkości odnoszą się do zużycia na potrzeby własne, wewnątrz organizacji, wynikają ze wskazań liczników Grupy lub danych wykazanych w dokumentach rozliczeniowych, wystawionych przez dostawców, z wyłączeniem ilości wody w przypadku refakturowania na inne podmioty lub zużycia ujętego w stawce czynszu. W prezentowanych wartościach pominięto dane z realizacji zamówień w segmencie budowlano-montażowym i zagranicznym, ze względu na zróżnicowany sposób rozliczeń i występujący w przypadku części inwestycji brak możliwości indywidualnego opomiarowania. Pomimo monitorowania przez Grupę przedmiotowego aspektu, przedstawione dane byłyby niepełne, a dokonane w niektórych przypadkach szacunki nazbyt ogólne. Grupa będzie dążyć do tego, aby w kolejnych latach wdrożyć mechanizmy pozwalające na raportowanie w sposób kompletny szerszego zakresu danych.

Źródło: opracowanie własne

W Grupie, jako istotne, zidentyfikowane zostało ryzyko zwiększenia zużycia wody, będącego następstwem awarii instalacji i urządzeń wodnych oraz nieracjonalnego korzystania z wody przez pracowników. Grupa zarządza powyższym ryzykiem postępując zgodnie z procedurami opisanymi

szczegółowo w części ogólnej „Obszar środowiskowy” (E), a w szczególności poprzez poniższe działania:

- stały monitoring poziomu zużycia wody, pozwalający zapobiegać stratom poprzez wczesne wykrywanie ewentualnych, ponadnormatywnych przepływów;
- przeciwdziałanie awariom poprzez utrzymywanie sprawnej technicznie instalacji wodnej (obowiązek corocznych przeglądów instalacji wodno – kanalizacyjnej oraz hydrantów);
- przeprowadzanie prób szczelności (rurociągów, zbiorników) w taki sposób, aby wodę wykorzystywaną do tego celu, używać kilkakrotnie (dotyczy Spółki);
- racjonalne wykorzystywanie wody dla celów bytowo-sanitarnych.

Spółka BTH podejmuje czynności faktyczne zgodne z powyższymi procedurami, stosując je odpowiednio do skali i profilu działalności.

Z uwagi na fakt, że największe straty wody ponoszone są podczas jej zużycia w celach sanitarnych, w 2017 roku, w Spółce podjęto działania dążące do ich zminimalizowania. W tym celu zainstalowano ograniczniki przepływu wody w umywalkach i prysznicach, zainstalowano urządzenia zmniejszające ilość splukiwanej wody, przeprowadzono regulacje i kontrole wydajności wody w urządzeniach sanitarnych.

W 2018 roku w Grupie Kapitałowej planowane jest przeprowadzenie szkoleń dla pracowników zwiększających ich świadomość proekologiczną, odnośnie potrzeby ograniczenia ilości zużywanej wody w trakcie codziennego korzystania z urządzeń sanitarnych oraz zgłaszania zauważonych wycieków lub awarii tych urządzeń.

Bioróżnorodność (E.4)

E.4.1 E.4.2 E.4.3 E.4.4

Działalność budowlana może potencjalnie znacząco oddziaływać na środowisko, w tym na lokalną bioróżnorodność, z uwagi na ingerencję w lokalne środowisko przyrodnicze i trwałą zmianę krajobrazu. O stopniu oddziaływania na bioróżnorodność decyduje przede wszystkim, nie tyle rodzaj realizowanej inwestycji, a jej położenie. W 2017 roku spółki Grupy Kapitałowej nie prowadziły działalności na terenach cennych przyrodniczo, w sąsiedztwie siedlisk cennej fauny i flory, na obszarze bądź w bliskim sąsiedztwie obszarów Natura 2000.

W 2017 roku nie stwierdzono negatywnego wpływu działalności Grupy na tereny chronione ze względu na bioróżnorodność, nie stwierdzono strat środowiskowych i nie był prowadzony monitoring przyrodniczy.

W Grupie największe zagrożenie dla bioróżnorodności identyfikowane jest w segmencie budowlano – montażowym. Podkreślenia wymaga jednak fakt, że budowane lub modernizowane w tym segmencie obiekty przemysłowe, służą szeroko pojętej ochronie środowiska naturalnego i co do zasady realizowane są już na terenach przekształconych przyrodniczo. Działalność w segmencie deweloperskim nie ma wpływu na tereny chronione. Dotychczasowe inwestycje mieszkaniowe Spółki realizowane były poza terenami cennymi przyrodniczo, na obszarach poprzemysłowych, o wysokim stopniu urbanizacji i niskiej jakości gleb.

Grupa realizując inwestycje w segmencie budowlano – montażowym najczęściej występuje w roli wykonawcy inwestycji. Zadanie wykonywane jest wówczas w oparciu o uprzednio opracowaną i zatwierdzoną dokumentację, określającą warunki realizacji, na które Grupa nie ma wpływu. W takim przypadku Grupa Kapitałowa jest odpowiedzialna za realizację inwestycji zgodnie ze projektem, decyzjami administracyjnymi, raportami oddziaływania na środowisko oraz wymogami inwestora, których Grupa bezwzględnie przestrzega. W przypadku realizacji inwestycji w formule: „Zaprojektuj i wybuduj”, Grupa nie tylko przestrzega minimum ustawowego, ale projektuje z myślą o tym, by inwestycja jak najmniej niekorzystnie oddziaływała na środowisko naturalne, zarówno na etapie realizacji, jak i samego użytkowania obiektu. W przypadku przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, Grupa przy udziale inwestora i ekspertów, sporządza raport oddziaływania na środowisko.

Grupa Kapitałowa monitoruje stan środowiska naturalnego celem dotrzymania norm i standardów jakości środowiska, określonych przepisami prawa oraz realizacji zadań określonych w Polityce środowiskowej. Szczegółowe zasady dotyczące monitoringu stanu środowiska, identyfikacji aspektów środowiskowych, sporządzania Programów, podejmowania działań korygujących i zapobiegawczych

oraz przeprowadzania szkoleń, opisane zostały szczegółowo w części ogólnej- Obszar środowiskowy (E).

Grupa identyfikuje zagrożenia dla otoczenia przyrodniczego także w samej fazie realizacji inwestycji, wynikające z:

- ingerencji w szatę roślinną (wycinka drzew, krzewów, niszczenie warstw gleby);
- wytwarzania odpadów, w tym odpadów niebezpiecznych;
- zaistnienia awarii oraz ich skutków, w szczególności wycieku olejów (smarownych i hydraulicznych) czy substancji ropopochodnych, które mogą zanieczyszczać glebę oraz wody powierzchniowe lub podziemne;
- naruszania poziomu wód gruntowych;
- emisji hałasu generowanego pracą maszyn budowlanych i pojazdów;
- drgań wywołanych maszynami produkcyjnymi;
- składowania i wykorzystywania substancji i preparatów niebezpiecznych.

Grupa zapobiega, ogranicza lub rekompensuje negatywne skutki oddziaływania na środowisko poprzez staranne prowadzenie robót, nadzór nad ich wykonywaniem, w tym także ze strony służby BHP oraz przestrzeganie wypracowanych procedur, opisanych szczegółowo w części ogólnej „Obszar środowiskowy” (E).

Istotny element systemu ochrony środowiska stanowią procedury opracowane na wypadek awarii, szczegółowo opisane w części E.7 Sprawozdania. Dotyczy to zarówno samego procesu produkcyjnego, jak i wykonawstwa robót. Każda inwestycja realizowana jest zgodnie z odpowiednią procedurą określającą zasady postępowania na wypadek awarii, pracownicy wyposażeni są w odpowiedni sprzęt oraz środki ochrony indywidualnej. W Grupie opracowano instrukcję BHP, określającą zasady wykonywania robót z użyciem materiałów niebezpiecznych, której celem jest zabezpieczenie wykonywania prac, w sposób nie zagrażający życiu i zdrowiu pracowników oraz środowisku naturalnemu. Ponadto pracownicy poddawani są regularnym, obowiązkowym szkoleniom z zakresu ochrony środowiska, w trakcie których zapoznawani są między innymi ze sposobem reagowania na potencjalne awarie i usuwanie ich skutków.

W trakcie prowadzenia robót podejmowanych jest szereg czynności, które pozwalają ograniczyć lub wyeliminować negatywny wpływ Grupy na środowisko i otoczenie lokalne, takich jak:

- minimalizowanie ilości wycinanych drzew i krzewów; ochrona drzew cennych przyrodniczo przed uszkodzeniami mechanicznymi; po zakończeniu robót budowlanych odtwarzanie terenów zielonych i wykonywanie nasadzeń drzew i krzewów (w tym zastępczych), służących poprawie mikroklimatu zabudowanych terenów, zwłaszcza dzięki stosowanym roślinom zimo – zielonym;
- opracowywanie harmonogramu robót w zgodzie z cyklem przyrodniczym, tak by przestrzegać zasad ochrony gatunkowej, np. wycinka drzew jest wstrzymywana w okresie lęgowym ptaków;
- niewykonywanie prac generujących hałas w porze nocnej;
- wyznaczanie na placu budowy odpowiednich, oznaczonych miejsc dla składowania materiałów, w tym w szczególności materiałów niebezpiecznych;
- wykonywanie kontroli stanu technicznego pojazdów i sprzętu wjeżdżającego na plac budowy, celem minimalizacji ryzyka wystąpienia wycieku oleju (hydraulicznego oraz silnikowego), benzyny lub innych substancji ropopochodnych;
- ograniczanie do minimum wykonywania prac antykorozyjnych na placu budowy;
- korzystanie z piezometrów w celu monitorowania zwierciadła wody gruntowej, co pozwala na wykonywanie prac związanych z pompowaniem wody z wykopu, w sposób niezmieniający poziomu wód gruntowych w rejonie danej inwestycji;
- zmniejszanie zanieczyszczenia związanego z transportem materiałów poprzez ich nabywanie na rynku lokalnym, możliwie jak najbliżej miejsca realizacji inwestycji;
- wykonywanie transportu materiałów na budowie, wyznaczonymi do tego celu drogami technologicznymi w taki sposób, by nie doprowadzać do przekształcania innych terenów;
- ograniczanie ilość pyłów i osadów poprzez regularne sprzątanie dróg na budowie (w okresie panowania wysokich temperatur ich zraszanie), ograniczenie prędkości pojazdów na placu budowy, ostrożny rozładunek towarów na placu budowy;

- eliminowanie zanieczyszczeń wód gruntowych poprzez stosowanie szczelnej obudowy wykopu ściankami typu Larsen;
- urządzenie zaplecza i dróg technologicznych, w taki sposób by ograniczyć do niezbędnego minimum zajęty teren, w pierwszej kolejności wykorzystując teren już zagospodarowany.

Jednym ze zidentyfikowanych w Grupie Kapitałowej istotnych ryzyk w obszarze środowiskowym, jest ryzyko nieodpowiedniego doboru dostawców towarów i usług, niestosujących się do zasad poszanowania środowiska, w tym bezpośrednio w trakcie wykonywania robót budowlanych. Grupa zarządza przedmiotowym ryzykiem w łańcuchu dostaw w sposób szczegółowo opisany części ogólnej „Obszar środowiskowy” (E).

Emisje do atmosfery (E.5)

E.5.1 E.5.2

Emisje zanieczyszczeń do powietrza, to przede wszystkim wynik pracy kotłowni zakładowych oraz stosowanych technologii produkcji, które obejmują następujące operacje: obróbkę mechaniczną i powierzchniową metali żelaznych, ciecie laserem, ciecie plazmowe, montowanie, spawanie oraz wykańczanie powierzchniowe, z wykorzystaniem rozpuszczalników organicznych. Emitowane zanieczyszczenia do powietrza to głównie gazy cieplarniane (CO₂), niemetanowe lotne związki organiczne (NMLZO), pyły, dwutlenek siarki i tlenki azotu (NO_x).

Pozostałe, to emisje, których źródłem jest stacja paliw Instal Kraków (wynik przeładunku oleju napędowego), emisje ze spalania paliw w silnikach samochodowych oraz emisje związane z uzupełnieniem czynnika chłodniczego w urządzeniach klimatyzacyjnych w pomieszczeniach biurowych.

Emisja zanieczyszczeń do powietrza przebiega w Grupie Kapitałowej w sposób zorganizowany i niezorganizowany. Emisja zorganizowana odbywa się poprzez 4 kotły gazowe oraz 21 emitorów (9 w Instal Kraków i 12 we Frapol), to jest poprzez instalacje odciągu: z kabiny lakierniczo-suszarniczej (2), z komory śrutowniczej, z wycinarki plazmowej, ze stanowisk spawania elektrycznego (3), ze szkoleniowej spawalni elektrycznej i ze szkoleniowej spawalni gazowej, wykorzystywane w procesie produkcyjnym Instal Kraków oraz instalacje odciągu ze stanowisk: silikonowania i malowania połączeń, spawania elementów z blach (2), osprzętu do spawania, malowania elementów kłap p.poż. (2), malowania i spawania plazmowego kłap p.poż., malowania elementów kratek, spawania kłap p.poż., lutowania, cięcia płyt gipsowych oraz z wycinarki plazmowej, wykorzystywane w produkcji Frapol. Źródłem największej emisji są: instalacja komory lakierniczo-suszarniczej Spółki, w której wykonywane jest zabezpieczenie antykorozyjne z wykorzystaniem rozpuszczalników organicznych oraz, we Frapol, instalacja silikonowania i zabezpieczania antykorozyjnego połączeń, wykrawarka plazmowa oraz kotłownie gazowe. Źródłem emisji niezorganizowanej są procesy spawania poza instalacją, uzupełnianie czynnika chłodzącego w klimatyzacji oraz spalanie paliw w silnikach spalinowych w związku z transportem wyrobów i pracą ciężkiego sprzętu oraz przeładunek oleju napędowego w stacji paliw.

Celem polityki Grupy Kapitałowej w przedmiotowym obszarze oddziaływania na środowisko, jest prowadzenie działalności, w tym procesów technologicznych, w sposób zapewniający dotrzymanie wymagań prawnych dotyczących jego ochrony.

Zidentyfikowane znaczące aspekty środowiskowe:

Aspekt środowiskowy	Operacja	Sposób monitorowania/pomiaru aspektu
Emisja pyłów i gazów zawierających tlenki metali	Spawanie elektryczne Cięcie i spawanie gazowe Cięcie plazmowe	Pomiary stężenia czynników szkodliwych. Rejestracja ilości zużytych drutów spawalniczych i elektrod.
Emisja niemetanowych lotnych związków organicznych związana ze stosowaniem farb i lakierów	Nakładanie powłok malarskich w komorze lakierniczej	Rejestracja ilości
Emisja powstająca w wyniku doładowania czynnika chłodniczego (klimatyzacja w budynkach)	Uzupełnienie czynnika chłodzącego	Okresowe przeglądy, rejestracja ilości

Emisja związana z funkcjonowaniem stacji paliw	Napełnianie paliwem zbiorników stacji, tankowanie pojazdów i jednostek sprzętowych	Rejestracja ilości
Emisja związana z pracą kotłowni gazowych	Spalanie gazu ziemnego	Rejestracja ilości
Emisje ze spalania paliw w silnikach spalinowych	Transport wyrobów, praca sprzętu ciężkiego	Rejestracja ilości

Z omawianym obszarem, w tym zidentyfikowanymi, znaczącymi aspektami środowiskowymi, wiąże się istotne ryzyko zwiększenia emisji gazów i pyłów do atmosfery, w szczególności ponad wielkości dopuszczalne zgodnie z udzielonymi, przez Prezydenta Miasta Krakowa, dwóm spółkom Grupy (Instal Kraków i Frapol), pozwoleniami na wprowadzanie gazów i pyłów do powietrza. Grupa Kapitałowa zarządza przedmiotowym ryzykiem postępując zgodnie z opisanymi w części ogólnej rozdziału „Obszar środowiskowy” (E) procedurami, a w szczególności poprzez poniżej opisane działania.

Ilości wprowadzanych do powietrza, w trakcie procesów produkcyjnych, zanieczyszczeń, są stale monitorowane, poprzez system punktów do pomiarów kontrolnych, w które wyposażone są wszystkie emitory. Instalacje i urządzenia, emitujące szkodliwe substancje do powietrza, to jest wykorzystywane w produkcji instalacje, klimatyzatory, kotłownie zakładowe, a także stacja paliw, utrzymywane są we właściwym stanie technicznym, na bieżąco kontrolowane i obsługiwane przez wykwalifikowany personel. W szczególności, systematyczna kontrola układów odpylających zapewnia wartości stężeń i emisji zanieczyszczeń na poziomie zgodnym z obowiązującymi normami. Eksploatowane w zakładach produkcyjnych instalacje nie są nowe, jednak spełniają wymogi stawiane przez przepisy ustawy Prawo ochrony środowiska instalacjom nowym, a w szczególności:

- stosowane są materiały o możliwie małym potencjale zagrożeń,
- energia wytwarzana jest w sposób efektywny,
- zapewniają racjonalne zużycie surowców, materiałów i paliw,
- stosowana technologia generuje małą ilość odpadów,
- charakteryzują się niewielką emisją do powietrza o charakterze wyłącznie lokalnym,
- uwzględniają tendencje postępu technicznego w rozpatrywanej dziedzinie.

Grupa Kapitałowa zapewnia stałą, profesjonalną obsługę w zakresie eksploatacji, konserwacji i remontów urządzeń wpływających na wielkość emisji substancji do powietrza, a także ciągłą pracę urządzeń wentylacyjnych i ich właściwy stan techniczny oraz prowadzi ewidencję zużycia materiałów. Kotłownie zakładowe są systematycznie konserwowane przez wyspecjalizowany serwis zewnętrzny, tak aby stale spełniały zmieniające się wymagania prawne, a nadto, jako opał, stosowany jest wysokometanowy gaz ziemny.

Grupa stosuje również następujące urządzenia redukujące emisję:

- na drodze odprowadzenia powietrza z komory śrutowniczej zainstalowany jest filtr workowy, jednokomorowy, pulsacyjny, z układem suchym, składający się z 24 wkładów, o łącznej powierzchni 504 m² i sprawności 99%,
- komora lakierniczo-suszarnicza została wyposażona w filtry włókninowe mgły natryskiwanego lakieru, zatrzymujące cząstki stałe na poziomie skuteczności powyżej 90%,
- wycinarki plazmowe wyposażone są w filtry workowe, zatrzymujące cząstki stałe (w Instal Kraków zapewniający skuteczność powyżej 90%),
- system wentylacji ze stanowiska do cięcia płyt gipsowych, wyposażony jest w filtr tkaninowy.

Dodatkowo podejmowane są następujące działania, mające na celu redukcję zagrożenia:

- stosowanie farb i lakierów z obniżoną zawartością lotnych związków organicznych (LZO), ekologicznych, przyjaznych środowisku,
- wykorzystywanie nowoczesnych technologii spawalniczych, zmniejszających emisję czynników szkodliwych,
- prowadzenie procesów technologicznych w sposób optymalny,
- stosowanie ekranów osłaniających i wskazanych powyżej odciągów miejscowych,
- zmniejszenie ilości zużywanego paliwa poprzez wymianę taboru i sprzętu,
- zmniejszenie zużycia gazu poprzez uszczelnienie i docieplenie obiektów,

- dbanie o dobry stan techniczny pojazdów, niezwłoczne dokonywanie napraw, uświadamianie kierowców z zakresu bardziej ekonomicznej jazdy.

Spółki Grupy Kapitałowej nie przekraczają limitów emisji, określonych w otrzymanych decyzjach zezwalających na wprowadzanie gazów i pyłów do powietrza, a w obrębie oddziaływania emitorów nie ma parku narodowego ani obszarów ochrony uzdrowiskowej. Opłaty z tytułu korzystania ze środowiska uiszczane są zgodnie z przepisami prawa. Grupa prowadzi okresowe kontrole wniesionych opłat, które stanowią jeden z elementów prowadzonego monitoringu.

Tabela 8. Masa emitowanych do atmosfery gazów cieplarnianych oraz pozostałych substancji według rodzaju*

Rodzaj emitowanej substancji	Wielkość emisji [kg/rok]
	2017
Niemetanowe lotne związki organiczne (NMLZO)	3 342,71
Pył całkowity	131,89
Pył PM10	6,88
Tlenki siarki (SO _x /SO ₂)	1,6
Tlenki azotu (NO _x /NO ₂)	416,06
Tlenek węgla (CO)	272,45
CO ₂	1 185 019,51
F-gazy (wodorofluorowęglowodory)	0

*Podane w tabeli dane odpowiadają wartościom przekazanych przez Grupę Kapitałową właściwym organom w ramach wymaganej przepisami prawa sprawozdawczości oraz w celu wyliczenia opłat za korzystanie ze środowiska.

Źródło: opracowanie własne

E.5.3 E.5.4

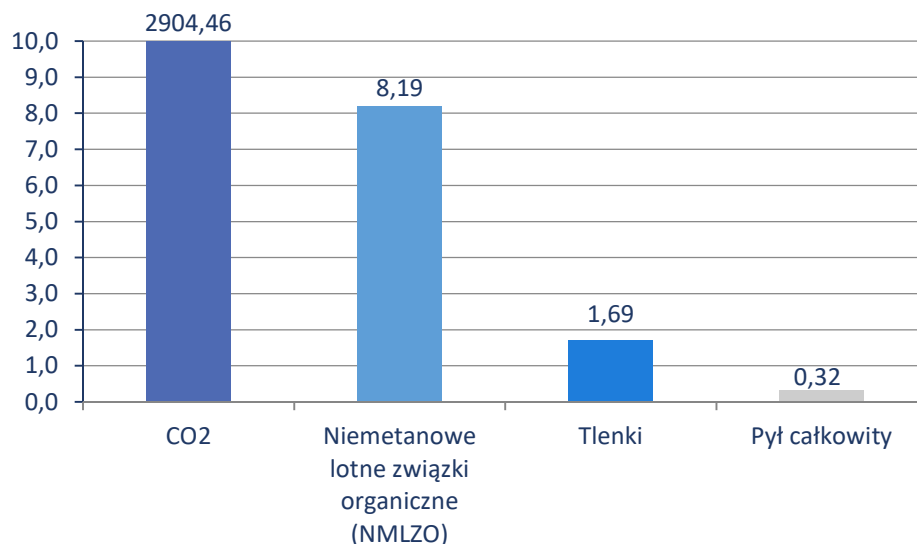
Tabela 9. Emisja gazów cieplarnianych i pozostałych substancji na jednostkę przychodu.

Rodzaj emitowanej substancji	Wielkość emisji [kg/1mln]
	2017
Niemetanowe lotne związki organiczne (NMLZO)	8,1929
Pył całkowity	0,3233
Pył PM10	0,0169
Tlenki siarki (SO _x /SO ₂)	0,0039
Tlenki azotu (NO _x /NO ₂)	1,0198
Tlenek węgla (CO)	0,6678

CO ₂	2 904,5
F-gazy (wodorofluorowęglowodory)	0

Źródło: opracowanie własne

Wykres 2. Emisja gazów cieplarnianych i pozostałych substancji na jednostkę przychodu

Źródło: opracowanie własne

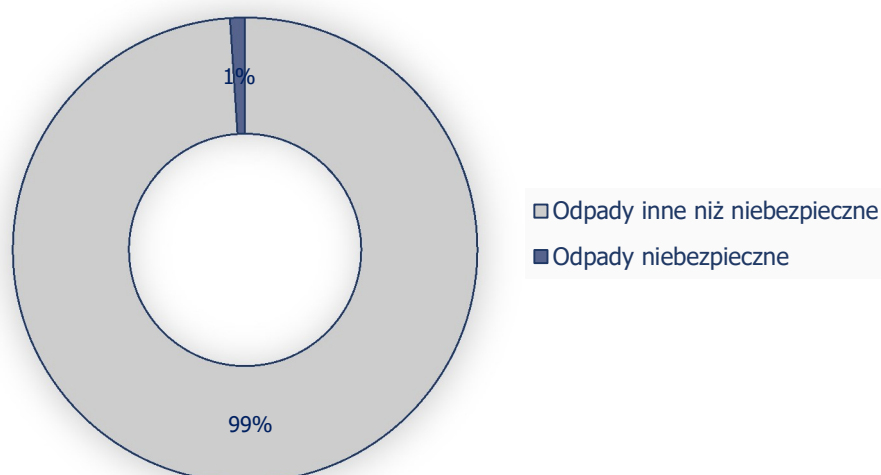
Odpady i ścieki (E.6.)

E.6

Dążeniem Grupy Kapitałowej jest prowadzenie gospodarki odpadami w sposób zapewniający jak najmniejszą uciążliwość dla środowiska. Polityka środowiskowa Grupy Kapitałowej obejmuje zobowiązanie do ograniczania ilości wytwarzanych odpadów. W Instal Kraków, dodatkowo, polityka ta wyznacza w omawianym aspekcie szczegółowe zadanie środowiskowe: zmniejszenie o 10% ilości odpadów w stosunku do ilości przyznanej w pozwoleniach. Zadanie zostało w 2017 roku zrealizowane z powodzeniem.

Większość wytwarzanych w Grupie Kapitałowej odpadów to odpady inne niż niebezpieczne (w 2017 r. 98,96 % całości odpadów), z czego większość stanowią odpady poprodukcyjne, takie jak złom stalowy, odpady z toczenia i piłowania, odpady spawalnicze, poszlifierskie oraz odpady z realizowanych budów (zużyte urządzenia, zmieszane odpady z budowy, remontów i demontażu, materiały izolacyjne, sorbenty, materiały filtracyjne itp.). Odpady niebezpieczne stanowiły w 2017 roku 1,04 % wszystkich odpadów. W grupie odpadów niebezpiecznych, największą część stanowią odpady rozpuszczalników i mieszanin rozpuszczalników, tkaniny do wycierania oraz odpady zawierające ropę naftową lub jej produkty wytworzone podczas realizacji budowy.

Wykres 3. Udział odpadów niebezpiecznych i innych niż niebezpieczne

Źródło: opracowanie własne

W 2017 roku Grupa Kapitałowa wytworzyła o 59,04 % odpadów więcej niż w 2016 roku. Powyższy wzrost wynika z realizacji większej ilości zamówień polegających na modernizacji obiektów, związanej z koniecznością wyburzeń budynków, likwidacją nieczynnych instalacji lub wymianą zanieczyszczoną gleby.

Gospodarka odpadami prowadzona jest w oparciu o przepisy prawa oraz wdrożone (w Instal Kraków i Frapol) procedury ZSZ, określające zasady gospodarowania w sposób zapewniający ochronę życia i zdrowia ludzi oraz środowiska, zasady zapobiegania powstawaniu odpadów lub ograniczania ilości odpadów i ich negatywnego oddziaływania na środowisko oraz sposób ewidencji ilości i opłat, z uwzględnieniem posiadanego przez Spółkę pozwolenia na wytworzenie odpadów, wydanego przez Prezydenta Miasta Krakowa (Frapol i BTH nie są zobowiązane do uzyskania pozwolenia na wytworzenie (stacjonarnie) odpadów, ponieważ ich ilości nie przekraczają 1Mg/rok odpadów niebezpiecznych, ani 5000 Mg/rok innych niż niebezpieczne, obowiązek Instal Kraków wynika z przekroczenia ilości 1Mg/rok w zakresie odpadów niebezpiecznych).

Wytwarzane przez Grupę Kapitałową odpady podlegają identyfikacji co do rodzaju, ilości i szkodliwości oraz klasyfikacji kodowej. Na terenach Grupy wyznaczono miejsca tymczasowego gromadzenia odpadów, które są oznakowane i znane pracownikom. Miejsca magazynowania odpadów wyposażone są w odpowiednie sorbenty, na wypadek rozlania się odpadu. Odpady produkcyjne segregowane są w pojemnikach, kontenerach uniemożliwiających ich niekorzystne oddziaływanie na otoczenie, oznaczonych kodem i rodzajem odpadu.

Za identyfikację operacji związanych z powstawaniem odpadów, prowadzenie właściwej gospodarki wytwarzanymi odpadami, prawidłowe zorganizowanie i utrzymywanie czasowych miejsc gromadzenia odpadów odpowiedzialni są dyrektorzy/kierownicy poszczególnych jednostek organizacyjnych, w zakresie związanym z działalnością danej jednostki oraz mistrzowie i brygadziści. Powyższe obowiązki w dwóch spółkach Grupy, to jest Instal Kraków i Frapol, wynikają między innymi z przyjętych procedur ZSZ: „Identyfikacja aspektów środowiskowych” (we Frapol analogiczna procedura funkcjonuje pod nazwą „Identyfikacja aspektów środowiskowych oraz określenie ryzyk i szans”), „Identyfikacja wymagań prawnych i ocena zgodności z przepisami prawnymi i innymi wymogami dotyczącymi ochrony środowiska”, „Sterowanie operacyjne”.

Zidentyfikowane znaczące aspekty środowiskowe:

Aspekt środowiskowy	Operacja	Sposób monitorowania/pomiaru aspektu
Opakowania po farbach i podobnych substancjach	Wykonywanie zabezpieczenia antykorozyjnego elementów stalowych	Rejestracja ilości

Złom stalowy i metali kolorowych	Produkcja konstrukcji stalowych, zbiorników ciśnieniowych, urządzeń do wentylacji i klimatyzacji i innych wyrobów, naprawy sprzętu i środków transportowych	Rejestracja ilości
Baterie i akumulatory	Wymiana zużytych i uszkodzonych baterii i akumulatorów	Rejestracja ilości
Filtry olejowe	Wymiana filtrów podczas wymiany oleju	Rejestracja ilości
Oleje silnikowe, przekładniowe i smarowe bez dodatków chloroorganicznych	Wymiana oleju	Rejestracja ilości
Szlam z myjni samochodowej	Mycie nadwozi i sprzętu	Rejestracja ilości
Zużyte świetlówki i lampy zawierające rtęć	Wymiana zużytych świetlówek i żarówek	Rejestracja ilości
Zużyte materiały i tarcze szlifierskie	Cięcie i szlifowanie stali i innych materiałów	Rejestracja ilości
Odpady z tworzyw sztucznych i z gumy, zużyte opony i elementy gumowe	Wymiana uszkodzonych lub zużytych węży spawalniczych, Wymiana ogumienia, naprawy karoserii	Rejestracja ilości
Płyny hamulcowe i zapobiegające zamarzaniu	Naprawy układów hamulcowych i chłodniczych, okresowa wymiana płynów	Rejestracja ilości
Zużyte zaolejone czyszcivo, zaolejone ubrania	Używanie czyszciva podczas napraw maszyn, sprzętu i środków transportu	Rejestracja ilości
Opakowania z tworzyw sztucznych, obudowy	Zużyty sprzęt komputerowy, drukarki	Rejestracja ilości
Ścieki komunalne	Potrzeby bytowe pracowników	Rejestracja ilości

Z omawianym obszarem, w tym zidentyfikowanymi znaczącymi aspektami środowiskowymi, wiąże się istotne ryzyko wzrostu ilości wytwarzanych odpadów, w szczególności ponad wielkości dopuszczalne zgodnie z udzielonym Spółce przez Prezydenta Miasta Krakowa pozwoleniem. Grupa Kapitałowa zarządza przedmiotowym ryzykiem postępując zgodnie z procedurami opisanymi w niniejszej części Sprawozdania, a także powyżej, w części ogólnej rozdziału „Obszar środowiskowy” (E), a w szczególności poprzez wskazane poniżej działania.

Osoby odpowiedzialne w Grupie Kapitałowej za gospodarowanie odpadami są zobowiązane do prowadzenia dokumentów w tym zakresie, na kartach przekazania odpadów i kartach ewidencji odpadów, które podlegają okresowym kontrolom i stanowią jeden z elementów monitoringu. Grupa dąży do przekazywania jak największej części odpadów odbiorcom zewnętrznym lub poddawania ich procesom odzysku lub recyklingu i podejmuje czynności, aby gospodarka odpadami prowadzona była w sposób należyty i bezpieczny dla środowiska. Prowadzone są działania mające na celu minimalizację ilości wytwarzanych odpadów i ich prawidłową segregację, w tym:

- cykliczne szkolenia, kształtujące świadomość środowiskową pracowników, między innymi z zakresu selektywnej zbiórki odpadów, składowania w wyznaczonym miejscu, optymalnego wykorzystania materiałów,
- selektywna zbiórka odpadów i składowanie w wyznaczonym miejscu, w tym także zużytych materiałów i tarcz szlifierskich,
- powtórne wykorzystanie,
- projektowanie urządzeń i instalacji wentylacji i klimatyzacji oraz ich wdrażanie do produkcji w sposób zakładający maksymalne wykorzystanie dostępnych materiałów i minimalizujący wystąpienie odpadów,

- zakupy materiałów dobrej jakości i dążenie do ich jak najlepszego wykorzystania, zgodnie z przeznaczeniem oraz przechowywanie zgodne z instrukcjami, w tym stosowanie tarcz szlifierskich i węży spawalniczych dobrej jakości, racjonalne wykorzystywanie stali (zakup na wymiar, trasowanie, wycinanie, stosowanie małych naddatków na obróbkę szlifowaniem itp.),
- utrzymywanie środków transportu w dobrym stanie technicznym, bez wycieków oleju, stosowanie dobrych jakościowo olejów o wydłużonych okresach składowania, wymiana starego taboru na nowszy, stosowanie środków nietoksycznych dla środowiska i ulegających biodegradacji, utrzymywanie szczelności układów hamulcowych i chłodniczych,
- zastępowanie czyszciva ze szmat czyszcivem celulozowym.

Monitoring ilości odpadów pozwala na określenie rodzajów odpadów, których należy wytwarzać mniej oraz wdrożenie działań mających na celu zmniejszenie ich wytwarzania i umożliwia odpowiednio szybką reakcję w przypadku sytuacji odbiegających od normy. Konieczność gromadzenia danych do wymaganych przepisami prawa sprawozdań sprzyja także monitorowaniu zużycia mediów, paliw i emisji substancji szkodliwych do powietrza. Zwiększanie świadomości pracowników z zakresu gospodarki odpadami sprzyja zachowaniom proekologicznym, w tym zwiększeniu udziału odpadów, które można powtórnie wykorzystać.

Jednostka wprowadzająca w obszar działalności Grupy nowe substancje i materiały, zobowiązana jest do dokonania odpowiedniej identyfikacji, jeszcze na etapie zapytania ofertowego, przed podpisaniem umowy, a następnie do przekazania wyznaczonym osobom informacji o związanych z takimi substancjami i materiałami odpadach oraz o przedmiocie dostawy lub usługi, w wyniku której będzie wykorzystany lub wytwarzany odpad (skład, charakterystyka, uciążliwość dla środowiska). Podobnie przy wprowadzaniu nowych technologii, surowców oraz nowych opakowań, wprowadzający, z wyprzedzeniem, przedkłada do właściwej osoby informacje o związanych z tym zmianach w rodzaju lub ilości dotychczas wytwarzanych odpadów. Przekazane dane stanowią podstawę do określenia sposobu postępowania z odpadami oraz zainicjowania ewentualnych postępowań administracyjnych.

Wytworzone odpady spółki Grupy przekazują wyłącznie odbiorcom posiadającym odpowiednie, wymagane pozwolenia. Ważność przedmiotowych pozwoleń podlega każdorazowo sprawdzeniu, a dokumenty są ewidencjonowane w rejestrze odbiorców odpadów. Transport do miejsc zbierania lub przetwarzania zlecany jest podmiotom posiadającym zezwolenie na przewóz danego rodzaju odpadów.

W organizacji obowiązują zasady współdziałania z kontrahentami, wykonującymi na terenie Grupy i na placach budów, prace mogące powodować powstawanie odpadów. Dotyczą one szczególnie dostawców usług wykonujących prace konstrukcyjno-budowlane, montażowe, remontowe, konserwacyjne i inne. W umowach zawieranych z dostawcami procesów/towarów/usług, nakładane jest na te podmioty zobowiązanie do przestrzegania przepisów prawa z zakresu ochrony środowiska, w tym gospodarki odpadami. Zgodnie z wiążącym tych dostawców dokumentem systemowym – „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez Instal Kraków S.A.” lub odpowiednio: „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez Frapol Sp. z o.o.”, „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez BTH Instalacje Sp. z o.o.” - są oni zobowiązani do prowadzenia, w miejscu wykonywania prac, selektywnej zbiórki wytworzonych odpadów i czasowego ich gromadzenia w wydzielonych, oznakowanych i odpowiednio zabezpieczonych miejscach, a po wywiezieniu z terenu budowy, składowania na określonych przepisami prawa składowiskach, przeznaczonych dla danego rodzaju odpadów lub ewentualnie, zgodnej z prawem utylizacji. Dostawca ma obowiązek wyznaczenia osób odpowiedzialnych za nadzór nad realizacją usługi, aby zapewnić minimalizację ilości wytwarzanych odpadów. W przypadku naruszeń i bezskuteczności działań interwencyjnych, prace danego dostawcy podlegają wstrzymaniu przez kierownika budowy (Spółka dodatkowo zastrzega prawo odstąpienia od umowy z podmiotem działającym nienależycie w przedmiotowym zakresie). Dostawcy zobowiązani są do prowadzenia ewidencji odpadów oraz wymaganej przepisami prawa sprawozdawczości, a przestrzeganie przez nich przepisów prawa dotyczących ochrony środowiska oraz postanowień umów w tym zakresie podlega systematycznym kontrolom.

Monitoring procesu prowadzony jest również poprzez kontrolę, w Instal Kraków i Frapol, realizacji Programów Zarządzania Środowiskowego, sporządzanych dla każdego zadania inwestycyjnego.

Działalność spółek Grupy Kapitałowej nie jest źródłem wytwarzania ścieków przemysłowych, zaś ścieki socjalno-bytowe odprowadzane są do kanalizacji miejskiej, na podstawie zawartej z właściwym przedsiębiorstwem umowy i podlegają jego kontroli. W protokołach kontroli ścieków nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych wartości i wskaźników określonych w przepisach.

E.6.1 E.6.2

Tabela 10. Całkowita masa odpadów w podziale na niebezpieczne i inne niż niebezpieczne oraz sposób zagospodarowania**

Kod odpadu	Nazwa odpadu	Ilość odpadów wytworzona wg kart ewidencji odpadów [Mg/rok]		Sposób gospodarowania odpadami
		2016	2017	
ODPADY NIEBEZPIECZNE				
080111*	Odpady farb i lakierów zawierających rozpuszczalniki organiczne lub inne substancje niebezpieczne	0,255	0,305	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
110198*	Inne odpady zawierające substancje niebezpieczne- odpady z trawienia stali nierdzewnej	0	0	W przypadku wytworzenia, odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów
130110*	Mineralne oleje hydrauliczne niezawierające związków chlorowcoorganicznych	0	0,250	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
130208*	Inne oleje silnikowe, przekładniowe i smarowe	0	0	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na odzysk tego rodzaju odpadów, w pierwszej kolejności poprzez regenerację, a jeżeli regeneracja będzie niemożliwa ze względu na stopień zanieczyszczenia, dopuszcza się ich unieszkodliwienie
140603*	Rozpuszczalniki i mieszaniny rozpuszczalników	0,440	0,770	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
150110*	Opakowania zawierające pozostałości substancji niebezpiecznych lub nimi zanieczyszczone	0,540	0,488	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów
150202*	Zużyte czyszcivo	0,570	0,710	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
160107*	Filtry olejowe	0	0	W przypadku wytworzenia, odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów

160113*	Płyny hamulcowe	0	0	W przypadku wytworzenia, odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów
160601*	Baterie i akumulatory ołowiowe	0	0	Odpady są zwracane placówce handlowej prowadzącej sprzedaż akumulatorów (przy zakupie nowych ogniw) lub będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie lub zbierania tego rodzaju odpadów
160602*	Baterie i akumulatory nikielowo-kadmowe	0	0	W przypadku wytworzenia odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie lub zbierania tego rodzaju odpadów -stosownie do ustawy o bateriach i akumulatorach
160708*	Odpady zawierające ropę naftową lub jej produkty	0	0	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
	Odpady zawierające ropę naftową lub jej produkty wytworzone w wyniku świadczenia usług w zakresie budowy, rozbiórki, remontu obiektów, czyszczenia zbiorników	0	5,78	
160213*	Zużyte urządzenia zawierające niebezpieczne elementy inne niż wymienione w 160209 do 160212	0,027	0,270	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie lub zbieranie tego rodzaju odpadów
ODPADY INNE NIŻ NIEBEZPIECZNE				
120101	Odpady z toczenia i piłowania żelaza oraz jego stopów	0,340	0	W przypadku wytworzenia, odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów
120117	Odpady poszlifierskie inne niż wymienione w 120116	0	0	W przypadku wytworzenia, odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów
120121	Zużyte materiały szlifierskie inne niż wymienione w 120120	0,435	0,400	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
150101	Opakowania z papieru i tektury	7,61	6,88	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.

150102	Opakowania z tworzyw sztucznych	6,335	6,545	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
150104	Opakowania z metali	3,58	1,869	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
150203	Sorbenty, materiały filtracyjne, tkaniny do wycierania (np. szmaty, ścierki) i ubrania ochronne inne niż wymienione w 150202	3,295	2,44	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
	Sorbenty, materiały filtracyjne, tkaniny do wycierania (np. szmaty, ścierki) i ubrania ochronne inne niż wymienione w 150202, wytworzone poza instalacją (na terenie inwestycji innych podmiotów w ramach świadczonych na ich rzecz usług)	9,444	17,176	
160103	Zużyte opony	0	0	W przypadku wytworzenia, odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów
160112	Okładziny hamulcowe inne niż wymienione w 160111	0	0	W przypadku wytworzenia, odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów
160115	Płyny zapobiegające zamarzaniu inne niż wymienione w 160114	0	0	W przypadku wytworzenia, odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów
160119	Tworzywa sztuczne	0	0	W przypadku wytworzenia, odpady będą przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów
170405	Odpadowe żelazo i stal	440,912	505,891	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.

160214	Zużyte urządzenia inne niż wymienione w 16 02 09 do 16 02 13	0,320	0,702	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
170101	Odpady betonu oraz gruz betonowy z rozbiórek i remontów	34	6,6	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
170107	Zmieszane odpady z betonu, gruzu ceglanego, odpadowych materiałów ceramicznych i elementów wyposażenia inne niż wymienione w 17 01 06	0	144,615	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
170203	Tworzywa sztuczne	1,305	1,561	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
170402	Aluminium	1,902	1,447	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
170904	Zmieszane odpady z budowy, remontów i demontażu inne niż wymienione w 170901, 170902 i 170903	5,20	107,034	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
170604	Materiały izolacyjne inne niż wymienione w 170601 i 170603	2,93	14,409	Przekazywane podmiotowi posiadającemu zezwolenie na przetwarzanie tego rodzaju odpadów, z zachowaniem hierarchii sposobów postępowania z odpadami lub podmiotowi legitymującemu się zezwoleniem na zbieranie tego rodzaju odpadów.
Razem odpady niebezpieczne i inne niż niebezpieczne (budowy i siedziba Spółki)		519,44	826,142	

**Dane w tabeli dotyczą odpadów objętych udzielonym Spółce pozwoleniem na wytwarzanie odpadów oraz prowadzoną przez Grupę Kapitałową, zgodnie z przepisami prawa, ewidencją i sprawozdawczością do właściwych organów.

Źródło: opracowanie własne

E.6.3

Tabela 11. Całkowity wolumen odprowadzanych ścieków*.

Rodzaj emisji	2016	2017
Wolumen odprowadzonych ścieków (m ³)	7 452	6 838

*Podane wielkości odnoszą się do zużycia na potrzeby własne, wewnątrz organizacji, wynikają ze wskazań liczników wody Grupy Kapitałowej lub danych wykazanych w dokumentach rozliczeniowych, wystawionych przez przedsiębiorców przesyłowych, z wyłączeniem wolumenu odprowadzonych ścieków w przypadku refakturowania na inne podmioty lub ujętego w stawce czyszu. W prezentowanych wartościach pominięto dane z realizacji zamówień w segmencie budowlano-montażowym oraz

zagranicznym, ze względu na zróżnicowany sposób rozliczeń i występujący w przypadku części inwestycji brak możliwości indywidualnego opomiarowania. Pomimo monitorowania przez Grupę przedmiotowego aspektu, przedstawione dane byłyby niepełne, a dokonane w niektórych przypadkach szacunki nazbyt ogólne. Spółka będzie dążyć do tego, aby w kolejnych latach wdrożyć mechanizmy pozwalające na raportowanie w sposób kompletny szerszego zakresu danych.

Źródło: opracowanie własne

E.6.4 E.6.5

Tabela 12. Emisja odpadów i ścieków na jednostkę przychodu

Rodzaj emisji na jednostkę przychodu	2016 r.	2017 r.
Masa odpadów na jednostkę przychodu [Mg/mln]	1,45	2,02
Ilość ścieków na jednostkę przychodu [m ³ /mln]	20,8	16,8

Źródło: opracowanie własne

Pozostałe aspekty bezpośredniego i pośredniego oddziaływania na środowisko (E.7)

E.7.1 E.7.2 E.7.3 E.7.4

W Grupie zidentyfikowano następujące, pozostałe, istotne rodzaje zanieczyszczeń (emitowanych przez działalność operacyjną Grupy), które mogą oddziaływać na środowisko: hałas, drgania, promieniowanie gamma, a także awaryjny wyciek substancji lub pożar.

Zidentyfikowane znaczące aspekty środowiskowe:

Aspekt środowiskowy	Operacja	Sposób monitorowania/pomiaru aspektu
Hałas	Praca maszyn i urządzeń, praca z użyciem elektronarzędzi Operacje technologii mechanicznych	Pomiary stężenia hałasu
Drgania	Praca maszyn i urządzeń Operacje technologii mechanicznych	Pomiary okresowe
Źródło promieniotwórcze (promieniowanie gamma)	Badania niszczące złączy spawanych	Dozymetry indywidualne

Grupa zapobiega lub ogranicza negatywne skutki oddziaływania na środowisko związane z hałasem, drganiami czy promieniowaniem gamma poprzez:

- zakaz wykonywania prac powodujących hałas w porze nocnej;
- wykonywanie prac w pomieszczeniach, przy zamkniętych oknach i drzwiach;
- stosowanie ekranów akustycznych i obudów dźwiękochłonnych;
- stosowanie przez pracowników indywidualnych środków ochrony (nauszniki, stopery);
- stosowanie osłon źródła, ścisłe przestrzeganie procedury prześwietlania spoin;
- prawidłowe posadowienie maszyn produkcyjnych;
- utrzymywanie w pełnej sprawności maszyn, urządzeń, elektronarzędzi.

Zidentyfikowane znaczące aspekty środowiskowe:

Aspekt środowiskowy	Operacja	Sposób monitorowania/pomiaru aspektu
Awaria: Wyciek oleju hydraulicznego, silnikowego, benzyny lub innych substancji ropopochodnych	Praca maszyn, urządzeń i sprzętu budowlanego Wykonywanie usługi transportowej	Rejestracja ilości
Awaria: Pożar	Praca maszyn, urządzeń i sprzętu budowlanego	Rejestracja ilości

Istotnym ryzykiem Grupy w obszarze środowiska, to ryzyko związane z wystąpieniem awarii. Grupa zarządza powyższym ryzykiem poprzez:

- przeglądy stanu technicznego sprzętu i środków transportu używanych na terenie budowy;
- szkolenia wszystkich pracowników zatrudnionych na budowie w zakresie prawidłowego postępowania na wypadek awarii zagrażającej środowisku i zapoznania się z drogami ewakuacji z obiektu;
- wyposażenie biura i stanowisk pracy w kartę alarmową i instrukcje postępowania na wypadek awarii;
- prawidłową organizację prac pożarowo niebezpiecznych, zgodnie z odpowiednią Instrukcją BHP;
- wyposażenie miejsc wykonywania robót w odpowiedni sprzęt p.poż.;
- określenie działań korygujących zapewniających zmniejszenie ryzyka wystąpienia podobnej awarii.

W spółkach Grupy, w których wdrożono ZSZ, została opracowana procedura: „Gotowość na wypadek awarii. Postępowanie w przypadku awarii” (w Spółce) oraz „Gotowość na wypadek awarii” (we Frapol). W spółce BTH obowiązuje „Procedura postępowania w sytuacjach awaryjnych” wraz z instrukcjami postępowania w sytuacjach awaryjnych, w tym na wypadek zagrożenia ekologicznego dla środowiska oraz w przypadku ogłoszenia alarmu i zarządzenia ewakuacji z budowy (budynku/obektu budowlanego, które obowiązują zarówno pracowników własnych spółki BTH, jak i pracowników zatrudnionych przez dostawców towarów/usług. Powyższe procedury określają sposób reagowania, a także zapobiegania i zmniejszenia wpływu na środowisko w sytuacjach awaryjnych, jakie mogą powstać podczas realizacji usług budowlano-montażowych, realizacji usługi w produkcji lekkiej i ciężkiej oraz w zakresie eksploatacji instalacji w Zakładzie Sprzętu i Transportu (w Spółce).

W powyższych procedurach dokonano identyfikacji zagrożeń dla środowiska powstałych podczas awarii sprzętu lub instalacji związanych z wyciekami olejów (hydraulicznego lub napędowego), podczas ich składowania, wykonywania usługi sprzętowej i transportowej (podczas przejazdu drogami publicznymi lub na terenie budowy z równoczesnym zanieczyszczeniem gruntu), wyciekami substancji chemicznej oraz paliwa, w tym na skutek rozszczelnienia instalacji w trakcie przeładunku paliwa do zbiorników podziemnych stacji paliw na terenie Spółki, pożaru obiektów budowlanych, środków transportu, pożaru lub wybuchu instalacji.

Zasady postępowania na wypadek awarii określono w podziale na rodzaj zagrożenia i miejsce ich wystąpienia, wskazano sposób działania po usunięciu skutków awarii w celu określenia przyczyn jej wystąpienia oraz obowiązków podjęcia działań korygujących i zapobiegawczych.

W przypadku zagrożeń związanych z wyciekami olejów smarowych, hydraulicznych oraz paliwa, w zależności od miejsca wystąpienia awarii, osoby wskazane w procedurze, powinny:

- przepompować olej z uszkodzonego pojemnika do sprawnego (uszkodzony pojemnik traktować jako zanieczyszczone opakowanie metalowe);
- ograniczyć własnymi środkami wielkość wycieku, zabezpieczyć miejsce wycieku znakami ostrzegawczymi;
- usunąć uszkodzenie środka sprzętowego lub transportowego będącego przyczyną wycieku, zgodnie ze wskazaniami zawartymi w dokumentacji techniczno-ruchowej;
- przeprowadzić neutralizację skutków wycieku przy pomocy sorbentu;

- pozostałości po neutralizacji wycieku składować w pojemniku na zanieczyszczone czyściwo;
- przeprowadzić wymianę zanieczyszczonego gruntu poprzez jego usunięcie i przekazanie odbiorcy posiadającemu pozwolenie na transport i gospodarkę odpadami szkodliwymi;
- zabezpieczyć studzienki kanalizacyjne przed dostaniem się do nich rozlanego paliwa poprzez przykrycie folią i obwałowanie piaskiem lub sorbentem oraz oznakować teren znakami ostrzegawczymi;
- powiadomić o awaryjnym wycieku, w zależności od miejsca wystąpienia wycieku: właściwe służby ratownicze, kierownika budowy, kierownika Działu BHP, Ochrony Środowiska i Ochrony p.poż. (w spółce BTH służby BHP BTH Instalacje sp. z o.o.), dyspozytora Zakładu Sprzętu i Transportu (w Spółce).

W Spółce, w celu zapewnienia eksploatacji jednostek sprzętowych i transportowych, w sposób minimalizujący możliwość wystąpienia sytuacji awaryjnych, połączonych z wyciekiem olejów, Zakład Sprzętu i Transportu wykonuje:

- przeglądy okresowe jednostek sprzętowych i transportowych, zgodnie z dokumentacją techniczną – ruchową, w terminach zgodnych z planami przeglądów;
- codzienną obsługę jednostek sprzętowych i transportowych, której zadaniem jest między innymi sprawdzenie stanu technicznego instalacji olejowych;
- okresowe szkolenia kierowców i operatorów w zakresie sposobów usuwania awarii i jej skutków wraz z omówieniem postanowień z protokołów z poprzednich narad i sposobu prowadzenia działań korygujących.

Dla zapewnienia właściwej reakcji każdego pracownika zatrudnionego w Grupie na powstały w jego obecności pożar, w programach szkoleń uwzględnia się zasady użycia środków gaśniczych, a także zasady postępowania bezpośrednio po powstaniu pożaru.

Czynności, które należy wykonać bezpośrednio po powstaniu/zauważeniu pożaru, to:

- alarmowanie (powiadomienie bezpośredniego przełożonego, wezwanie straży pożarnej);
- gaszenie ognia (odłączenie zasilania elektrycznego, zamknięcie dopływu gazu, zamknięcie przewodów wentylacyjnych od pomieszczeń lub obiektu objętego pożarem, usunięcie z zasięgu ognia materiałów palnych, likwidacja pożaru przy pomocy podręcznego sprzętu gaśniczego;
- ewakuacja (odsunięcie od zasięgu ognia pracowników znajdujących się w strefie zagrożenia, a nie biorących udziału w akcji gaśniczej).

W każdym przypadku awaryjnego wycieku olejów, paliwa oraz wybuchu pożaru należy sporządzić protokół ze wskazaniem przyczyn wycieku lub powstania pożaru/zagrożenia pożarowego i przyszłych działań korygujących, zapewniających zmniejszenie ryzyka podobnej awarii lub pożaru w przyszłości. Nadzór nad działaniami związanymi z utrzymaniem gotowości na wypadek awarii, sporządzeniem protokołu i oceną przyczyn awarii, realizacją działań korygujących, kierownicy działów zajmujących BHP, ochroną środowiska i p.poż.

W Grupie, w celu przeciwdziałania nadzwyczajnym zagrożeniom, opracowano instrukcje bezpieczeństwa pożarowego, których podstawowym celem jest zapewnienie maksymalnej ochrony ludziom przebywającym na terenie obiektów spółek Grupy Kapitałowej. Instrukcje bezpieczeństwa pożarowego określają zagrożenia pożarowe, wybuchowe w procesach technologicznych, urządzeniach, instalacjach w czasie ich ruchu, zasady zapobiegania możliwości powstania pożaru oraz postępowania w czasie pożaru, zasady zabezpieczenia prac niebezpiecznych pożarowo, rozmieszczenie podręcznego sprzętu gaśniczego i środków do likwidacji ewentualnego wycieku lub rozlewu.

W Grupie opracowano również „Instrukcję bezpieczeństwa i higieny pracy przy użyciu materiałów niebezpiecznych”, obowiązującą wszystkie spółki Grupy Kapitałowej podczas wykonywania robót z użyciem materiałów niebezpiecznych. Celem niniejszej instrukcji jest określenie szczegółowych zasad bezpiecznego wykonywania prac prowadzonych z użyciem materiałów i preparatów niebezpiecznych, w sposób nie zagrażający życiu i zdrowiu pracownikom oraz środowisku naturalnemu.

Ponadto w Spółce obowiązuje instrukcja „Zasady magazynowania farb i lakierów”, ustalająca jednolite zasady magazynowania wyrobów malarskich (farb, lakierów, rozpuszczalników), we wszystkich jednostkach organizacyjnych Spółki, w tym także w magazynach organizowanych na poszczególnych budowach. Powyższa instrukcja określa warunki składowania tych materiałów, w tym w odniesieniu do

materiałów już częściowo wykorzystanych oraz tych, których nie wolno już wykorzystywać w procesie produkcji.

Powyższe zasady i procedury pozwalają na stały monitoring ryzyka występującego w tym obszarze, badanie w jakim ono kierunku ewoluuje, tak by podejmować odpowiednie działania zapobiegawcze.

W okresie sprawozdawczym w Grupie nie odnotowano awarii ze skutkiem środowiskowym, skażeń środowiskowych ani nie wszczęto żadnego postępowania administracyjnego w związku z potencjalnym naruszeniem przez Grupę przepisów ochrony środowiska. Na żadną ze spółek Grupy Kapitałowej nie została także nałożona żadna kara w związku z naruszeniem przepisów ochrony środowiska.

W 2017 roku, podobnie jak w latach poprzednich, do spółek Grupy nie wpłynęła żadna skarga dotycząca obszaru środowiska.

E.7.5

Tabela 13. Odsetek (%) umów z kontrahentami, w których znalazła się klauzula odnosząca się do poszanowania środowiska naturalnego oraz liczba audytów u dostawców towarów lub usług

Opis wskaźnika	Wartość
Odsetek (%) umów z dostawcami towarów/usług z klauzulą dotyczącą poszanowania środowiska*	87
Liczba audytów u dostawców towarów/usług pod kątem przestrzegania zasad ochrony środowiska	12

* Wskaźnik liczony jako odsetek procentowy wartości umów, w których znalazła się klauzula odnosząca się do poszanowania środowiska naturalnego, w ogólnej wartości umów zawartych przez Grupę w 2017 r. z dostawcami towarów/usług.

Źródło: opracowanie własne

E.7.6

W 2017 roku w Grupie zostało przeprowadzonych 12 audytów wewnętrznych pod kątem przestrzegania przepisów ochrony środowiska przez dostawców towarów/usług. Najczęstsze stwierdzone nieprawidłowości to: niedokładna segregacja odpadów, brak opisu właściwym kodem i rodzajem odpadu, brak kontenerów i pojemników na odpady, niedostateczne oznakowanie wydzielonych miejsc czasowego gromadzenia odpadów na placu budowy.

Rozszerzona odpowiedzialność środowiskowa: produkty i usługi (E.8.)

E.8.2

We wszystkich segmentach swojej działalności Grupa stara się uzyskiwać przychody z działalności z poszanowaniem środowiska naturalnego i świadomością wpływu wytwarzanych produktów i usług na jego stan. Grupa działa w pełnej zgodności z przepisami prawa, wymogami decyzji administracyjnych oraz zobowiązaniami wynikającymi z zawartych umów. Grupa dąży do tego, aby zaprojektowane i wytworzone produkty, pozostawiały mały ślad środowiskowy. Spółki Grupy, w których wdrożono ZSZ, dokonując oceny znaczących aspektów środowiskowych, biorą pod uwagę wszystkie fazy cyklu życia wytwarzanych produktów: projekt, wytwarzanie/wykonanie, serwis, eksploatację, powtórne użycie i utylizację. Grupa dąży do redukcji negatywnego wpływu na środowisko także na etapie użytkowania i utylizacji wytworzonych produktów, co wiąże się z ich właściwościami takimi jak: energochłonność, zapotrzebowanie na części zamienne, użyteczność, jakość i trwałość, a także sposób ich eksploatacji przez samych użytkowników.

Dostarczane przez Grupę produkty użytkowane są z wykorzystaniem energii, której zużycie zależy między innymi od jakości i efektywności energetycznej oferowanych produktów. Z uwagi na fakt, że produkty oferowane przez Grupę są bardzo zróżnicowane, zaś cykl życia obiektów przemysłowych, mieszkaniowych, czy instalacji i urządzeń jest obliczony na wiele lat, nie jest możliwe dokładne wyliczenie całkowitego zużycia energii dla produktów oferowanych przez Grupę, w całym cyklu życia.

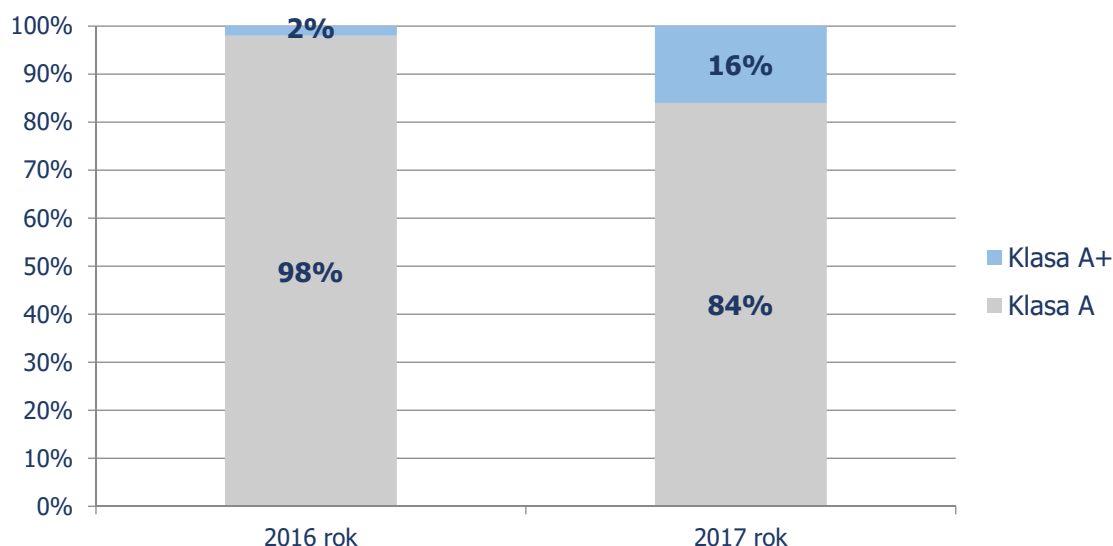
W segmencie produkcji lekkiej celem strategicznym Grupy jest stały wzrost innowacyjności produktów Frapol poprzez prowadzenie badań nad unowocześnieniem i poszerzeniem gamy produktów,

zwiększeniem ich energooszczędności, wydajności i bezpieczeństwa, a także komfortu użytkownika oraz ciągła modernizacja parku maszynowego i uruchamianie nowych linii technologicznych.

Miernikiem realizacji celów Grupy w zakresie zmniejszania energochłonności oferowanych produktów jest udział przychodów ze sprzedaży urządzeń wentylacyjnych Frapol o najniższym oferowanym jednostkowym zużyciu energii (JZE), przeznaczonych do budynków mieszkalnych, w przychodach ogółem ze sprzedaży urządzeń wentylacyjnych Frapol przeznaczonych do tego typu budynków. Wskaźnik ten został uznany w Grupie Kapitałowej za jeden z kluczowych niefinansowych wskaźników efektywności.

W ciągu 2017 roku udział w przychodach Frapol ze sprzedaży urządzeń wentylacyjnych o najniższym, oferowanym, jednostkowym zużyciu energii (JZE na poziomie mniejszym niż -42 kWh/rok/m^2 - klasa A+), przeznaczonych do budynków mieszkalnych, zwiększył się z 2 % w roku 2016 do 16 % w roku 2017. W przypadku urządzeń wentylacyjnych o najwyższym, oferowanym jednostkowym zużyciu energii, przeznaczonych do budynków mieszkalnych (JZE na poziomie równym lub większym niż -42 i mniejszym niż -34 kWh/rok/m^2 – klasa A) wskaźnik ten obniżył się z 98 % do 84 %. Jest to efekt poszerzenia w 2016 oferty spółki Frapol o nowatorską, kompaktową centralę rekuperacyjną OnyX Premium, cechującą się mniejszym zużyciem energii niż pozostałe produkty.

Tabela 14. Udział przychodów ze sprzedaży urządzeń wentylacyjnych Frapol o najniższym oferowanym jednostkowym zużyciu energii (JZE) przeznaczonych do budynków mieszkalnych, w przychodach ogółem ze sprzedaży urządzeń wentylacyjnych Frapol przeznaczonych do tego typu budynków [KPI]

Źródło: Opracowanie własne

Produkty Frapol o najwyższym współczynniku efektywności energetycznej, dedykowane są dla klientów najbardziej wymagających i posiadających największą świadomość ekologiczną. Ze względu na swoje właściwości znajdują one zastosowanie przede wszystkim w budownictwie mieszkaniowym, jednorodzinny. Na chwilę obecną rynek wentylacji i klimatyzacji w budownictwie mieszkaniowym, w tym zwłaszcza jednorodzinny, dopiero się rozwija, wobec czego przychody Frapol ze sprzedaży produktów dedykowanych na ten rynek są o wiele mniejsze, niż przychody osiągnięte ze sprzedaży produktów przeznaczonych na rynek budownictwa użyteczności publicznej.

Celem rozwojowym Grupy, z uwagi na fakt, że klienci na rynku budownictwa mieszkaniowego w dużej mierze przy wyborze produktów kierują się ich właściwościami środowiskowymi, a nie ceną produktu - co związane jest ze wzrostem świadomości ekologicznej społeczeństwa - jest stałe zwiększanie oferty i udziału sprzedaży urządzeń i instalacji Frapol o jak najwyższych wskaźnikach efektywności energetycznej, w szczególności na tym rynku, co przełoży się na pozytywne skutki w zakresie ochrony środowiska, w tym zmniejszenie zużycia energii ze źródeł nieodnawialnych przez użytkowników wytwarzanych przez Grupę produktów.

W ramach Grupy, spółka Frapol prowadzi szereg badań nad rozwiązaniami zwiększającymi energooszczędność i bezpieczeństwo produktów, a także dostosowującymi je do wymagań klientów,

dzięki czemu sprzyjają one ochronie środowiska naturalnego oraz poprawiają komfort użytkowników i zwiększają ich bezpieczeństwo. W ramach działalności badawczo-rozwojowej zostały przeprowadzone między innymi badania ogniowe dla produktów przeciwpożarowych, badania central wentylacyjnych w zakresie kompatybilności elektromagnetycznej i właściwości mechanicznych, a także badania algorytmów antyzamrożeniowych rekuperatorów. Efektem prac badawczych jest opracowanie wielu innowacyjnych rozwiązań w zakresie wentylacji, klimatyzacji i ogrzewania budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych jedno i wielorodzinnych.

W ostatnich latach Grupa poszerzyła swoją ofertę między innymi o:

- system do wentylacji obiektów służby zdrowia FRAMEDIC,
- rekuperator z wymiennikiem periodycznym Onyx Premium,
- typoszeregi central wentylacyjnych,
- moduły automatyki central wentylacyjnych oraz zestaw wyrobów do wykonywania wielkogabarytowych, jednostrefowych przewodów oddymiających.

Spółka Frapol aktywnie uczestniczy również w realizacji projektów badawczo-rozwojowych, współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. W ramach Programu Operacyjnego „Inteligentny Rozwój”, mającego na celu wzrost innowacyjności polskiej gospodarki, Frapol realizuje projekt pod nazwą „Opracowanie zintegrowanego systemu umożliwiającego precyzyjną kontrolę mikroklimatu w dużych obiektach użytkowych w celu spełnienia wymagań dotyczących budynków o niemal zerowym zapotrzebowaniu na energię (nZEB)”. Celem projektu jest stworzenie prototypów oraz wdrożenie do produkcji i sprzedaży urządzeń wchodzących w skład systemu umożliwiającego dużym obiektom użytkowym (np. hotele, szpitale, obiekty sportowe) spełnienie wymagań definicji budynków o niemal zerowym zapotrzebowaniu na energię. Komponenty te będą wykorzystywały szereg innowacyjnych rozwiązań mających na celu zwiększenie sprawności energetycznej systemów ogrzewania wentylacji i klimatyzacji. Na potrzeby projektu wykonano specjalistyczną instalację badawczą umożliwiającą odtworzenie rzeczywistych warunków klimatycznych, co pozwala na badanie opracowanych prototypów, w warunkach najbardziej zbliżonych do tych, w których faktycznie będą pracować urządzenia.

W Grupie zidentyfikowano w tym obszarze, jako istotne, ryzyko związane ze wzrostem zużycia energii ze źródeł nieodnawialnych przez użytkowników produktów Frapol, ryzyko związane z zanieczyszczeniem hałasem w wyniku użytkowania produktów Frapol oraz ryzyko związane z odpadami powstałymi w wyniku zakończenia cyklu życia produktów Frapol.

Grupa zarządza powyższym ryzykiem poprzez przeprowadzanie testów produkowanych urządzeń i instalacji, w celu określenia charakterystyki ich pracy, opracowywanie i udostępnianie użytkownikom dokumentacji techniczno-ruchowej produktów (określającej między innymi najbardziej wydajne parametry pracy produktów), zamieszczanie w dokumentacji technicznej instrukcji montażu i użytkowania produktów. Spółka Frapol zapewnia także serwis gwarancyjny i pogwarancyjny, celem zapewnienia stałej pracy urządzeń i instalacji, w optymalnych parametrach.

Mając na celu minimalizowanie negatywnego wpływu produktów na środowisko, w całym cyklu ich życia, Frapol już na etapie projektowania dąży do stosowania rozwiązań umożliwiających energooszczędną eksploatację oraz minimalizację emisji hałasu i zanieczyszczeń do środowiska. Projektowanie produktów odbywa się zgodnie z procedurą „Projektowanie i rozwój”, określającą zasady postępowania w zakresie projektowania i konstruowania wyrobów. Procedura ta obowiązuje przy planowaniu, realizacji, przeglądzie, weryfikacji i nadzorowaniu projektowania oraz doskonalenia wyrobów. Procedura jest kilkietapowa. W etapie wstępnym opracowywana jest analiza przedwdrożeniowa produktu zawierająca opis wyrobu, uzasadnienie jego wdrożenia, efekt, koszt, czas realizacji oraz szacowany zysk i ryzyko. Następnie opracowuje się kartę projektu zawierającą założenia projektowe. Na etapie koncepcyjnym analizuje się wymagania prawne i normatywne dotyczące projektowanego wyrobu, tworzy się pierwsze szkice i warianty wyrobu, określa się także planowany zakres badań. Następnie opracowuje się wstępną dokumentację, na podstawie której buduje się prototyp. Następnie dokonywana jest ocena prototypu i wprowadzanie do niego ewentualnych zmian. W przypadku wyrobów objętych szczególnymi uregulowaniami prawnymi i normatywnymi, zleca się jednostkom zewnętrznym wykonanie stosownych badań. Etap konstrukcyjny obejmuje opracowanie kodyfikacji i dokumentacji konstrukcyjnej wyrobu. Na tym etapie, od stosownych organów, uzyskuje się dopuszczenie wyrobów do obrotu. Etap prototypu walidacyjnego obejmuje ocenę prototypu oraz opracowanie kryteriów jakie musi spełniać wyrób. Na etapie końcowym następuje opracowanie dokumentacji techniczno-ruchowej (DTR). DTR określa ogólne zasady bezpieczeństwa, informacje i

dane techniczne urządzenia, jego charakterystykę, schematy budowy i funkcjonowania, wytyczne odnośnie montażu, w tym m.in. jego właściwe posadowienie, przyłączenie i zabezpieczenie przed czynnikami niekorzystnymi lub szkodliwymi, wytyczne co do rozruchu, eksploatacji, instrukcje obsługi, opis koniecznych czynności serwisowych i kontrolnych, wymiany materiałów eksploatacyjnych, części i podzespołów, sposób demontażu urządzenia i postępowania z odpadami.

Wdrożenie wyrobu do produkcji reguluje procedura „Wdrożenie nowego wyrobu do produkcji”. Określone nią postępowanie wdrożeniowe obejmuje: przekazanie prototypu wraz z dokumentacją konstrukcyjną do jednostek produkcyjnych, opracowanie dokumentacji wykonawczej, przeprowadzenie produkcji zerowej i dopuszczenie wyrobu do produkcji seryjnej.

Minimalizowanie negatywnego wpływ produktu na środowisko zapewniają także działania określone w procedurze „Kontrola i badania”, która określa zasady kontroli wykonawstwa wyrobów. Zgodnie z tą procedurą kontroli podlegają towary i urządzenia służące wykonaniu produktów dostarczane przez podmioty zewnętrzne. Kontrola ta odbywa się na podstawie dostarczonych dokumentów, oględzin, pomiarów i sprawdzenia elementów oraz doraźnych kontroli inspekcyjnych. Kontrola wykonawstwa produktów odbywa się na podstawie planów kontroli i badań wykonawstwa dla poszczególnych pozycji asortymentowych. Zgodnie z nimi, kontrolą objęte są wszystkie operacje realizowane w procesie wykonawstwa danego produktu. Ponadto stale prowadzone są badania wszystkich własnych produktów, w zakresie wymaganym dokumentami z wyjątkiem badań ogniowych. Badania następują zgodnie z rocznym planem badań, który podlega kwartalnej aktualizacji.

W razie stwierdzenia niezgodności dostarczonych towarów lub urządzeń, stwierdzenia niezgodności produktu w toku produkcji albo w wyniku reklamacji klienta, postępowanie zmierzające do zapobieżenia wprowadzenia produktu do obrotu lub trwałe jego wycofanie z obrotu reguluje procedura „Postępowanie z wyrobem niezgodnym z wymaganiami”.

W segmencie budowlano-montażowym, gdzie Grupa występuje w roli generalnego wykonawcy, bądź podwykonawcy, odpowiedzialność Grupy przejawia się przede wszystkim w przestrzeganiu wymagań prawnych i norm środowiskowych, zarówno w odniesieniu do własnej działalności, jak również zatrudnianych dostawców towarów/usług, stosowaniu wysokiej jakości materiałów, posiadających odpowiednie certyfikaty. W przypadku realizacji inwestycji „pod klucz”, dokumentacja projektowa uwzględnia wymagania klienta, w tym aspekty środowiskowe na etapie eksploatacji. Użytkownicy obiektów poddawani są szkoleniom odnośnie zasad eksploatacji, serwisowania i przeprowadzania przeglądów okresowych. Użytkownicy obligowani są do przestrzegania zapisów instrukcji techniczno-ruchowych i instrukcji eksploatacji, przekazywanych w ramach dokumentacji powykonawczych, uszczegóławiających działania, których należy przestrzegać w trakcie użytkowania, tak aby ich oddziaływanie było nieinwazyjne dla otaczającego środowiska, zapewniało długą żywotność oraz ograniczało konieczność i częstotliwość wykonywania remontów. Spółka Frapol koncentruje się na inwestycjach wprowadzających w życie najnowsze trendy i rozwiązania z zakresu ogrzewania, wentylacji i klimatyzacji. Ponadto szeroko angażuje się w termomodernizację budynków użyteczności publicznej oraz wielorodzinnych budynków mieszkalnych, przyczyniając się do zmniejszenia energochłonności tych budynków, a tym samym ich negatywnego wpływu na środowisko.

W segmencie deweloperskim Spółka spełnia nie tylko wymogi prawne, ale również stara się czynić projektowane osiedla mieszkaniowe przyjaznymi dla środowiska i ich mieszkańców, między innymi dbając o odpowiednią geometrię budynków i właściwy dobór materiałów. Realizowane przez Spółkę inwestycje mieszkaniowe, na etapie użytkowania budynków, generują zapotrzebowanie w energię elektryczną i ciepłą. Zużycie energii zależy nie tylko od warunków pogodowych, indywidualnego zapotrzebowania i racjonalnego korzystania przez samych użytkowników, ale także od efektywności energetycznej, przyjętych przez Spółkę rozwiązań projektowych i zastosowanych materiałów. Spółka chcąc zapobiec nadmiernej energochłonności budynków, podejmuje działania zmierzające do ograniczenia ilości zużycia energii na etapie ich użytkowania, polegające na:

- stosowaniu certyfikowanych systemów termoizolacyjnych pozwalających na znaczące zmniejszenie zapotrzebowania na energię;
- montażu okien i szyb energooszczędnych, o niskich współczynnikach przenikania ciepła;
- projektowaniu z myślą o jak największym doświetleniu słonecznym pomieszczeń;
- stosowaniu wiatrołapów i energooszczędnych źródeł światła;
- sterowaniu oświetleniem w częściach wspólnych budynków poprzez wyłączniki czasowe oraz czujniki ruchu;
- stosowaniu materiałów i surowców certyfikowanych, wysokiej jakości.

Powyższe działania wpływają na podwyższenie efektywności energetycznej budynków, co z kolei przekłada się na niższe koszty eksploatacyjne po stronie użytkowników oraz redukcję emisji gazów, w tym gazów cieplarnianych.

Wysoka jakość i trwałość budynków mieszkaniowych oraz wytworzonych w segmencie produkcji ciężkiej wyrobów, zapewnia im dłuższą żywotność, ogranicza częstotliwość wykonywania remontów lub napraw, a tym samym minimalizuje ilość wytwarzanego odpadu i kosztów jego utylizacji. Część wykorzystanych do budowy lub produkcji surowców i materiałów, będzie mogła być poddana recyklingowi i ponownie wykorzystana w przyszłości.

W 2017 r. Grupa nie wykonywała - wystarczających dla celów Sprawozdania - szczegółowych analiz źródeł przychodów, pod kątem uwzględnienia kryteriów środowiskowych.

Obszar społeczny i pracowniczy (S)

Korzystanie z pomocy publicznej i zlecenia publiczne (S.1)

S.1.1

Korzystanie z pomocy publicznej

W ramach Grupy Kapitałowej, wyłącznie spółka Frapol korzysta z pomocy publicznej. Wsparcie udzielone zostało w ramach realizacji projektu badawczo-rozwojowego pod nazwą „Opracowanie zintegrowanego systemu umożliwiającego precyzyjną kontrolę mikroklimatu w dużych obiektach użytkowych w celu spełnienia wymagań dotyczących budynków o niemal zerowym zapotrzebowaniu na energię (nZEB)”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, w ramach Programu Operacyjnego „Inteligentny Rozwój” (dalej „Projekt”), realizowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, wspierającego wzrost innowacyjności polskiej gospodarki. Celem Projektu jest stworzenie prototypów oraz wdrożenie do produkcji i sprzedaży urządzeń wchodzących w skład systemu umożliwiającego dużym obiektom użytkowym (np. hotele, szpitale, obiekty sportowe) spełnienie wymagań definicji budynków o niemal zerowym zapotrzebowaniu na energię. Komponenty te będą wykorzystywały szereg innowacyjnych rozwiązań mających na celu zwiększenie sprawności energetycznej systemów ogrzewania wentylacji i klimatyzacji. Wartość wsparcia publicznego, uzyskanego przez Frapol w 2017 roku, zaksięgowana w rejestrze księgi głównej, wynosi 1 019 362,19 zł.

W związku z realizacją Projektu i dofinansowaniem ponoszonych w Projekcie kosztów kwalifikowanych, Grupa zidentyfikowała ryzyko zwrotu dotacji przez Frapol w przypadku niewłaściwego wydatkowania środków, nieosiągnięcia wymaganych rezultatów lub niespełnienia innych, wskazanych w umowie o dofinansowanie obowiązków. Grupa Kapitałowa zarządza przedmiotowym ryzykiem postępując w sposób opisany poniżej, a w szczególności poprzez następujące działania:

- prowadzenie wyodrębnionej ewidencji księgowej dla Projektu,
- bieżącą kontrolę ponoszonych kosztów w Projekcie, ze szczególnym uwzględnieniem ich kwalifikowalności, poprzez weryfikację wystawionych dokumentów księgowych i wskazanie na nich wartości i kategorii kosztów kwalifikowanych przed wykazaniem kosztów objętych tym dokumentem do rozliczenia w ramach dotacji,
- dokonywanie zakupów w Projekcie zgodnie z zasadą konkurencyjności lub zasadą rozeznania rynku,
- bieżącą kontrolę realizacji projektu, poprzez cykliczne składanie przez zespół zaangażowany w projekt sprawozdania z postępów realizacji projektu,
- przeprowadzanie przez kierownictwo Projektu kontroli realizacji obowiązków nałożonych umową o dofinansowanie,
- zarządzanie Projektem zgodnie z metodyką PRINCE2.

Metodyka PRINCE2 kładzie nacisk na zdefiniowanie celów, a nie produktów jako takich. Zarządzanie Projektem oparte jest na kluczowych mechanizmach, takich jak planowanie (plan Projektu), zespół projektowy (z podziałem ról i zdefiniowanym zakresem obowiązków i odpowiedzialności), określone zasady komunikacji i zarządzania zasobami, zarządzanie zmianą (zakresu i harmonogramu), określone metody przeglądów Projektu, wymagania jakościowe i kryteria weryfikacji wytworzonych produktów. Elementami zarządzania Projektem są m.in.:

- Harmonogram Projektu, określający ramy czasowe projektu, podział projektu na etapy, sprinty i produkty cząstkowe, podlegający przeglądom i aktualizacji nie rzadziej niż raz na kwartał lub po zatwierdzeniu zmian w zakresie Projektu;
- Przeglądy Projektu, realizowane regularnie, według określonych zasad, obejmujące aktualizację harmonogramu, weryfikację i ewentualną korektę zakresu zadań, weryfikację postępów prac i kosztów oraz analizę i omówienie aktualnych ryzyk Projektu i planów naprawczych.

Wydatki w Projekcie są ponoszone i rozliczane zgodnie z Wytycznymi Ministra Rozwoju w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego

Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności na lata 2014-2020 z dnia 19 lipca 2017 roku oraz Wytycznymi Ministra Rozwoju i Finansów w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój 2014-2020 z dnia 16 grudnia 2016 r. Stosownie do wyżej wymienionych aktów prawnych, zakup towarów i usług w ramach Projektu jest wieloetapowy. W pierwszej kolejności następuje szacowanie zamówienia, na podstawie którego określa się przewidywaną wysokość zakupu i kwalifikuje do stosownej procedury wyboru wykonawcy. Następnie przeprowadza się wybór wykonawcy w trybie zasady konkurencyjności lub w trybie rozeznania rynku. Z tak wyłonionym wykonawcą zostaje podpisana odpowiednia umowa.

Ponoszone wydatki rozliczane są i kontrolowane przez instytucje finansującą co trzy miesiące, w ramach składanych wniosków o płatność.

Zlecenia publiczne

S.1.2

Istotną część przychodów w segmencie budowlano-montażowym, Grupa osiąga na rynku inwestycji stanowiących zamówienia publiczne. Działalność Grupy Kapitałowej na tym rynku polega na wykonywaniu zamówień publicznych, to jest zadań realizowanych w systemie generalnego wykonawstwa na podstawie umowy zawartej z inwestorem, jak również na wykonywaniu prac (dostaw/usług/robót budowlanych) na podstawie umowy o podwykonawstwo objętej regulacją Prawa zamówień publicznych, to jest jako podwykonawca innych podmiotów, które zawarły z inwestorem umowę w sprawie zamówienia publicznego.

Tabela 15. Wartość przychodów pochodzących z zamówień publicznych i ich procentowy udział w całości przychodów.

Źródło przychodów	Wartość
Przychody ze sprzedaży Grupy Kapitałowej ogółem (wartość w tys. PLN)	408 365
Przychody pochodzące z zamówień publicznych realizowanych w generalnym wykonawstwie (wartość w tys. PLN)	58 060
Udział [%] przychodów pochodzących z zamówień publicznych realizowanych w generalnym wykonawstwie w całości przychodów Grupy	14,2
Przychody ze sprzedaży z umów realizowanych jako podwykonawca innego podmiotu, który zawarł z inwestorem umowę w sprawie zamówienia publicznego (wartość w tys. PLN)	53 929
Udział [%] przychodów pochodzących z umów realizowanych jako podwykonawca innego podmiotu, który zawarł z inwestorem umowę w sprawie zamówienia publicznego w całości przychodów Grupy	13,2

Źródło: Opracowanie własne

Zamówienia publiczne stanowią dla Grupy pożądane transakcje z wiarygodnym finansowo, wypłacalnym podmiotem, który nie będzie zagrożony upadłością. Oprócz pewności zapłaty, obecność na rynku zamówień publicznych podnosi rangę Grupy i przynosi korzyści wizerunkowe. Powyższe dotyczy również odpowiednio występowania spółek Grupy Kapitałowej w łańcuchu dostaw takich inwestycji, na podstawie umów o podwykonawstwo, z uwagi na wynikający z Prawa zamówień publicznych rygorizm rozliczeń i przewidziany mechanizm bezpośredniej płatności przez inwestora w przypadku uchylania się od obowiązku zapłaty wynagrodzenia przez wykonawcę.

Z drugiej strony, rynek inwestycji publicznych cechuje duży formalizm, brak możliwości utrzymywania trwałych relacji z inwestorem oraz w dalszym ciągu, w postępowaniach o udzielenie zamówień funkcjonuje przewaga ceny nad jakością i związana z tym konkurencja cenowa oraz niższa rentowność. Pomimo ograniczenia w ustawie Prawo zamówień publicznych kryterium ceny do 60% ogólnej oceny oraz wprowadzania przez zamawiających dodatkowych kryteriów oceny ofert, nadal najważniejszym kryterium jest najniższa cena. Większość oferentów bowiem decyduje się padać

maksymalne, dopuszczalne przez danego zamawiającego wartości w zakresie pozostałych kryteriów, jak na przykład długi okres gwarancji jakości, czy skrócenie okresu realizacji. Z powyższym wiążą się dodatkowe, konieczne do uwzględnienia w wycenie, czynniki ryzyka, które wraz z obserwowanym wzrostem cen materiałów budowlanych oraz niedoborami w zakresie pracowników/podwykonawców, skłaniają spółki Grupy Kapitałowej do ofertowania po wyższych cenach, a tym samym utrudniają konkurencję.

Spółki Grupy troszczą się o wizerunek podmiotu godnego zaufania, budzącego zadowolenie ze współpracy. Zgodnie z Kodeksem Etyki przyjęły zobowiązanie budowania pozytywnych relacji z klientami poprzez dostarczanie wysokiej jakości produktów i usług, odpowiadających potrzebom klientów i zapewniających ich satysfakcję, działanie zgodnie z przepisami prawa i zawartymi umowami, w szczególności należyte wykonywanie zaciągniętych zobowiązań, dotrzymywanie terminów i złożonych obietnic oraz dokładanie starań, aby wyeliminować ryzyko konfliktu, a ewentualne spory rozstrzygać ugodowo.

Podejście Grupy Kapitałowej do realizacji zamówień publicznych wpisuje się w politykę wynikającą z regulacji Kodeksu Etyki, a także Politykę ZSZ, zgodnie z którą celem Grupy Kapitałowej (zarówno Instal Kraków i Frapol, w których obowiązuje ZSZ, jak i spółki BTH, która przyjęła do stosowania Politykę ZSZ Instal Kraków oraz zobowiązała się przestrzegać zasad tej polityki i kierować się jej celami) jest dostarczanie takich wyrobów i usług, które poziomem swojej jakości zaspokajają potrzeby klientów, są przyjazne środowisku naturalnemu, a ich wytworzenie i użytkowanie jest w pełni bezpieczne.

Rynek zamówień publicznych jest uznawany za bardziej wymagający od komercyjnego. Z realizacją wiąże się istotne ryzyko wynikające z ewentualnego niespełnienia warunków wynikających z umowy zawartej z klientem, w tym w zakresie jakości wykonania oraz terminów realizacji, a w konsekwencji zapłaty wysokich kar umownych i potencjalnego odszkodowania uzupełniającego, które zamawiający zmuszony będzie egzekwować w związku z obowiązującą go dyscypliną finansów publicznych. Z materializacją powyższego ryzyka związane jest kolejne ryzyko, w postaci niezadowolenia klienta i utraty przez spółki Grupy dobrej reputacji. Z uwagi na krzyżowanie się sfery prywatnej z publiczną, w obszarze tym istnieje również potencjalne zagrożenie zachowaniami o charakterze korupcyjnymi (sposób zarządzania ryzykiem zachowań nieetycznych, w tym korupcyjnych, został opisany w części S.10 oraz G.4 Sprawozdania). Grupa zarządza przedmiotowymi ryzykami działając w sposób opisany poniżej, w szczególności zgodnie ze wskazanymi poniżej procedurami.

Proces pozyskiwania zamówień, ich realizacji oraz rozliczenia w dwóch spółkach Grupy (Frapol i Instal Kraków) objęty jest ZSZ. Na proces ten, w zakresie zamówień publicznych, składają się podprocesy:

- Akwizycja – obejmujący etap od uzyskania informacji o przetargu, do podjęcia decyzji o udziale w nim i pobrania materiałów przetargowych,
- Przygotowanie oferty – od pozyskania materiałów przetargowych, do złożenia oferty,
- Przygotowanie umowy – od informacji o przyznaniu zamówienia, do podpisania umowy z klientem.

Czynności w powyższych podprocesach prowadzone są w obu spółkach zgodnie z procedurami ZSZ. W Spółce jest to procedura „Przegląd umowy”, która we Frapol obowiązuje pod nazwą „Przegląd umowy usługi -kontraktu”. Celem regulacji jest określenie zasad postępowania przy opracowywaniu ofert oraz zawieraniu umów z klientami i zapewnienie, że do realizacji zostaną przyjęte tylko te zlecenia oraz podpisane takie umowy, które mogą być należyście zrealizowane. Każde potencjalne zamówienie - przed złożeniem oferty - poddaje się analizie w następujących obszarach:

- warunków zawartych w Specyfikacji Istotnych Warunków Zamówienia/Instrukcji dla oferentów/ Programie funkcjonalno-użytkowym oraz innych materiałach przetargowych,
- wymagań w zakresie uprawnień i doświadczenia (referencji),
- wymaganych kwalifikacji pracowników,
- możliwości realizacji umowy w proponowanym terminie,
- możliwości własnych realizacji umowy (potencjał ekonomiczny, zasoby kadrowe, sprzętowe, technologiczne),
- uwarunkowań technicznych, technologicznych, prawnych, środowiskowych i związanych z BHP,

- historii zdarzeń losowych, mających miejsce w okresie ostatnich 20 lat na terenie przyszłej realizacji zadania (powodzie, zalania, podtopienia, itp.) i wpływających na warunki oraz koszty ubezpieczenia budowy.

Proces analizy obejmuje także oszacowanie ryzyka, które jest podstawą podjęcia decyzji o przygotowaniu i złożeniu oferty. W Spółce ocena zagrożeń dokonywana jest zgodnie z procedurą „Zarządzanie ryzykiem” (opisana w części G.3 Sprawozdania), według której decyzja dokumentowana jest na sporządzanej Karcie szacowania ryzyka. Wszystkie wyżej wymienione czynności analityczne są również przeprowadzane w BTH, pomimo braku wdrożonego ZSZ.

W przypadku wyboru oferty którejkolwiek spółki Grupy i zawarcia umowy z zamawiającym, wyznaczone w jej strukturze organizacyjnej osoby są odpowiedzialny za przeniesienie do umów z dostawcami towarów/usług odpowiednich wymagań wynikających z umowy w sprawie zamówienia publicznego. Na etapie realizacji, zamówienie podlega stałemu nadzorowi, również w łańcuchu dostaw, właściwego dyrektora/kierownika pionu/jednostki organizacyjnej realizującej zamówienie oraz kierownika budowy, kierownika kontraktu, kierowników robót branżowych (lub specjalistów branżowych) oraz w powierzonym zakresie innych osób odpowiedzialnych. Proces wykonawstwa poddany jest restrykcjom wynikającym z umowy z klientem, przepisów prawa oraz wewnętrznych regulacji.

Na etapie realizacji, czynności, których celem jest zapewnienie należytego wykonania umowy zawartej z klientem, prowadzone są – w spółkach Grupy w których wdrożono ZSZ (Instal Kraków i Frapol) - zgodnie z procedurami:

1. „Zakupy usług” i „Zakupy towarów do realizacji umów krajowych” w Spółce, a we Frapol zintegrowana procedura „Zakupy”- regulują proces kwalifikacji i wyboru odpowiednich dostawców towarów/usług, gwarantujących spełnienie między innymi wymagań normatywnych, jakościowych, ilościowych i terminowych klienta. Ocena dostawców towarów/usług dokonywana jest na podstawie ankietyzacji oraz udokumentowanych informacji o dotychczasowej współpracy z danym podmiotem, audytów dostawcy lub informacji o wynikach audytów wykonywanych u niego przez jednostki certyfikujące, oceny wzorca wyrobu i udokumentowanej renomy dostawcy. Ostateczną decyzję o wyborze dostawcy towaru/usług, istotnego z punktu widzenia realizacji zamówienia, podejmuje dyrektor pionu.
2. „Zasady generalnego wykonawstwa inwestycji” w Spółce, a we Frapol „Sterowanie procesem robót montażowych” - określają zasady planowania, realizacji i rozliczania umów oraz zasady koordynacji i nadzoru nad pracami dostawców towarów/usług, związanymi z realizacją inwestycji. Nadzór nad realizacją na budowie prowadzi kierownik budowy oraz kierownicy robót branżowych (lub specjaliści branżowi). Nadzór ten obejmuje:
  - wykonywanie robót zgodnie z aktualną dokumentacją projektową, projektem organizacji robót, ustawą Prawo budowlane,
  - koordynację robót poszczególnych dostawców usług (podwykonawców), zgodnie z dokumentacją projektową i projektem organizacji robót,
  - zapewnienie odpowiednich sił i środków, niezbędnych dla realizacji umowy w terminie określonym w harmonogramie,
  - wykonywanie czynności kontrolnych i badań określonych w planach kontroli i badań oraz zgodnie warunkami wykonania i odbioru robót,
  - wykonywanie robót w sposób bezpieczny, z zachowaniem wymagań przepisów BHP, p.poż. i ochrony środowiska,
  - kontrolę dostaw i usług.

W Spółce podstawowym dokumentem planowania realizacji umowy jest Plan Jakości, sporządzany zgodnie z procedurą „Plan Jakości realizacji budowy”. Obejmuje on zdefiniowane i udokumentowane działania stosowane w trakcie realizacji, sposób, w jaki należy wykonać wymagane czynności, bezpośrednio lub przez odesłanie do właściwych procedur lub innych dokumentów. Niezbędnym elementem Planu Jakości jest zestawienie punktów krytycznych dla danego procesu realizacji budowy, wskazanie co należy uwzględnić w harmonogramie, w których momentach należy dokonać sprawdzenia wykonanych części realizowanego zadania oraz określenie działań zapobiegawczych i korygujących (a także następujących po nich działań właściwych dla realizowanego zadania), podejmowanych w celu zapobiegania powtarzaniu się niezgodności, a także rodzaj i zakres audytów jakości, jakie należy przeprowadzić oraz jak ich wyniki powinny być wykorzystane do poprawy i zapobiegania powtarzaniu się niezgodności, które

wpływają na realizowane zadanie. We Frapol natomiast analogiczną funkcję pełni „Plan kontroli i badań”, określający rodzaj i zakres czynności kontrolnych, kryteria oceny oraz kompetencje i odpowiedzialność pracowników wykonujących czynności kontrolne w poszczególnych etapach robót montażowych. Proces wykonywania prac montażowych podlega stałej kontroli ze strony kontrolera jakości i nadzorowi ze strony właściwego dyrektora pionu. Nadto, w obu spółkach Kierownik budowy oraz kierownicy robót branżowych lub specjaliści branżowi prowadzą, w oparciu o Plany kontroli i badań, systematyczną kontrolę jakości robót, w celu stwierdzenia jej zgodności z umową z klientem, projektem budowlanym, umowami z dostawcami oraz przedmiotowymi normami. Czynności podejmowane w celu zapewnienia należytej jakości przedmiotu zamówienia zostały szczegółowo opisane w części S.11 Sprawozdania.

W Spółce, procedura „Zasady generalnego wykonawstwa inwestycji” określa również zasady rozliczenia zamówienia oraz przewiduje stały monitoring, ze strony dyrektora pionu, w zakresie stanu realizacji budżetu, pod kątem wystąpienia w nim wartości odbiegających od oczekiwanych, między innymi na podstawie karty budżetu budowy, harmonogramów rzeczowo-finansowych oraz planów finansowania budowy.

3. „Projektowanie” (obowiązująca we Frapol pod nazwą „Projektowanie i rozwój”) - reguluje sposób postępowania podczas projektowania wyrobu lub procesu spełniającego ustalone w umowie z klientem wymagania;

Monitoring i kontrola procesu realizacji obejmuje w Grupie Kapitałowej w szczególności:

- nadzorowanie zgodności realizacji prac z terminami założonymi harmonogramie,
- nadzorowanie zgodności realizowanych prac z dokumentacją projektową i wymaganiami zamawiającego,
- nadzorowanie zgodności realizowanych prac z normami i warunkami technicznymi wykonania i odbioru robót,
- kontrolę zgodności realizacji inwestycji z harmonogramem dostaw materiałowych i ocenę ich jakości z przywołanymi normami,
- kontrolę zgodności zakresu robót z posiadanymi przez pracowników kwalifikacjami,
- kontrolę zgodności pracy sprzętu z dokumentami potwierdzającymi jego stan techniczny,
- bieżącą, systematyczną i ciągłą kontrolę jakości realizowanych prac, obejmującą również podzleczone zakresy,
- dokonywanie odbiorów częściowych oraz odbiorów robót zanikających,
- kompletowanie atestów, certyfikatów i świadectw dla materiałów i urządzeń wbudowanych,
- bieżącą analizę kosztów prac wykonywanych siłami własnymi oraz przez dostawców towarów/usług,
- kontrolę stanu BHP, ochrony p. poż. oraz ochrony środowiska,
- realizację Planu kontroli i badań (w Spółce i Frapol).

W Instal Kraków powyższe odbywa się zgodnie z procedurą „Monitorowanie”, a we Frapol procedurą „Status kontroli i badań”, w oparciu o które spółki te prowadzą również monitorowanie zadowolenia klienta, dokonywane na podstawie:

- otrzymanych referencji,
- informacji zwrotnych, dotyczących różnych aspektów świadczonej usługi, przekazywanych w trakcie jej realizacji poprzez inspektorów nadzoru, a omawianych na naradach produkcyjnych,
- zapisów protokołów odbioru,
- wymagań klienta (wyszczególnionych w umowie oraz wynikających z sytuacji rynkowej),
- informacji pozyskiwanych od konkurencji (dotyczących poziomu świadczenia usług).

Analogiczne czynności faktyczne w zakresie monitoringu przeprowadzane są w BTH.

Najważniejszym dla Grupy Kapitałowej miernikiem satysfakcji zamawiającego są otrzymane referencje. Grupa Kapitałowa uznaje wskaźnik satysfakcji klienta w segmencie budowlano-montażowym za jeden z kluczowych niefinansowych wskaźników efektywności.

Wskaźnik satysfakcji klienta w segmencie budowlano-montażowym [KPI]	Wartość [%]
Stosunek liczby otrzymanych referencji do liczby złożonych w badanym okresie wniosków o ich wydanie, w odniesieniu do zakończonych w tym okresie umów w segmencie budowlano-montażowym x 100 [%]	80

W przypadku zgłoszenia reklamacji przez klienta, Grupa postępuje zgodnie z umową z klientem, w przypadku spółek w którym wdrożono ZSZ, zgodnie z procedurą „Postępowanie z wyrobem niezgodnym z wymaganiami”.

Spółki Grupy Kapitałowej monitorują proces usuwania usterek, w tym prowadzą ich rejestr, który stanowi również podstawę analizy i oceny terminowości działań Grupy w tym obszarze.

Ryzyka związane z realizacją zamówień są częściowo przenoszone na inne podmioty, poprzez ubezpieczenia i gwarancje bankowe lub ubezpieczeniowe oraz w relewantnym zakresie na dostawców towarów i usług.

Poziom zatrudnienia i poziom wynagrodzeń (S.2)

S.2

W Grupie Kapitałowej polityka zatrudnienia oparta jest na założeniu, że doświadczenie, wiedza, umiejętności, kompetencje oraz zaangażowanie pracowników, wpływają bezpośrednio na pozycję rynkową i mogą stanowić o przewadze konkurencyjnej Grupy.

Celem prowadzonej polityki jest posiadanie pracowników o wykształceniu, umiejętnościach i doświadczeniu, adekwatnym do strategii i celów, wykorzystujących w pracy postęp techniki, wrażliwych na zagadnienia środowiska, w którym żyją i pracują, zapewniających wysoką jakość produktów i usług świadczonych przez Grupę. Celem strategicznym jest utrzymanie – na stanowiskach dyrektorskich i kierowniczych - stałego zespołu pracowników.

Politykę Grupy w obszarze zatrudnienia określają:

- Kodeks Etyki Grupy Kapitałowej Instal Kraków S.A.,
- Polityka Poszanowania Praw Człowieka,

które obowiązują we wszystkich spółkach Grupy Kapitałowej.

Podstawowe zasady określone w wyżej wymienionych dokumentach, to:

- równe traktowanie w zatrudnieniu, zakaz dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, wykształcenie, czy inne różnice,
- rekrutacja najlepszych kandydatów, w oparciu o obiektywne kryteria,
- równy dostęp do szkoleń i awansu zawodowego,
- prawo do zrzeszania się,
- godne warunki pracy i wynagradzania,
- otwartość w komunikacji,
- przyjazna atmosfera pracy, oparta na wzajemnym szacunku i poszanowaniu godności osobistej pracowników oraz prawa do prywatności,
- bezpieczne i higieniczne warunki pracy.

Powyższe zasady realizowane są przy pomocy szeregu procedur i wewnętrznych regulacji, do których należą:

- Zakładowy Układ Zbiorowy Pracy Instal Kraków S.A.,
- Regulaminy Pracy Instal Kraków S.A.,
- Regulamin pracy i regulamin wynagradzania Frapol sp. z o.o.,
- Regulamin pracy BTH sp. z o.o.,
- Regulamin zatrudniania pracowników Instal Kraków S.A. na budowach eksportowych w Niemczech,
- Regulamin zatrudniania pracowników Frapol sp. z o.o. w Belgii,
- Regulamin zatrudniania pracowników Frapol sp. z o.o. w Niemczech.

Spółki Grupy Kapitałowej działają w pełnej zgodności z prawem w zakresie wynagrodzeń, czasu pracy i innych świadczeń pracowników. Systemy wynagrodzeń i premiowania oparte są na zasadzie obiektywizmu, sprawiedliwości i ekwiwalentności oraz zgodności z przepisami prawa i wewnętrznymi regulacjami. Świadczenia należne pracownikom wypłacane są bez opóźnień.

Rekrutacja pracowników rozpoczyna się od stworzenia profilu rekrutacyjnego, w którym określone są podstawowe informacje o danym stanowisku, wymagania dotyczące kandydata oraz wskazanie kompetencji, które powinien posiadać nowy pracownik. Profil rekrutacyjny tworzony jest odpowiednio przez dyrektorów pionów lub kierowników danych jednostek organizacyjnych, do których ma być zatrudniony nowy pracownik. Na podstawie utworzonego profilu sporządzane jest odpowiednie ogłoszenie o pracę. Grupa stwarza możliwość rozwoju i awansu wszystkim pracownikom, w związku z tym w pierwszej kolejności stara się przeprowadzać rekrutację wewnętrzną. Jeśli wśród pracowników brak jest odpowiednich kandydatów na dane stanowisko, przeprowadzana jest rekrutacja zewnętrzna.

Rekrutacja na potrzeby działalności w segmencie zagranicznym przeprowadzana jest w oparciu o obiektywne kryteria, określone w wyżej wyszczególnionych regulaminach, takich jak wykształcenie, doświadczenie zawodowe, specjalistyczne uprawnienia, staż pracy, znajomość języka obcego.

W spółkach Grupy obowiązują tabele kwalifikacyjne, określające wymagania dla pracowników umysłowych, jaki i fizycznych, na poszczególnych stanowiskach pracy. W tabelach wskazuje się wymagania odnośnie wykształcenia, specjalistycznych szkoleń, uprawnień, stażu pracy, czy szczególnych umiejętności. Tabele są weryfikowane, aktualizowane i zatwierdzane w celu ciągłego dostosowywania się do wymagań rynku pracy i planowanych działań. W Spółce dopuszcza się zatrudnianie pracowników o kwalifikacjach niższych niż określone w tabelach kwalifikacyjnych, o ile pracownik posiada inne pożądane umiejętności i kwalifikację (ostateczną decyzję podejmuje kierownik jednostki organizacyjnej, w której będzie zatrudniony dany pracownik).

Obowiązujący w Spółce Zakładowy Układ Zbiorowy Pracy Instal Kraków S.A. określa zasady wynagradzania pracowników, rodzaje dodatków i zasady ich przyznawania oraz premii. Wprowadza wykaz stanowisk, zaszeregowania i wymagań kwalifikacyjnych pracowników wraz z tabelami wynagrodzeń miesięcznych i stawek godzinowych zatrudnionych pracowników.

W pozostałych spółkach Grupy wykaz stanowisk, zaszeregowania i wymagań kwalifikacyjnych pracowników wraz z tabelami wynagrodzeń miesięcznych i stawek godzinowych zatrudnionych pracowników określa Regulamin wynagradzania spółki Frapol oraz Regulamin pracy obowiązujący w spółce BTH.

Jednym z ryzyk dotyczących obszaru pracowniczego, które zostało uznane w Grupie za istotne, jest ryzyko związane z nieprzebrnięciem zasady równego traktowania w zatrudnieniu. Realizacja powyższego ryzyka mogłaby doprowadzić do utraty pracowników, w szczególności kluczowych pracowników średniego i wyższego szczebla, posiadających specjalistyczne wykształcenie, doświadczenie i kwalifikacje zawodowe, pozwalających Grupie na realizację jej celów. Jest to szczególnie istotne z uwagi na potencjalne trudności w zastąpieniu wysoko wykwalifikowanych i doświadczonych pracowników innymi kandydatami, zwłaszcza w świetle obserwowanego na rynku pracy niedostatku doświadczonych, wysoko wykwalifikowanych specjalistów, w tym w branży budowlanej.

Grupa zarządza powyższym ryzykiem poprzez stosowanie zasad i postępowanie zgodne z procedurami opisanymi w w/w dokumentach oraz stały monitoring tego ryzyka, co pozwala uzyskiwać informacje, w jakim kierunku ryzyko to ewoluuje, tak by podejmować odpowiednie działania zapobiegawcze. W trakcie procesu rekrutacji, dostępu do szkoleń i awansów, ustalania wysokości wynagrodzenia, spółki Grupy dokładają starań, aby eliminować wszelkie pozamerytoryczne kryteria, między innymi. przez nadzór nad całym procesem, sprawowany przez kierowników działów zatrudnienia, dyrektorów poszczególnych pionów czy członków Zarządu.

Powołane w spółkach Grupy Kapitałowej Zespoły ds. Etyki czuwają nad przestrzeganiem przez pracowników obowiązujących w spółkach regulacji wewnętrznych dotyczących zagadnień etycznych i poszanowania praw człowieka, w tym zasad równego traktowania w zatrudnieniu. Zespoły zobowiązane są do promowania tych wartości wśród pracowników poprzez intranet, bezpośrednie spotkania z pracownikami, e-learning, czy program pytań i odpowiedzi.

Każdy pracownik, który ma wiedzę, że doszło do naruszeń zasady równego traktowania w zatrudnieniu, zobowiązany jest zgłosić to swojemu przełożonemu, przełożonemu wyższego szczebla, bądź członkom Zespołu ds. Etyki.

W 2017 roku w Grupie wdrożono jednolity, sformalizowany system zgłaszania skarg, w tym z obszaru zatrudnienia, szczegółowo opisany w części S.7 Sprawozdania.

W 2017 roku spółki z Grupy nie monitorowały swoich dostawców towarów/usług pod kątem przestrzegania praw pracowniczych. Grupa w swoich relacjach z dostawcami towarów/usług zamierza promować poszanowanie praw pracowników, oczekując, aby były one przestrzegane przez te podmioty, w pierwszej kolejności stawiając na współpracę i wsparcie, traktując rozwiązanie zawartych umów jako ostateczność. W 2018 roku Grupa zamierza opracować i stosować w swoich relacjach z dostawcami towarów/usług Kartę Etyki Kontrahenta, która stanowić będzie załącznik do zawieranych umów. W dokumencie tym zostaną zdefiniowane oczekiwania Grupy odnośnie zakazu dyskryminacji pracowników, naruszania godności osobistej, mobbingu, oraz praw pracowników do godziwego wynagrodzenia, godnych warunków pracy i wolności zrzeszania.

S.2.1

Spółki Grupy zatrudniają pracowników na podstawie każdego typu umowy o pracę. Umowy na czas nieokreślony zawierane są z pracownikami, którzy zdobyli doświadczenie, wykazali się zaangażowaniem, wiedzą oraz umiejętnościami. Umowy na czas określony stosowane są w szczególności w odniesieniu do pracowników zatrudnianych na potrzeby wykonania konkretnej inwestycji, realizowanej w określonym przedziale czasowym, osób podejmujących pracę po raz pierwszy. Umowy na okres próbny zawierane są w celu sprawdzenia umiejętności na danym stanowisku pracy.

Tabela 16. Liczba pracowników zatrudnionych w Grupie, w przeliczeniu na pełne etaty, wg typu umowy o pracę, wieku i płci.

	2016			2017		
	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie
Rynek polski	129	536	665	123	520	643
Okres próbny	1	2	3	3	6	9
Czas określony	76	309	385	70	314	384
Czas nieokreślony	52	225	277	50	200	250
Wiek poniżej 30 lat	39	116	155	35	122	157
Wiek 30-50 lat	49	268	317	57	248	305
Wiek powyżej 50 lat	41	152	193	31	150	181
Rynek zagraniczny	2	410	412	2	343	345
Okres próbny	0	5	5	0	5	5
Czas określony	1	404	405	1	337	338
Czas nieokreślony	1	1	2	1	1	2
Wiek poniżej 30 lat	0	57	57	0	37	37
Wiek 30-50 lat	1	226	227	1	185	186
Wiek powyżej 50 lat	1	127	128	1	121	122

Źródło: opracowanie własne

S.2.2 S.2.3

Stan zatrudnienia w Grupie, na dzień 31 grudnia 2017 roku, w przeliczeniu na pełne etaty, wynosi 988 pracowników, przy czym w okresie sprawozdawczym zatrudnionych zostało 408 nowych pracowników, a 472 pracowników odeszło z pracy. Stosunkowo wysoki poziom rotacji pracowników wynika przede wszystkim z potrzeb związanych z realizacją inwestycji budowlanych w segmencie zagranicznym. W 2017 roku na stanowiskach dyrektorskich i kierowniczych poziom fluktuacji w Grupie był

porównywalny do roku 2016 roku. Grupa Kapitałowa uznaje wskaźnik rotacji na stanowiskach dyrektorskich i kierowniczych (współczynnik zwolnień) za jeden z kluczowych niefinansowych wskaźników efektywności. W 2017 roku współczynnik ten wyniósł 14,39%.

Tabela 17. Liczba pracowników w Grupie, w przeliczeniu na pełne etaty, nowo zatrudnionych w raportowanym okresie, według wieku i płci

	2016			2017		
	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie
Rynek polski	25	89	114	24	128	152
Wiek poniżej 30 lat	14	31	45	10	50	60
Wiek 30-50 lat	7	45	52	11	54	65
Wiek powyżej 50 lat	4	13	17	3	24	27
Rynek niemiecki	0	315	315	0	256	256
Wiek poniżej 30 lat	0	57	57	0	46	46
Wiek 30-50 lat	0	170	170	0	130	130
Wiek powyżej 50 lat	0	88	88	0	80	80

Źródło: opracowanie własne

Tabela 18. Liczba pracowników w Grupie, w przeliczeniu na pełne etaty, którzy odeszli z pracy w raportowanym okresie, według wieku i płci

	2016			2017		
	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie
Rynek polski	16	111	127	31	115	146
Wiek poniżej 30 lat	7	23	30	9	26	35
Wiek 30-50 lat	4	51	55	10	72	82
Wiek powyżej 50 lat	5	37	42	12	17	29
Rynek niemiecki	0	366	366	0	326	326
Wiek poniżej 30 lat	0	60	60	0	60	60
Wiek 30-50 lat	0	196	196	0	167	167
Wiek powyżej 50 lat	0	110	110	0	99	99

Źródło: opracowanie własne

Tabela 19. Rotacja pracowników w Grupie w kategoriach: stanowiska dyrektorskie i kierownicze

	2016		2017	
	Współczynnik przyjęć	Współczynnik zwolnień	Współczynnik przyjęć	Współczynnik zwolnień
Stanowiska dyrektorskie	10,34	17,24	9,38	15,63
Stanowiska kierownicze	9,18	19,39	6,00	14,00

Źródło: opracowanie własne

Tabela 20. Wskaźnik rotacji na stanowiskach dyrektorskich i kierowniczych (współczynnik zwolnień)

	Współczynnik zwolnień [KPI]	
	2016	2017
Stanowiska dyrektorskie i kierownicze	18,90	14,39

Źródło: opracowanie własne

S.2.4 S.2.5 S.2.11 S.2.12

W Grupie umowy cywilnoprawne stosowane są najczęściej przy okazji realizacji projektów wymagających specjalistycznych uprawnień lub specyficznych umiejętności, w sytuacji gdy rodzaj świadczonej usługi wyklucza stały nadzór, okres świadczenia tej usługi jest krótki, bądź nie można wyznaczyć stałego czasu i miejsca jej świadczenia. W Grupie Kapitałowej świadczenie usług na podstawie umów cywilnoprawnych występuje najczęściej w spółce Frapol.

W raportowanym okresie w Grupie zawarto - z osobami fizycznymi - 133 umowy cywilnoprawne, z czego 109 umów zawarła spółka Frapol. 125 tego rodzaju umów zostało zakończonych, z czego 104 dotyczą spółki Frapol.

Tabela 21. Liczba osób zatrudnionych na podstawie umów cywilnoprawnych, wg typu umowy, wieku i płci, na koniec okresu sprawozdawczego

	2016			2017		
	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie
Umowa zlecenie	6	19	25	8	11	19
Umowa o dzieło	1	15	16	4	3	7
Wiek poniżej 30 lat	4	24	28	2	3	5
Wiek 30-50 lat	2	4	6	5	3	8
Wiek powyżej 50 lat	1	6	7	5	8	13

Źródło: opracowanie własne

W 2017 roku przeciętne wynagrodzenie brutto osób fizycznych, współpracujących ze spółkami Grupy Kapitałowej na podstawie umów cywilnoprawnych i świadczących na ich rzecz usługi, wyniosło 1.958,02 złotych.

W ramach Grupy wyłącznie spółka BTH zatrudnia pracowników w ramach outsourcingu. Powyższe działania wynikają ze skali prowadzonej przez spółkę BTH działalności. Powierzenie wykonywania części zadań profesjonalnym podmiotom zewnętrznym, nie związanym z Grupą, w zakresie księgowości, czy świadczenia usług informatycznych, pozwala spółce BTH na zwiększenie skuteczności i efektywności podstawowej działalności spółki, koncentrowanie się wyłącznie na działalności, decydującej o jej pozycji konkurencyjnej i rozwoju, przy jednoczesnym obniżeniu kosztów związanych z zatrudnieniem.

W 2017 roku zawarto 4 umowy na zasadzie outsourcingu, przeciętne wynagrodzenie brutto wyniosło 3.176,38 zł i było wyższe o 918,06 złotych w stosunku do roku 2016.

S.2.14

Pracownicy zatrudnieni w Grupie Kapitałowej korzystają w pełni z przysługujących im uprawnień rodzicielskich. Pomimo, że w Grupie nie wdrożono żadnego specjalnego programu ułatwiającego powrót do pracy, zarówno w roku 2016, jak i w 2017, w skali Grupy nie odnotowano, ani jednego przypadku rezygnacji z pracy przez kobietę po urodzeniu dziecka - w ciągu 12 miesięcy od jej powrotu do pracy.

S.2.6 S.2.13

Na koniec 2016 roku w Grupie zatrudnionych było pięciu pracowników niepełnosprawnych, co stanowiło 0,46% ogółu zatrudnionych, zaś na koniec 2017 roku zatrudnionych było siedmiu

pracowników niepełnosprawnych, co stanowi 0,70 % ogółu pracowników w Grupie, z zastrzeżeniem, że w spółce BTH, zarówno w 2016 jak i w 2017 roku, nie zatrudniano pracowników niepełnosprawnych.

Wysokość składek odprowadzonych na PFRON wyniosła:

- w 2016 roku: 435 772 złotych,
- w 2017 roku: 574 848,50 złotych. W 2017 r. w spółce BTH nie odprowadzono składek na PFRON.

S.2.7 S.2.9 S.2.10

Tabela 22. Przeciętne wynagrodzenie brutto pracowników zatrudnionych na podstawie umowy o pracę

	Przeciętne wynagrodzenie	
	2016	2017
Rynek polski	5 689,02 zł	5 638,36 zł
Rynek zagraniczny	9 649,82 zł	10 021,27 zł
Ogółem	7 287,94 zł	7 240,42 zł

Źródło: opracowanie własne

Tabela 23. Stosunek przeciętnego wynagrodzenia brutto kobiet do przeciętnego wynagrodzenia brutto mężczyzn, w poszczególnych grupach pracowniczych

	Stosunek wynagrodzenia kobiet do mężczyzn	
	2016	2017
Rynek polski		
Zarząd	44 %	57 %
Stanowiska dyrektorskie	68 %	86 %
Stanowiska kierownicze	82 %	77 %
Stanowiska nierobotnicze	76 %	70 %
Stanowiska robotnicze	73 %	75 %
Rynek zagraniczny*		
Stanowiska dyrektorskie	66 %	66 %
Stanowiska nierobotnicze	89 %	87 %

* W danych pominięto kategorie, w których brak pracowników obu płci

Źródło: opracowanie własne

W 2017 roku stosunek przeciętnego wynagrodzenia członków Zarządu do najniższego uposażenia w Grupie (w przeliczeniu na pełen etat), wyniósł 2143%. W 2016 roku wskaźnik ten wyniósł 2780 %.

S.2.8

W 2017 roku w Grupie zatrudniano 3 pracowników pochodzących z kraju słabszego ekonomicznie lub podejrzewanego o naruszanie praw człowieka (Ukraina i Rosja), ich liczba była porównywalna do 2016 roku, a przeciętne wynagrodzenie brutto w tej grupie pracowników wyniosło 5 032,99 złotych.

Grupa nie posiada danych odnośnie liczby i przeciętnego wynagrodzenia pracowników pochodzących z krajów słabszych ekonomicznie lub krajów podejrzewanych o naruszanie praw człowieka, zatrudnianych przez podmioty trzecie, którym spółki z Grupy Kapitałowej zleciły wykonywanie robót lub usług.

S.2.15

W Grupie stosuje się dodatkowe świadczenia pozapłacowe dla pracowników, są one zróżnicowane w zależności od spółki i nie zostały ujednoczone na poziomie Grupy Kapitałowej. Do stosowanych świadczeń pozapłacowych należą: zwrot kosztów przejazdu oraz bezpłatne zakwaterowanie lub zwrot kosztów zakwaterowania, dla pracowników wykonujących za zgodą, czasowo, na zlecenie pracodawcy, zadanie służbowe poza miejscowością, w której znajduje się siedziba pracodawcy lub poza stałym miejscem świadczenia pracy. Pracownicy skierowani do pracy za granicą otrzymują zwrot kosztów przejazdu na budowę w momencie podjęcia zatrudnienia i po jego zakończeniu oraz zakwaterowanie. Pracownicy mają możliwość wykupu, na preferencyjnych warunkach ubezpieczenia na życie. W spółce Frapol pracownicy mają możliwość korzystania z prywatnej opieki medycznej, zaś w spółce BTH z infrastruktury sportowej. W Instal Kraków pracownicy pozostający w podróży służbowej poza granicami RP oraz skierowani do pracy za granicę, pozostają ubezpieczeni, na czas trwania podróży, od następstw nieszczęśliwych wypadków, odpowiedzialności cywilnej oraz kosztów leczenia. Ponadto w Spółce pracownicy (wyższa kadra kierownicza), korzystający z samochodów służbowych mają możliwość korzystania z nich do celów prywatnych, na warunkach określonych odrębnymi przepisami.

Relacje ze stroną pracowniczą i wolność zrzeszania się (S.3)

S.3

Spółki Grupy Kapitałowej dbają o otwartość w relacjach z pracownikami, szanują i popierają prawo swoich pracowników do tworzenia związków zawodowych i przystępowania do tych związków, na warunkach określonych w statucie danej organizacji związkowej. Grupa pozostaje otwarta na prowadzenie - w dobrej wierze, w duchu współodpowiedzialności – konstruktywnego dialogu społecznego. Powyższe zasady określone zostały w Kodeksie Etyki oraz Polityce Poszanowania Praw Człowieka, które stanowią zbiór podstawowych zasad i wartości, jakimi kieruje się Grupa Kapitałowa w swojej działalności. Grupa zapoznała wszystkich pracowników ze swoją polityką w tym zakresie, za pośrednictwem między innymi wewnętrznych systemów komputerowych, a w odniesieniu do pracowników, których charakter pracy nie wiąże się z dostępem do komputera lub pracowników nowo zatrudnianych poprzez złożenie oświadczenia, dołączanego do akt osobowych pracownika.

Grupa w stosunkach z dostawcami towarów/usług nie monitorowała wolności zrzeszania się i relacji pomiędzy pracownikami i ich przedstawicielami zrzeszonymi w związkach zawodowych, a dostawcami towarów/usług. Grupa zamierza promować te wolności, oczekując, aby prawo to było przestrzegane przez te podmioty, w pierwszej kolejności stawiając na współpracę i wsparcie, traktując rozwiązanie zawartych umów jako ostateczność. W tym celu w 2018 roku Grupa zamierza opracować i stosować w swoich relacjach biznesowych Kartę Etyki Kontrahenta (stanowiącą załącznik do umowy), określającą katalog podstawowych praw i wolności, w tym wolności zrzeszania się.

S.3.1 S.3.2 S.3.5

W Grupie działa jedna międzyzakładowa organizacja związkowa „NSZZ „Solidarność”, przy spółce Instal Kraków i BTH, do której na koniec 2017 roku należało 9 pracowników, będących wyłącznie pracownikami Spółki, co stanowi 0,91 % ogółu zatrudnionych w Grupie (na koniec 2017 roku). W przeciągu kilku ostatnich lat współczynnik „uzwiązkowienia” utrzymuje się na podobnym poziomie.

W spółkach Grupy Kapitałowej nie powołano rad pracowników (ze względu na stan zatrudnienia wymóg nie dotyczy spółki BTH).

W spółce Frapol reprezentantami załogi są przedstawiciele pracowników, powołani w drodze wyborów.

S.3.3 S.3.4

W 2017 roku, podobnie jak i w kilku latach ubiegłych, w Grupie nie odnotowano strajku, nie zawiązał się żaden spór zbiorowy, nie pojawiły się jakiegokolwiek okoliczności wpływające negatywnie na relację pracowników z władzami spółek Grupy Kapitałowej oraz wolność zrzeszania się.

Obowiązujący w Grupie Kodeks Etyki oraz Polityka Poszanowania Praw Człowieka określają procedurę zgłaszania przez pracowników skarg i nieprawidłowości związanych z naruszaniem praw

pracowniczych, w tym prawa do wolności zrzeszania się (procedura opisana została szczegółowo w części S.7 Sprawozdania). W 2017 roku, w oparciu powyższą procedurę, nie zgłoszono, nie rozwiązano ani nie rozpatrzono żadnych skarg z obszaru zatrudnienia.

Grupa identyfikuje potencjalną możliwość wystąpienia akcji protestacyjnych, sporów zbiorowych oraz strajków, niemniej ze względu na prowadzoną politykę w obszarze zatrudnienia, w tym w szczególności otwartość na dialog z pracownikami, wymagane przepisami prawa konsultacje ze związkami zawodowymi oraz zaangażowanie przedstawicieli załogi w ocenę warunków pracy, zagrożenie to zostało uznane za niewielkie.

S.3.6

Spółki Instal Kraków oraz Frapol, popierając zasadę otwartej komunikacji, organizują comiesięczne spotkania członków zarządu z dyrektorami poszczególnych pionów i kierownikami jednostek organizacyjnych. W trakcie spotkań omawiane są kwestie związane z bieżącą działalnością, w tym dotyczące zagadnień pracowniczych. W Spółce BTH z uwagi na skalę działalności i stan zatrudnienia, komunikacja pomiędzy pracownikami i kadrą zarządzającą odbywa się w drodze bezpośrednich spotkań, wynikających z potrzeb bieżącej działalności.

W Spółce przebieg narady oraz czynione ustalenia każdorazowo dokumentowane są w formie protokołów i publikowane w wewnętrznej sieci intranet.

Bezpieczeństwo i higiena pracy (S.4)

S.4

Ze względu na silną ekspozycję Grupy Kapitałowej na ryzyka z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy („BHP”), z uwagi na branżę, w której prowadzi ona działalność operacyjną i profil tej działalności, obszar BHP jest kluczowy w realizacji jej zadań i objęty szczególną troską. Spółki Grupy Kapitałowej stale troszczą się o wizerunek podmiotów dbających o bezpieczeństwo pracy i życia ludzi.

W Kodeksie Etyki oraz Polityce Poszanowania Praw Człowieka Grupa uznała bezpieczeństwo i zdrowie pracowników za swój priorytet i przyjęła zobowiązanie zapewnienia im bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, dążenia do stałego podnoszenia ich świadomości i minimalizacji ryzyka powstania zagrożenia dla ich życia lub zdrowia. Obowiązkiem pracowników jest przestrzeganie przepisów prawa oraz wewnętrznych regulacji i wymagań w tym zakresie.

System zarządzania BHP, funkcjonujący w dwóch spółkach Grupy (Instal Kraków i Frapol) jest zgodny z normą PN-EN-18001:2004. Z uwagi na rozmiar działalności BTH, system ten nie został w organizacji tej jednostki wdrożony, w wymagany dla celów certyfikacji sposób i w wymaganym zakresie. Spółka BTH przyjęła natomiast do stosowania Politykę ZSZ Instal Kraków oraz zobowiązała się przestrzegać zasad tej polityki, kierować się jej celami, w tym celami dotyczącymi omawianego zagadnienia, a także wdrożyła, w formie obowiązujących wszystkich pracowników poleceń służbowych, część procedur i instrukcji, odpowiednich do skali i profilu działalności tej spółki. Stąd podejście wszystkich spółek Grupy w niniejszym aspekcie należy uznać za jednolite. Polityka ZSZ określa, jako zasadniczy cel i zobowiązanie w obszarze BHP, dostarczanie klientom takich wyrobów i usług, których wytworzenie jest w pełni bezpieczne oraz efektywne zarządzanie bezpieczeństwem i higieną pracy.

Celem strategicznym Grupy Kapitałowej w przedmiotowym obszarze jest wyeliminowanie wypadków przy pracy.

Grupa Kapitałowa uznaje wskaźnik wypadkowości oraz ilość wypadków ciężkich i śmiertelnych wśród pracowników za jeden z kluczowych niefinansowych wskaźników efektywności.

Z obszarem BHP związane są ryzyka szczególnie istotne, to jest dotyczące zdrowia i życia ludzkiego. W Grupie Kapitałowej ryzykami tymi są przede wszystkim wynikające ze środowiska pracy:

- zagrożenia wypadkami przy pracy, w szczególności przy pracach niebezpiecznych, występujące także u dostawców towarów i usług, w przypadku ich realizacji na rzecz Grupy,
- zagrożenie wystąpieniem chorób zawodowych.

Powyższymi ryzykami Grupa Kapitałowa zarządza poprzez stosowanie zasad przyjętej polityki BHP i postępowanie zgodnie z opisanymi poniżej, w niniejszej części (S.4) Sprawozdania, procedurami oraz podejmowanie opisanych poniżej działań.

Określone w obszarze BHP cele, Grupa Kapitałowa realizuje poprzez:

- ciągłą analizę występujących zagrożeń i ocenę ryzyka zawodowego na wszystkich stanowiskach pracy,
- zapobieganie wypadkom przy pracy oraz zdarzeniom potencjalnie wypadkowym,
- zapobieganie chorobom zawodowym,
- poprawę stanu BHP i zaangażowanie pracowników w działania na rzecz tej poprawy,
- dążenie do świadomego i odpowiedzialnego działania całej załogi na rzecz bezpieczeństwa i higieny pracy poprzez podnoszenie kwalifikacji i skuteczne motywowanie,
- prowadzenie dialogu z pracownikami i wszystkimi zainteresowanymi stronami o przedsięwzięciach na rzecz bezpieczeństwa i higieny pracy,
- usuwanie zagrożeń lub ich minimalizowanie poprzez stosowanie nowoczesnych technologii, maszyn i urządzeń, stosowanie środków ochrony zbiorowej i indywidualnej oraz kontrolowanie poziomu ryzyka zawodowego.

W strukturze organizacyjnej spółek Grupy funkcjonuje służba bezpieczeństwa i higieny pracy („Służba BHP”), która pełni, między innymi, funkcje kontrolne, doradcze, szkoleniowe i popularyzacyjne w przedmiotowym obszarze oraz komórki organizacyjne (działy) zajmujące się przedmiotowym obszarem (z wyłączeniem BTH, gdzie utworzono odrębne stanowisko specjalisty ds. BHP). Dodatkowo, w Instal Kraków i Frapol, powołana została Komisja BHP, jako organ doradczy i opiniodawczy, złożona z przedstawicieli pracowników, lekarza zakładowego oraz pracownika Służby BHP, do której zadań należy:

- przegląd warunków pracy oraz okresowa ocena stanu bezpieczeństwa i higieny pracy,
- opiniowanie podejmowanych środków zapobiegających wypadkom przy pracy i chorobom zawodowym,
- zgłaszanie wniosków dotyczących poprawy warunków pracy.

Zarządzanie bezpieczeństwem i higieną pracy obejmuje wszystkie jednostki organizacyjne spółek Grupy, zarówno te realizujące procesy główne, takie jak pozyskanie klienta, przygotowanie produkcji, realizacja inwestycji, sprzedaż, jak i procesy pomocnicze. Na elementy zarządzania w poszczególnych procesach składa się między innymi:

- uwzględnianie aspektów BHP na etapie ofertowania,
- włączanie aspektów BHP do zawieranych umów,
- współpraca osób zajmujących się kwestiami BHP w poszczególnych spółkach przy opracowywaniu projektów technicznych, projektów zagospodarowania placów budowy, planów BIOZ (wraz z ich zatwierdzeniem),
- kontrole stanu BHP na terenie budów,
- sprawdzanie wykonania zaleceń pokontrolnych,
- przeprowadzanie oceny ryzyka zawodowego na stanowiskach pracy,
- nadzór BHP w zakresie wykonywanych usług siłami własnymi oraz siłami innych podmiotów,
- przeglądy w jednostkach organizacyjnych i na budowach,
- reagowanie na wypadki i sporządzanie dokumentacji ze zdarzeń wypadkowych,
- czynne uczestnictwo osób zajmujących się kwestiami BHP w komisjach odbiorowych oraz w przygotowaniu dokumentacji odbiorowej w zakresie wymaganym przepisami BHP i p.poż.,
- stały nadzór nad wdrażaniem przepisów prawnych w zakresie BHP i p.poż.

Identyfikacja zagrożeń

Na etapie identyfikacji zagrożeń występujących w procesach pracy w spółkach Grupy Kapitałowej konieczne jest rozpoznanie czynników ryzyka. Jako czynniki te wskazać należy między innymi:

- Czynniki ryzyka wewnętrzne, związane z potencjalnymi, niedostatecznymi kwalifikacjami pracowników, brakiem wiedzy w zakresie BHP, edukacji, szkoleń, niedostatecznym egzekwowaniem przestrzegania zasad trzeźwości oraz ładu i porządku, niewłaściwym wyposażeniem w środki ochrony zbiorowej oraz środki ochrony indywidualnej, zły stan infrastruktury i środków transportu;
- Czynniki ryzyka zewnętrzne, związane z trudnym środowiskiem prowadzenia robót (ukształtowanie terenu, silne zanieczyszczenie środowiska pracy, temperatura, opady deszczu lub śniegu, silne i długotrwałe wiatry itp.), zagrożeniem pożarem lub wybuchem (występowanie stref zagrożenia gazowego).

Identyfikacja zagrożeń w obszarze BHP oraz szacowanie związanego z nimi ryzyka zawodowego, obejmuje wszystkie jednostki organizacyjne spółek Grupy Kapitałowej, we wszystkich segmentach działalności. W Instal Kraków i Frapol jest ona dokonywana zgodnie z procedurą ZSZ „Identyfikacja zagrożeń i ocena ryzyka zawodowego”. Procedura określa:

- ogólne zasady postępowania przy ocenie ryzyka zawodowego,
- osoby przygotowujące ocenę ryzyka zawodowego,
- przebieg oceny ryzyka zawodowego, w tym szacowania ryzyka i wyznaczenia jego dopuszczalności, identyfikacji zagrożeń i podejmowania działań korygujących i zapobiegawczych,
- nadzór nad procesem i jego dokumentowanie.

W odniesieniu do danego stanowiska pracy identyfikacja zagrożeń, przeprowadzana dla oceny ryzyka, polega na rozpoznaniu występujących na badanym stanowisku czynników szkodliwych, uciążliwych i niebezpiecznych, a następnie ustaleniu sposobu oddziaływania tych czynników na organizm człowieka, czasu oddziaływania i liczby pracowników na to oddziaływanie narażonych oraz określeniu stopnia szkodliwości, uciążliwości i niebezpieczeństwa dla pracowników. Ocena ryzyka zawodowego dokonywana jest na każdym stanowisku pracy, zarówno stałym, jak i ruchomym. Jest ona procesem ciągłym, który obejmuje także wszystkich pracowników zatrudnianych na realizowanych budowach (co najmniej raz na 2 lata na stanowiskach robotniczych i każdorazowo w przypadku zaistnienia określonych w procedurze zdarzeń). Do oceny ryzyka zawodowego na stanowiskach pracy w przyjmuje się trójstopniową metodę wyznaczania jego dopuszczalności wg PN-N-18002. W BTH proces oceny ryzyka zawodowego przebiega w oparciu o przepisy prawa i podobnie jak w pozostałych spółkach Grupy jest procesem ciągłym, przeprowadzanym na każdym stanowisku pracy, w tym także w stosunku do wszystkich pracowników zatrudnionych na budowach. W przypadku stwierdzenia, że na danym stanowisku poziom zagrożenia jest niedopuszczalny, praca jest natychmiast wstrzymywana, do czasu zmniejszenia zagrożenia do poziomu akceptowalnego, poprzez realizację poleceń zawartych w sporządzonej karcie oceny ryzyka zawodowego. Ujawnione niezgodności są analizowane przez Służbę BHP, w szczególności pod kątem przyczyn ich wystąpienia.

Przeprowadzenie oceny ryzyka zawodowego daje możliwość racjonalnego zarządzania BHP w Grupie Kapitałowej oraz sprawdzania kompetencji osób zarządzających w tym obszarze.

Wyniki oceny ryzyka zawodowego stanowią podstawę planowania działań zapobiegawczych i korygujących, takich jak:

- eliminacja / zastąpienie,
- środki techniczne eliminujące lub ograniczające zagrożenia u źródła,
- środki ochrony zbiorowej,
- środki organizacyjne i proceduralne (procedury lub instrukcje bezpiecznej pracy),
- środki ochrony indywidualnej.

Informacja o wynikach oceny ryzyka zawodowego oraz planowanych działaniach korygujących i zapobiegawczych jest przekazywana wszystkim zainteresowanym pracownikom przez kierowników jednostek organizacyjnych. Przeprowadzane są systematyczne pomiary czynników szkodliwych dla zdrowia na stanowiskach pracy, pracownicy są informowani o wynikach pomiarów przez przełożonych oraz na szkoleniach wstępnych i okresowych BHP. Miejsca występowania czynników szkodliwych lub niebezpiecznych są oznakowane znakami BHP.

Szczególną uwagę poświęca się w Grupie Kapitałowej realizacji prac niebezpiecznych, takich jak roboty remontowo – budowlane w czynnych zakładach, typu elektrownie, zakłady chemiczne, oczyszczalnie ścieków, gdzie pracownicy są narażeni na poważne zagrożenia, zarówno związane z wykonywanymi przez nich czynnościami, jak też z ruchem danego przedsiębiorstwa (pożary, awarie, wycieki niebezpiecznych substancji, itp.). Realizacja tego rodzaju prac zawsze odbywa się zgodnie z właściwą procedurą oraz szczegółowymi instrukcjami. W Instal Kraków i Frapol jest to procedura „Prace szczególnie niebezpieczne”, w BTH „Polecenie służbowe nr 4/BHP/2015 w sprawie wykazu prac szczególnie niebezpiecznych”. Przedmiotem wymienionych powyżej procedur jest identyfikowanie prac szczególnie niebezpiecznych i ustalenie sposobu bezpiecznego ich wykonywania, a także ustalenie sposobu zmniejszenia ryzyka zawodowego. Zgodnie ich postanowieniami, za prace szczególnie niebezpieczne zostały w Grupie Kapitałowej uznane takie rodzaje prac jak:

- roboty budowlane, rozbiórkowe, remontowe i montażowe prowadzone bez wstrzymania ruchu zakładu pracy lub jego części,

- prace w zbiornikach, kanałach, wnętrzach urządzeń technicznych i w innych niebezpiecznych przestrzeniach zamkniętych,
- prace przy użyciu materiałów niebezpiecznych,
- prace na wysokości.

Prace szczególnie niebezpieczne są każdorazowo realizowane na podstawie odrębnego pisemnego polecenia, z wyszczególnieniem składu brygady, sposobu wykonania robót, stosowania wymaganych środków bezpieczeństwa oraz zasad postępowania na wypadek wystąpienia zagrożenia, wypadku przy pracy lub pożaru. Określa się szczegółowe wymagania bezpieczeństwa i higieny pracy, zapewnia odpowiednie środki zabezpieczające oraz bezpośredni nadzór nad tymi pracami, sprawowany przez wyznaczone do tego celu osoby. W oparciu o wymagania przepisów i praktyczne doświadczenia zostały opracowane wymagania pozwalające na bezpieczne wykonywanie prac. Wymagania te zostały ujęte w formie szczegółowych, obowiązujących we wszystkich spółkach Grupy instrukcji:

- „Instrukcja BHP podczas prowadzenia robót montażowych”,
- „Instrukcja bezpieczeństwa i higieny pracy przy robotach budowlanych, rozbiórkowych, remontowych i montażowych prowadzonych bez wstrzymania ruchu zakładu pracy lub jego części”,
- „Instrukcja BHP podczas wykonywania ręcznych prac”,
- „Instrukcja bezpieczeństwa i higieny pracy w zbiornikach, kanałach, wnętrzach urządzeń technicznych i w innych niebezpiecznych przestrzeniach zamkniętych”,
- „Instrukcja bezpieczeństwa i higieny pracy przy użyciu materiałów niebezpiecznych”,
- „Instrukcja bezpieczeństwa i higieny pracy przy pracach na wysokości”.

Działania Grupy Kapitałowej doprowadziły do wyeliminowania w ostatnich latach wypadków ciężkich i śmiertelnych.

Zagadnienia dotyczące wypadków przy pracy oraz zasad reagowania na inne zagrożenia, z którymi pracownicy mogą mieć do czynienia podczas realizacji zadań, zostały w Instal Kraków i Frapol uregulowane procedurą ZSZ „Reagowanie na wypadki przy pracy i awarie oraz zdarzenia/zagrożenia potencjalnie wypadkowe”, w BTH Poleceniem służbowym 2/BHP/2014 w sprawie ustalania okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy oraz zdarzeń potencjalnie wypadkowych i procedurą „Procedura postępowania w sytuacjach awaryjnych”, a we wszystkich spółkach Grupy, dodatkowo, szczegółową instrukcją - „Instrukcja postępowania przy ustalaniu okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy oraz zdarzeń potencjalnie wypadkowych”. Przedmiotem wyżej wymienionych regulacji jest identyfikowanie i ustalenie sposobu reagowania na wypadki przy pracy i awarie, zdarzenia/zagrożenia potencjalnie wypadkowe, jakie mogą powstać podczas wykonywania pracy, w tym realizacji prac budowlano-montażowych, eksploatacji instalacji i sprzętu Grupy Kapitałowej oraz działalności produkcyjnej. Zgodnie z powyższymi dokumentami, zostały wyznaczone osoby odpowiedzialne za właściwe reagowanie w razie zaistnienia wypadku przy pracy lub innego zagrożenia oraz za wyposażenie miejsc wykonywania pracy w apteczki i środki pierwszej pomocy, sprzęt ochrony przeciwpożarowej oraz instrukcje pomocy (w Spółce utworzono także punkty pomocy przedlekarskiej). Dodatkowo, pracownicy są systematycznie szkoleni w zakresie zasad udzielania pomocy przedlekarskiej i postępowania po zaistnieniu wypadku. Ustalenie okoliczności i przyczyn wypadku jest przedmiotem prac zespołu powypadkowego, a ich wyniki są dokumentowane w formie protokołu. Każdy kierownik jednostki organizacyjnej lub kierownik budowy/mistrz/brygadzysta zobowiązany jest również do podjęcia niezwłocznych działań w sytuacji, gdy jest świadkiem lub otrzymał zgłoszenie o zaistnieniu zdarzenia/zagrożenia potencjalnie wypadkowego. Powyższe regulacje określają również zasady zapewnienia ochrony przeciwpożarowej, gotowości na wypadek powstania pożaru i groźby wybuchu oraz reagowania na wypadek zaistnienia takiego zdarzenia (alarmowanie, gaszenie, ewakuacja).

Monitoring oraz działania zapobiegawcze i korygujące

Proaktywne monitorowanie bezpieczeństwa i higieny pracy polega na obserwacji stanu BHP, poprzez sprawdzanie wdrożenia i skuteczności planów, norm oraz środków zapobiegających występowaniu wypadków przy pracy. Podstawą do monitorowania obszaru BHP jest identyfikacja zagrożeń i ocena ryzyka zawodowego. Monitoring prowadzony jest poprzez:

- nadzór nad realizacją planów poprawy stanu BHP,
- audyty wewnętrzne w obszarze BHP (planowe i pozaplanowe),
- nadzór nad realizacją działań korygujących,

- analizę skuteczności działań korygujących,
- propozycje działań doskonalących,
- analizę zgłoszonych zdarzeń potencjalnie wypadkowych,
- propozycje weryfikacji Polityki ZSZ w obszarze BHP (w Instal Kraków i Frapol),
- przeglądanie dokumentacji systemowej pod kątem jej adekwatności do wykonywanych zadań oraz zgodności z obowiązującymi przepisami prawa,
- kontrole BHP wewnątrz organizacji wraz z wydanymi poleceniami pokontrolnymi (w Instal Kraków co najmniej raz w miesiącu kontrole stanu bezpieczeństwa i higieny pracy, przeprowadzane przez kierownika Działu BHP, Ochrony Środowiska i Ochrony P. Poż. lub wyznaczonego przez niego pracownika lub kierownika jednostki organizacyjnej),
- kontrole BHP na budowach (w Instal Kraków co najmniej raz na dwa tygodnie - w zależności od stopnia skomplikowania prac i występujących zagrożeń - kontrole stanu bezpieczeństwa i higieny pracy, przeprowadzane przez dozór techniczny budowy oraz kierownika Działu BHP, Ochrony Środowiska i Ochrony P. Poż. lub wyznaczonego przez niego pracownika,
- gromadzenie informacji od kierowników budów oraz pracowników na temat dokonanej oceny ryzyka zawodowego i zdarzeń potencjalnie wypadkowych.

W Instal Kraków monitorowanie wykonania planów dokumentowane jest sprawozdaniami półrocznymi, przedkładanymi przez dyrektorów/kierowników jednostek organizacyjnych Spółki kierownikowi Działu BHP, Ochrony Środowiska i Ochrony P. Poż. Informacja o przebiegu realizacji planów BHP wraz z analizą stanu BHP przekazywana jest Zarządowi Spółki poprzez sprawozdania półroczne. Zarząd, w oparciu o posiadane środki, określa poziom bezpieczeństwa i higieny pracy, ustosunkowując się do planów ogólnych i szczegółowych w zakresie poprawy stanu BHP.

W Spółce sporządzana jest dwa razy w roku, a we Frapol i BTH raz w roku, analiza stanu BHP, która jest przekazywana do Zarządu danej spółki oraz podawana do wiadomości wszystkich pracowników. Wnioski zawarte w analizie stanowią podstawę do opracowania planów poprawy w obszarze BHP i ochrony środowiska i wyznaczają kierunki działań w przyszłych okresach. Analiza stanowi jednocześnie materiał edukacyjny.

Analiza zaistniałych wypadków przy pracy oraz zdarzeń i zagrożeń potencjalnie wypadkowych pozwala na podejmowanie skutecznych działań korygujących i zapobiegawczych. W Instal Kraków i Frapol działania te zostały uregulowane między innymi w odpowiednich procedurach ZSZ. W Spółce objęte są zintegrowaną procedurą „Działania korygujące i zapobiegawcze”, zaś we Frapol dwiema odrębnymi: „Działania korygujące” i „Działania zapobiegawcze”. Procedury te określają zasady prowadzenia działań korygujących oraz zapobiegawczych od wykrycia nieprawidłowości (lub zagrożenia ich wystąpieniem), poprzez analizę występujących niezgodności, do udokumentowanego skutecznego wdrożenia działań korygujących i zapobiegawczych, a w przypadku koniecznym - do dokonania stosownych zmian w ZSZ i obowiązują we wszystkich jednostkach organizacyjnych, których dyrektorzy/kierownicy są odpowiedzialni za:

- określenie skutecznych działań korygujących, ich wdrożenie i udokumentowanie,
- analizę przyczyn powstania niezgodności i inicjowanie działań zapobiegawczych.

Za nadzór nad realizacją działań korygujących i zapobiegawczych dotyczących funkcjonowania ZSZ w obszarze BHP, w spółkach posiadających wdrożony ZSZ, odpowiedzialny jest właściwy pełnomocnik ds. ZSZ. Działania korygujące i zapobiegawcze w obszarze BHP podejmowane są w oparciu o:

- sprawozdania z audytów wykonywanych przez audytorów zewnętrznych oraz instytucje certyfikujące,
- sprawozdania z audytów wewnętrznych,
- kontrole stanu BHP przeprowadzane na budowach oraz w jednostkach organizacyjnych Spółki,
- przeglądy Zintegrowanego Systemu Zarządzania przeprowadzane przez najwyższe kierownictwo Spółki,
- wpisy do dziennika budowy,
- pisemne i ustne informacje pracowników wykonujących czynności mające wpływ na BHP,
- zgłoszenia klienta,
- wyniki kontroli Państwowej Inspekcji Pracy oraz Państwowej Inspekcji Sanitarnej,
- okresowe przeglądy stanu bezpieczeństwa i higieny pracy oraz ochrony p.poż.,
- badania przyczyn wypadków przy pracy, określenie przyczyn i okoliczności ich powstania,

- wyniki oceny ryzyka zawodowego na stanowiskach pracy.

W BTH podstawą powyższych działań są kontrole stanu BHP i ich wyniki, wpisy do Dziennika Budowy, pisemne i ustne informacje pracowników wykonujących czynności mające wpływ na BHP, okresowe przeglądy stanu BHP, badania przyczyn wypadków przy pracy, określenie przyczyn i okoliczności ich powstania oraz wyniki oceny ryzyka zawodowego na stanowiskach pracy.

Ujawnione w Grupie Kapitałowej niezgodności są analizowane pod kątem przyczyn ich wystąpienia przez wyznaczone w strukturze organizacyjnej poszczególnych spółek osoby oraz ewentualnie, doraźnie powoływane przez nie zespoły problemowe i stanowią podstawę do wprowadzenia działań korygujących przez osoby odpowiedzialne. W Spółce i we Frapol, wprowadzenie działań korygujących jest zawsze dokumentowane w formie Programu działań korygujących, a ich skuteczność oceniana w trakcie kolejnych audytów planowych lub pozaplanowych.

Działania zapobiegawcze natomiast, podejmowane są w celu wykrywania, analizowania i eliminowania potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa pracy i zagrożenia zdrowia pracowników. Elementami działań zapobiegawczych są:

- lista zagrożeń występujących na stanowiskach pracy, opracowana przez zespół analizujący ryzyko zawodowe,
- plan bezpieczeństwa i ochrony zdrowia (plan BIOZ) dla rozpoczynanej budowy,
- korekta oceny ryzyka zawodowego planowanych stanowisk pracy, opracowywana przez zespół analizujący ryzyko zawodowe w przypadku identyfikacji nowych zagrożeń,
- pisemna informacja przekazana każdemu pracownikowi o ryzyku zawodowym i zagrożeniach występujących na jego stanowisku pracy.

Wszelkie informacje dotyczące działań korygujących i zapobiegawczych poddawane są przeglądowi, dokonywanemu przez organy zarządzające spółek Grupy.

Pracownicy Grupy Kapitałowej wyposażeni są w środki ochrony zbiorowej, środki ochrony indywidualnej oraz inne zabezpieczenia techniczne odpowiednie do występujących zagrożeń i poziomu ryzyka zawodowego. W wykonaniu obowiązku utrzymywania obiektów budowlanych i znajdujących się w nich pomieszczeń pracy, a także terenów i urządzeń z nimi związanych oraz maszyn i innych urządzeń technicznych oraz narzędzi, w stanie zapewniającym bezpieczne i higieniczne warunki pracy, odpowiednie jednostki organizacyjne dokonują czynności:

- nadzoru nad stanem technicznym budynków i budowli,
- identyfikacji, ewidencji i nadzoru nad wyposażeniem,
- przeglądów okresowych, napraw i remontów urządzeń.

W wyżej wymienionym zakresie, Spółka postępuje między innymi zgodnie z Instrukcją „Zasady nadzorowania infrastruktury”, na podstawie której opracowuje się harmonogramy przeglądów, konserwacji i napraw budynków i budowli, maszyn i urządzeń sprzętu, kontrolno-pomiarowego. Takie systematyczne działania zapewniają bezpieczne warunki pracy dla pracowników oraz sprawiają, że działalność Spółki nie wpływa negatywnie na jej otoczenie.

Szkolenia

Wszyscy pracownicy Grupy Kapitałowej przechodzą obowiązkowe szkolenia z zakresu BHP. W Instal Kraków i Frapol szkolenia te odbywają się zgodnie z procedurą ZSZ „Szkolenie”, a w BTH zgodnie z Poleceniem służbowym nr 1/BHP/2014 w sprawie zasad szkolenia pracowników w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy. Zgodnie z wymienionymi powyżej regulacjami, wszyscy pracownicy uczestniczą w następujących szkoleniach z zakresu BHP:

- szkoleniach wstępnych (instruktaż ogólny oraz instruktaż stanowiskowy na stanowisku pracy),
- szkoleniach okresowych.

Szkolenia są organizowane dla poszczególnych grup zawodowych, w oparciu o opracowane programy szkoleń, uwzględniające specyfikę pracy zatrudnionych pracowników. Szczególnie istotnym zagadnieniem, które jest omawiane na każdym rodzaju szkoleń BHP, jest informacja o ryzyku zawodowym, związanym z wykonywaną pracą na danym stanowisku oraz na każdym etapie realizacji budowy.

Łańcuch dostaw towarów i usług

Obszar BHP jest przez Grupę Kapitałową weryfikowany i kontrolowany w łańcuchu dostaw. Zakupy towarów i usług dokonywane są u dostawców towarów/usług po ich uprzedniej ocenie, w szczególności zgodnie z odpowiednimi procedurami ZSZ. W Instal Kraków są to dwie odrębne procedury: „Zakupy towarów do realizacji umów krajowych” oraz „Zakupy usług”, a we Frapol zintegrowana procedura „Zakupy”. Zgodnie z wymienionymi powyżej regulacjami, przy wyborze dokonuje się ankietyzacji podmiotu oraz uwzględnia między innymi posiadany przez dany podmiot system zarządzania BHP i otrzymany dla tego systemu certyfikat. Jeżeli wybrany dostawca towarów/usług posiada opracowany i wdrożony system zarządzania BHP, uzgodnieniu podlega rodzaj i zakres dokumentów systemowych, które będzie sporządzał i przekazywał w trakcie realizacji zamówienia. W przypadku wyboru dostawcy towarów/usług nieposiadającego własnego systemu zarządzania, nałożone zostaje na niego zobowiązanie do przestrzegania procedur i instrukcji systemowych ZSZ, z którymi zapoznaje ich kierownik danej budowy.

W przypadku dostawców towarów/usług wykonujących prace na terenie budowy realizowanej przez którąkolwiek ze spółek Grupy, przedkłada ona wspomnianym kontrahentom do podpisu dokument systemowy – „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez Instal Kraków S.A.” lub odpowiednio: „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez Frapol Sp. z o.o.”, „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez BTH Instalacje Sp. z o.o.” - regulujący podstawowe zasady bezpiecznej, zgodnej z wymaganiami jakościowymi i ochrony środowiska realizacji prac, przy czym w BTH treść przedmiotowego dokumentu została odpowiednio zmodyfikowana, poprzez wyłączenie z treści zobowiązania dostawcy do przestrzegania procedur i instrukcji systemowych ZSZ, w związku z brakiem wdrożonych w tej spółce poszczególnych systemów zarządzania. Podmioty te są następnie stale nadzorowane i kontrolowane w zakresie przestrzegania wspomnianego dokumentu. Nadzór nad realizacją budowy, w obszarze BHP, prowadzi Kierownik Budowy oraz specjaliści branżowi, a także osoba odpowiedzialna w danej spółce Grupy za kwestie związane z BHP (kierownik działu zajmującego się BHP lub specjalista ds. BHP). Stan BHP na budowie omawiany jest regularnie na naradach koordynacyjnych. Od zatrudnionych podmiotów konsekwentnie egzekwowane jest przestrzeganie przepisów dotyczących BHP i nałożonych w tym zakresie zobowiązań. Ocena danego kontrahenta stanowi podstawę decyzji w zakresie przyszłej współpracy.

W powyższy sposób Grupa Kapitałowa zarządza ryzykiem naruszenia zasad BHP przez dostawców towarów/usług, w tym ryzykiem związanym z wyborem podmiotu niedbającego o bezpieczeństwo i higienę pracy.

Przegląd polityki BHP

Polityka BHP poddawana jest cyklicznej ocenie. W Instal Kraków i Frapol ocena ta dokonywana jest w ramach przeglądu Zintegrowanego Systemu Zarządzania, przeprowadzanego raz w roku, przez właściwego Dyrektora Generalnego – Prezesa Zarządu, po zrealizowaniu planu audytów wewnętrznych i dokonaniu analizy stanu BHP i ochrony środowiska w danej spółce (na podstawie wyników kontroli, prowadzonych na bieżąco na budowach oraz w jednostkach organizacyjnych). Celem przeglądu jest ocena wyników audytów wewnętrznych, adekwatności procedur i instrukcji ZSZ do procesów zachodzących w organizacji, osiągnięcia wyznaczonych celów, analiza podjętych działań korygujących oraz określenie kierunków doskonalenia.

Zgodnie z przyjętym przez Instal Kraków i Frapol w ZSZ zobowiązaniem, co najmniej raz w roku, audytor zewnętrzny przeprowadza w tych spółkach Grupy audyt pod kątem oceny zgodności w zakresie spełnienia wymagań prawnych oraz wewnętrznych uregulowań dotyczących obszaru BHP. Audyty przeprowadzone w 2017 roku zakończyły wynikiem pozytywnym. Oprócz audytów zewnętrznych, w spółkach tych przeprowadzane są w obszarze BHP audyty wewnętrzne, zgodnie z procedurą ZSZ „Audyty wewnętrzne”, opisaną w części G.2.3. Sprawozdania. Audyty realizowane są zgodnie z opracowanym planem, przez doświadczonych i przeszkolonych w tym zakresie pracowników. W 2017 roku w Grupie zostało przeprowadzonych 35 audytów wewnętrznych. W ich trakcie stwierdzono kilkanaście mniej istotnych nieprawidłowości. W obszarze BHP, najczęstsze niezgodności to: brak daty udzielenia instruktażu stanowiskowego dla pracownika wprowadzanego na teren budowy, nieterminowe przeprowadzanie okresowej oceny zgodności z wymaganiami prawnymi i innymi.

W dwóch spółkach Grupy, to jest w Instal Kraków i Frapol, zarządzanie obszarem BHP wspierają również inne, szczegółowe procedury ZSZ, uwzględniające zagadnienia z tego zakresu:

- „Identyfikacja wymagań prawnych”, której celem jest zapewnienie funkcjonowania, w obszarze BHP, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. Procedura reguluje sposób postępowania przy identyfikacji, gromadzeniu i rozpowszechnianiu przepisów powszechnie obowiązującego prawa, norm technicznych oraz zarządzeń i poleceń służbowych, dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy, a także zasady zapewnienia dostępu do informacji o nich.
- „Nadzorowanie dokumentacji i danych” (we Frapol obowiązująca pod nazwą „Nadzór nad dokumentacją i danymi”), na podstawie której opracowywane są, przyjmowane, rejestrowane, rozpowszechniane, aktualizowane i przechowywane dokumenty dotyczące ZSZ w obszarze BHP oraz wycofywane z obiegu dokumenty nieaktualne. Procedura obowiązuje we wszystkich jednostkach organizacyjnych i określa wymagane rodzaje dokumentacji oraz osoby odpowiedzialne za ich sporządzenie i prowadzenie. Wyszczególnione w niej dokumenty stanowią podstawę do sporządzenia przez właściwego pełnomocnika ds. ZSZ rocznej analizy funkcjonowania w danej spółce Zintegrowanego Systemu Zarządzania w obszarze BHP i podjęcia ewentualnych działań korygujących przez Zarząd.
- „Nadzorowanie zapisów dot. jakości, BHP i ochrony środowiska” (we Frapol przyjęta pod nazwą „Nadzorowanie zapisów dotyczących ZSZ”), obowiązująca we wszystkich jednostkach organizacyjnych, w zakresie prowadzenia i przechowywania zapisów dokumentujących każdy etap realizacji danej umowy oraz funkcjonowanie ZSZ w obszarach: jakości, BHP i ochrony środowiska. Procedura określa zasady postępowania, w celu zapewnienia prowadzenia i przechowywania zapisów dotyczących zarządzania jakością, BHP i ochrony środowiska w sposób pozwalający wykazać zgodność wykonywanych prac z wymaganiami umowy oraz efektywność funkcjonowania Zintegrowanego Systemu Zarządzania.
- „Audyty wewnętrzne”, opisana w części G.2.3 Sprawozdania.
- „Zarządzanie ryzykiem”, przyjęta jedynie w Spółce, opisana w części G.3 Sprawozdania.

S.4.1 S.4.2 S.4.3 S.4.4 S.4.5 S.4.6

Tabela 24. Dane dotyczące wypadków przy pracy i chorób zawodowych.

Wskaźnik	2016	2017
Liczba wypadków przy pracy wśród osób wykonujących pracę na terenie zakładu pracy	6	9
Liczba wypadków przy pracy wśród osób wykonujących pracę poza siedzibą pracodawcy	15	13
Wskaźnik wypadkowości (wypadki przy pracy na 1000 zatrudnionych: ilość wypadków/średnie zatrudnienie x 1000) [KPI]	19,94	21,49
Liczba wypadków śmiertelnych wśród osób wykonujących pracę na terenie zakładu pracy	0	0
Liczba wypadków śmiertelnych wśród osób wykonujących pracę poza siedzibą pracodawcy	0	0
Liczba wypadków śmiertelnych ogółem [KPI]	0	0
Łączna liczba dni niezdolności do pracy wśród pracowników spowodowanej wypadkami	594	1053
Wskaźnik ciężkości wypadków (liczba dni niezdolności/1 wypadek)	28,29	47,86
Liczba stwierdzonych przypadków chorób zawodowych	0	0

Źródło: opracowanie własne

S.4.9

W 2017 r. w Grupie Kapitałowej doszło łącznie do 22 wypadków przy pracy (4 w Spółce, 17 we Frapol, 1 w BTH), z czego 9 miało miejsce na terenie zakładów produkcyjnych Grupy Kapitałowej, a 13 podczas pracy na budowach. Wszystkie wypadki zostały zakwalifikowane jako „pozostałe”, to jest związane z lżejszymi urazami ciała. Doszło do nich podczas wykonywania czynności pomocniczych, głównie związanych z przemieszczaniem się. Przeważającymi przyczynami tych wypadków, ustalonymi przez zespół powypadkowy, były: zaskoczenie niespodziewanym zdarzeniem, nieostrożność przy

poruszaniu się na terenie budowy/zakładu i niedostateczna koncentracja (np. potknięcie, ześlizgnięcie się stopy ze szczebla drabiny lub platformy roboczej), niezachowanie należytej ostrożności przy wykonywaniu powierzonych czynności, przypadkowy kontakt (uderzenie, zahaczenie itp.) rąk z ostrymi krawędziami blach lub elementów przeznaczonych do dalszej obróbki oraz brak odpowiedniej sygnalizacji zagrożenia.

S.4.7 S.4.8

W 2017 r., Grupa Kapitałowa, podobnie jak w latach poprzednich, nie zatrudniała pracowników w warunkach przekroczenia najwyższych dopuszczalnych stężeń (NDS) lub najwyższych dopuszczalnych natężeń (NDN) czynników szkodliwych w środowisku pracy.

W okresie sprawozdawczym nie zidentyfikowano stanowisk pracy, na których poziom ocenionego ryzyka zawodowego jest nieakceptowalnie wysoki (tj. konieczne są działania mające na celu zmniejszenie poziomu ryzyka).

S.4.10

W Grupie Kapitałowej działa międzyzakładowa organizacja związkowa, obejmująca dwie spółki: Instal Kraków i BTH. Nie został powołany Społeczny Inspektor Pracy. W pracach działających w dwóch spółkach Grupy: Instal Kraków i Frapol, powołanych zgodnie z wymaganiami Kodeksu pracy, Komisjach BHP, oprócz lekarza zakładowego oraz przedstawiciela pracodawcy, czynny udział biorą wybrani przedstawiciele pracowników. Komisje te zbierają się raz na kwartał i zgodnie z przyjętym przez siebie na pierwszym posiedzeniu programem dokonują przeglądu warunków pracy oraz okresowej oceny stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w danej spółce.

We wszystkich spółkach Grupy Kapitałowej, przedstawiciel załogi, wraz z pozostałymi członkami Służby BHP, uczestniczy zawsze w pracach zespołu oceniającego ryzyko zawodowe oraz w pracach zespołu powypadkowego.

S.4.11 S.4.12

Tabela 25. *Odsetek (%) umów z dostawcami towarów/usług, w których znalazła się klauzula odnosząca się do BHP oraz przeprowadzone audyty u dostawców towarów lub usług*

Opis wskaźnika	Wartość
Odsetek (%) umów z dostawcami towarów/usług z klauzulą BHP*	89
Liczba audytów u dostawców usług pod kątem przestrzegania zasad BHP	14

* *Wskaźnik liczony jako odsetek procentowy wartości umów, w których znalazła się klauzula odnosząca się do BHP, w ogólnej wartości umów zawartych przez Grupę Kapitałową w 2017 r. z dostawcami towarów/usług.*

Źródło: opracowanie własne

Rozwój i edukacja (S.5)

S.5

Grupa Kapitałowa dąży do tego, aby zatrudniać i promować najlepiej wykwalifikowane osoby na dane stanowisko, a każdy pracownik miał równe szanse awansu i rozwoju zawodowego. Grupa docenia profesjonalizm, doświadczenie, kompetencje i wyniki pracy. Szkoleniami obejmowani są pracownicy, niezależnie od płci, wieku i zajmowanego stanowiska, odnośnie których istnieje konieczność zdobycia nowych lub poszerzenia obecnych kwalifikacji, bądź umiejętności.

Powyższe zasady zawarte zostały w Kodeksie Etyki i Polityce Poszanowania Praw Człowieka, które obowiązują we wszystkich spółkach Grupy.

W spółkach Grupy Kapitałowej, w których wdrożono ZSZ, szczegółowe reguły postępowania w tym obszarze, określone zostały w procedurach „Szkolenia”. Procedury szkoleniowe określają zasady sporządzania planów szkoleniowych i ich realizacji w trakcie danego roku szkoleniowego. Szkolenia zawodowe pracowników organizowane są przez działy personalne. Kierownicy poszczególnych jednostek organizacyjnych analizują kwalifikacje pracowników, z uwzględnieniem potrzeb wynikających z zadań bieżących oraz planów rozwojowych. W wyniku przeprowadzonych analiz, kierownicy jednostek organizacyjnych, sporządzają wnioski w zakresie potrzeb szkoleniowych

pracowników. Wnioski szkoleniowe kierowane są do zatwierdzenia: w Instal Kraków dyrektorom właściwych pionów organizacyjnych, we Frapol Prezesowi Zarządu. Po uzyskaniu akceptacji, wnioski przekazywane są, w terminie do 31 stycznia danego roku, kierownikom działów personalnych, którzy opracowują roczne plany szkoleń, z podziałem na szkolenia wewnętrzne i szkolenia prowadzone przez podmioty zewnętrzne. Plan jest uzupełniany i aktualizowany w miarę potrzeb, wynikających z bieżącej działalności spółek. Wnioski kierowników jednostek organizacyjnych, dotyczące realizacji szkoleń, nieuwzględnionych w rocznym planie szkoleń, a wynikających z bieżących potrzeb, wymagają akceptacji dyrektorów pionu lub Prezesa Zarządu. Szkolenia są finansowane w całości ze środków pracodawcy.

Nadzór nad procesem szkolenia prowadzą kierownicy działów kadr poprzez: kierowanie pracowników na szkolenia, ewidencjonowanie odbytych szkoleń, sprawdzanie efektywności szkoleń poprzez okresową (jeden raz w roku) analizę dokumentacji pochodzącej z przeprowadzonych szkoleń wewnętrznych (dzienniki szkoleń, sprawozdania) i zewnętrznych (ankiety oceny szkolenia). Wystawione przez pracowników oceny stanowią podstawę do decyzji o kontynuowaniu współpracy z wybranymi podmiotami szkolącymi, a także tworzenia wewnętrznych planów szkoleniowych w kolejnych latach.

Pracownicy uczestniczący w szkoleniach zewnętrznych zobowiązani są do przekazywania, w miarę potrzeb, pozostałym pracownikom zdobytej przez siebie wiedzy i umiejętności, dotyczy to w szczególności pracowników nowozatrudnionych oraz wykorzystywać ją do zwiększenia efektywności pracy.

Niezależnie od szkoleń zawodowych, spółki Grupy, w których wdrożono ZSZ, zapewniają pracownikom szkolenia z zakresu zarządzania jakością, bezpiecznymi i higienicznymi warunkami pracy oraz środowiskiem, według zasad określonych w w/w procedurach, szczegółowo opisanych w odnośnych częściach Sprawozdania.

Ocena pracy następuje w oparciu o merytoryczne kryteria. Kierownicy poszczególnych jednostek organizacyjnych dokonują bieżącej oceny pracy podległych sobie pracowników, z równoczesną analizą potrzeb szkoleniowych, przekazując informacje swoim bezpośrednim przełożonym (dyrektorom pionów), celem podjęcia przez nich dalszych, adekwatnych działań.

W kolejnych latach, w odniesieniu do oceny pracowników, Grupa Kapitałowa rozważa zbudowanie modelu kompetencji oraz wprowadzenie sformalizowanego systemu ocen okresowych.

Grupa identyfikuje ryzyka związane z brakiem szkoleń i rozwoju pracowników takie jak: niewystarczające kompetencje po stronie pracowników, brak efektywności pracy, negatywna opinia o spółkach jako pracodawcy wśród potencjalnych kandydatów do pracy, odejścia pracowników skutkujące utratą wiedzy, pogorszeniem wizerunku, czy kosztami obsadzenia powstałych wakatów. Spółki Grupy zrzędają powyższymi ryzykami poprzez opisaną powyżej procedurę, a także działania przewidziane w Kodeksie Etyki i Polityce Poszanowania Praw Człowieka (system zgłaszania skarg, przeprowadzania audytów wewnętrznych, podejmowania działań naprawczych), szczegółowo opisanych w odnośnych częściach Sprawozdania.

S.5.1

Tabela 26. Średnia liczba dni szkoleniowych przypadających na pracownika (wg płci i kategorii pracowników) organizowanych przez spółki Grupy Kapitałowej

	2016		2017	
	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni
Zarząd	0,00	0,17	0,00	2,29
Stanowiska dyrektorskie	0,87	0,61	1,82	1,51
Stanowiska kierownicze	0,18	0,65	1,28	1,18
Stanowiska nierobotnicze	0,87	1,14	1,50	1,29
Stanowiska robotnicze	0,18	1,55	0,74	1,50

*Dane obejmują także szkolenia obowiązkowe

Źródło: opracowanie własne

W 2017 roku 26 odbytych szkoleń przez pracowników wiązało się ze zdobyciem umiejętności i wiedzy technicznej. Wśród tych szkoleń znalazły się m.in. kursy warunkujące nabycie uprawnień inspektora ochrony radiologicznej IOR-1, recertyfikację VT-2, uprawnień spawalniczych, antykorozji, uprawnień energetycznych, kursy z zakresu lutowania twardego, obsługi wózków widłowych, suwnic i żurawi stacjonarnych oraz podnośników. Odbyte szkolenia obejmowały także kursy z zakresu zaawansowanej obsługi programów komputerowych np. Microsoft Excel, AutoCad, programowanie sterowników PLC oraz Carel, a także szkolenie z montażu systemów biernej ochrony przeciwpożarowej. Pozostałe odbyte szkolenia, z grupy szkoleń pozatechnicznych dotyczyły m.in.: przechowywania danych i dokumentów, zagadnień finansowych, prawnych i zarządczych oraz administracji systemów komputerowych, BHP i ochrony środowiska.

S.5.2

W 2017 roku wyłącznie w spółce Frapol, z uwagi na podnoszenie kwalifikacji zawodowych, jednemu pracownikowi przysługiwało prawo do dwudziestu jeden dni urlopu szkoleniowego na przygotowanie pracy dyplomowej i przystąpienie do egzaminu dyplomowego.

W 2017 roku w Grupie wyłącznie spółka Frapol współfinansowała dwóm pracownikom studia magisterskie i podyplomowe, a dziewięciu pracownikom finansowała naukę języka angielskiego.

Zarządzanie różnorodnością (S.6)

S.6

Grupa Kapitałowa ceni i szanuje różnorodność pracowników, upatrując w niej źródła rozwoju i zdobycia przewagi konkurencyjnej. Zobowiązanie poszanowania różnorodności wynika z przyjętego w Grupie:

- Kodeksu Etyki,
- Polityki Poszanowania Praw Człowieka.

Podstawowe zasady przyjęte w powyższych regulacjach to: zasada równego traktowania w zatrudnieniu oraz zakazu dyskryminacji ze względu na rasę, płeć, orientację seksualną, wiek, czy jakiegokolwiek inne różnice, równego dostępu do szkoleń i awansu, obiektywnych kryteriów wynagradzania i premiowania, otwartej komunikacji, sprzeciwiania się prześladowaniu, mobbingowi, czy molestowaniu, w tym seksualnemu, oraz zasada budowania środowiska pracy, w którym każda zatrudniona osoba czuje się szanowana i doceniona, a przez to bardziej zaangażowana i kreatywna.

Zasady te Grupa zamierza promować i chronić także w swoich relacjach z dostawcami towarów/usług. W tym celu, w 2018 roku, spółki Grupy Kapitałowej opracują i wdrożą Kartę Etyki Kontrahenta, która stanowić będzie załącznik do zawieranych umów z dostawcami towarów/usług.

Wszyscy pracownicy zostali zapoznani z w/w regulacjami i obowiązkiem ich przestrzegania.

W skład Zarządu i Rady Nadzorczej spółek Grupy Kapitałowej wchodzi osoby z wykształceniem między innymi w zakresie budownictwa, ekonomii, zarządzania, energetyki, inżynierii środowiska oraz o różnorodnym doświadczeniu zawodowym.

Również przy obsadzie stanowisk, zwłaszcza dyrektorskich i kierowniczych, Grupa dąży do zapewnienia wszechstronności i różnorodności, szczególnie pod względem aspektu płci, wieku, doświadczenia zawodowego oraz kierunków wykształcenia. Decydujące znaczenie mają właściwe kwalifikacje oraz merytoryczne przygotowanie do pełnionej funkcji.

Tabela 27. Różnorodność w organach oraz na stanowiskach dyrektorskich i kierowniczych w spółkach Grupy

	Kobiety	Mężczyźni	wiek poniżej 30 lat	wiek 30-50 lat	wiek powyżej 50 lat	staż* pracy poniżej 10 lat	staż* pracy 10-20 lat	staż* pracy powyżej 20 lat
Rada Nadzorcza	1	10	0	5	6	2	2	9
Zarząd	1	7	0	7	1	2	4	4
Stanowiska dyrektorskie	8	18	0	24	2	3	16	7
Stanowiska kierownicze	23	77	11	58	31	31	32	37

*Ogólny staż pracy

Źródło: opracowanie własne

Działalność Grupy oparta na powyższych zasadach pozwala wzmocnić jej wizerunek jako rzetelnego pracodawcy, pozyskiwać młodych, utalentowanych pracowników, utrzymać stały zespół kluczowych pracowników średniego i wyższego szczebla, lepiej rozumieć potrzeby klientów, tworzyć pozytywną atmosferę pracy, sprzyjającą większemu zaangażowaniu i kreatywności po stronie pracowników, a w konsekwencji osiągać lepsze wyniki finansowe.

Biorąc pod uwagę, iż działalność Grupy w dużym stopniu uzależniona jest od wiedzy, kompetencji, kreatywności i zaangażowania pracowników, istotnym ryzykiem w tym obszarze jest:

- utrata kompetentnych pracowników;
- niepozyskanie utalentowanych kandydatów, atrakcyjnych z punktu widzenia realizacji celów rozwojowych Grupy;
- niski poziom motywacji, zaangażowania i efektywności po stronie pracowników (rutynowość działań);
- brak wymiany wiedzy i doświadczeń pomiędzy pracownikami.

Konsekwencją zaistnienia powyższych zdarzeń może być:

- odpowiedzialność odszkodowawcza;
- pogorszenie wizerunku Grupy wśród pracowników, kandydatów do pracy, partnerów biznesowych i pozostałych interesariuszy;
- brak możliwości szybkiego reagowania na zmieniające się warunki rynkowe i oczekiwania klientów.

Grupa zarządza powyższymi ryzykami poprzez stosowanie procedur zawartych w Kodeksie Etyki oraz Polityce Poszanowania Praw Człowieka. W 2017 roku w spółkach Grupy Kapitałowej powołane zostały Zespoły d.s. Etyki odpowiedzialne między innymi za monitorowanie przestrzegania zasady poszanowania różnorodności, godności osobistej i niedyskryminacji oraz promowania tych wartości wśród pracowników poprzez intranet, bezpośrednie spotkania z pracownikami, e-learning, czy program pytań i odpowiedzi. Ponadto opracowano sformalizowany system zgłaszania skarg, szczegółowo opisany w części S.7. Sprawozdania.

Grupa stawia przed pracownikami zatrudnionymi na stanowiskach dyrektorskich i kierowniczych wymóg umiejętności zarządzania zróżnicowanym zespołem, w szczególności umiejętnego

wykorzystywania różnic poprzez łączenie wiedzy, doświadczenia, osobowości, czy zdolności pracowników, w celu efektywnego wykonywania zadań i przezwyciężania trudności.

W Grupie, na lata 2018-2020, dla kadry kierowniczej wyższego i średniego szczebla, zaplanowano przeprowadzenie odpowiednich szkoleń dotyczących zagadnień różnorodności w miejscu pracy.

S.6.1 S.6.2 S.6.3 S.6.4

Spółki Grupy Kapitałowej - jako odpowiedzialny pracodawca, przestrzegający zasad równego traktowania w zatrudnieniu, zobowiązały się w Kodeksie Etyki oraz Polityce Poszanowania Prawa Człowieka, że każdy pracownik i kandydat na pracownika, będą traktowani z poszanowaniem ich godności osobistej i prywatnej sfery życia, wprowadzając równocześnie zakaz jakichkolwiek wrogich zachowań, w tym w szczególności noszących cechy mobbingu, molestowania, czy dyskryminacji ze względu na jakiegokolwiek różnice takie jak: rasę, płeć, orientację seksualną, wiek, wygląd, religię, pochodzenie etniczne, narodowe, społeczne, status majątkowy, przekonania, w tym polityczne, niepełnosprawności, ciążę, czy inne okoliczności.

Celem Grupy jest budowanie środowiska pracy wolnego od dyskryminacji, mobbingu i molestowania, które sprzyjać będzie tworzeniu pozytywnych relacji pomiędzy pracownikami, a także pomiędzy pracownikami, a kontrahentami, Grupa stworzyła mechanizm interwencji na wypadek zaistnienia tego rodzaju naruszeń oraz zobowiązała się do podnoszenia świadomości i poziomu wiedzy wśród pracowników odnośnie dyskryminacji i mobbingu, poprzez wdrożenie systemu szkoleń, czy przeprowadzania okresowych badań.

Zasady postępowania i sposób zgłaszania naruszeń określone zostały w Kodeksie Etyki oraz Polityce Poszanowania Praw Człowieka - szczegółowy opis procedury znajduje się w części S.7 Sprawozdania.

W 2017 roku, podobnie jak i w roku 2016, w Grupie nie zgłoszono, ani nie potwierdzono żadnych przypadków dyskryminacji, mobbingu, molestowania seksualnego, czy innych przejawów naruszenia godności osobistej pracowników.

W 2017 roku spółki Grupy Kapitałowej nie przeprowadzały u swoich podwykonawców audytów pod kątem przeciwdziałania dyskryminacji.

Prawa człowieka (S.7)

S.7

Grupa traktuje prawa człowieka jako wartość nadrzędną w swojej działalności, uznając wrodzoną godność oraz równe i niezbywalne prawa wszystkich ludzi.

W 2017 roku spółki Grupy Kapitałowej przyjęły i wdrożyły do stosowania Politykę Poszanowania Praw Człowieka, opierającą się na wartościach zawartych w:

- Powszechnej Deklaracji Prawa Człowieka z 1948 rok,
- Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku,
- Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 roku,
- Deklaracji Międzynarodowej Organizacji Pracy, dotyczącej podstawowych zasad i praw w pracy.

Celem Grupy jest promowanie, zapobieganie i ochrona praw człowieka w związku z prowadzoną działalnością, oferowanymi produktami lub usługami. Powyższe cele Grupa zamierza realizować poprzez system szkoleń dla pracowników, sformalizowany system zgłaszania naruszeń, podejmowanie działań naprawczych, przeprowadzanie okresowych badań wewnętrznych, angażowanie się w dialog z członkami społeczności lokalnych.

Spółki Grupy Kapitałowej zobowiązały się szanować prawa człowieka przysługujące ich pracownikom, niezależnie od formy zatrudnienia, bez względu na zajmowane stanowisko, czy pełnioną funkcję oraz stać na straży ich przestrzegania. Na każdym pracowniku ciąży obowiązek zapoznania się z polityką, przestrzegania jej zasad w trakcie świadczenia pracy, czy pełnienia określonej funkcji, a także obowiązek zgłaszania przypadków naruszeń.

Wszyscy pracownicy zatrudnieni w Grupie zostali zapoznani z powyższą polityką, za pośrednictwem poczty elektronicznej, a w odniesieniu do pracowników, których charakter pracy nie wiąże się z dostępem do komputera, kierownik danej jednostki organizacyjnej, któremu taki pracownik jest podległy, zobowiązany był zapoznać pracownika z jej treścią, w terminie 30 dni od jej wprowadzenia.

Pracownicy potwierdzali ten fakt za pośrednictwem poczty elektronicznej, a w przypadku pracowników nie mających dostępu do komputera lub pracowników nowo zatrudnianych, poprzez złożenie oświadczenia, dołączonego do akt osobowych pracownika.

Grupa w swoich relacjach z dostawcami towarów/usług i innymi partnerami biznesowymi, zamierza promować prawa człowieka, oczekując, aby jej polityka była znana i przestrzegana przez te podmioty, w pierwszej kolejności stawiając na współpracę i wsparcie, traktując rozwiązanie zawartych umów jako ostateczność. W tym celu, w 2018 roku Grupa zamierza opracować i stosować w relacjach z dostawcami towarów/usług Kartę Etyki Kontrahenta, w której zdefiniuje swoje oczekiwania odnośnie poszanowania prawa, w tym praw człowieka i praw pracowniczych, które Grupa uznała za najistotniejsze w kontekście swojej działalności. Zamiarem Grupy jest, by każdy dostawca towarów/usług poddawany był kwalifikacji wstępnej, polegającej na wypełnieniu ankiety dotyczącej poszanowania praw człowieka, zaś jednym z kryteriów oceny końcowej będzie poszanowanie praw i zasad wynikających z Karty Etyki Kontrahenta, która stanowić będzie załącznik do zawartych umów z dostawcami towarów/usług.

Grupa w swojej działalności oraz relacjach biznesowych, uznała za najistotniejsze poszanowanie praw człowieka w zakresie:

- poszanowania godności osobistej i prawa do prywatności;
- równości wobec prawa, jednakowej ochrony prawnej, promowania różnorodności i przeciwdziałania dyskryminacji;
- prawa do zdrowia, zapewnienia właściwych standardów BHP;
- godnych warunków pracy i wynagradzania;
- wolności zrzeszania się i dialogu społecznego;
- eliminacji wszelkich form niewolnictwa i pracy przymusowej;
- zniesienia pracy dzieci.

Powołane w spółkach Grupy Kapitałowej Zespoły ds. Etyki czuwają nad przestrzeganiem przez pracowników obowiązujących w spółkach regulacji wewnętrznych dotyczących zagadnień etycznych, w tym Polityki Poszanowania Praw Człowieka. Każdy pracownik, który ma wiedzę, że doszło do naruszeń zasad obowiązującej polityki, zobowiązany jest zgłosić to swojemu przełożonemu, przełożonemu wyższego szczebla, bądź członkom Zespołu ds. Etyki.

Pracownik może dokonać zgłoszenia poprzez:

- bezpośrednie spotkanie,
- wysyłanie wiadomości na dedykowany adres email,
- skierowanie pisma na adres spółki, w której jest zatrudniony.

Członkowie Zespołu ds. Etyki zobowiązani są podchodzić poważnie do wszelkich zgłoszeń, każdy przypadek badać indywidualnie, zachowując poufność, bezstronność i dążąc do zachowania anonimowości wobec osób dokonujących zgłoszeń w dobrej wierze. Zespół ds. Etyki, po przeprowadzeniu postępowania, dokonuje oceny zgłoszonego przypadku oraz informuje Zarząd danej spółki lub właściwego dyrektora pionu o wynikach przeprowadzonego postępowania.

W stosunku do pracowników, którzy dopuścili się naruszeń, stosowane są - przy uwzględnieniu zasady proporcjonalności - odpowiednie środki o charakterze porządkowym lub dyscyplinującym, jak upomnienie, nagana, a w skrajnych przypadkach rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia z winy pracownika. Grupa nie toleruje żadnych działań odwetowych lub represyjnych w stosunku do pracowników, którzy dokonali zgłoszenia w dobrej wierze.

Spółki Grupy Kapitałowej zobowiązały się zapewnić swoim pracownikom program szkoleń z zakresu ochrony praw człowieka. W tym celu w Grupie zaplanowano na lata 2018 – 2020 przeprowadzenie dla pracowników odpowiednich szkoleń dotyczących zagadnień poszanowania praw człowieka, tak by pracownicy świadczyli pracę w zgodzie z powyższą polityką, aby byli do tego zmotywowani oraz by poszanowanie praw człowieka stanowiło podstawową wartość obowiązującą w miejscu pracy. Pracownicy zobowiązani zostali brać udział w szkoleniu co najmniej raz w roku. Szkolenia planowane są w formie warsztatów, spotkań z pracownikami, e-learningu, czy programu pytań i odpowiedzi, opracowanego przez właściwy Zespół ds. Etyki.

S.7.1 S.7.2 S.7.3 S.7.4 S.7.5

W 2017 roku w Grupie nie zgłoszono ani nie potwierdzono przypadku naruszenia praw człowieka. Grupa nie posiada danych na temat zgłaszania tego rodzaju naruszeń u swoich dostawców towarów/usług. Spółki Grupy Kapitałowej - w swoich umowach z kontrahentami, nie zawierały klauzul odnoszących się do praw człowieka i nie przeprowadzały u dostawców towarów/usług audytów pod kątem poszanowania tych praw.

Jednym z istotnych ryzyk zidentyfikowanym w tym obszarze jest ryzyko związane z naruszeniem praw człowieka w zakresie prawa do zdrowia w następstwie: braku zapewnienia odpowiednich standardów bezpiecznych i higienicznych warunków pracy, w tym u dostawców towarów/usług, jak i zanieczyszczeń powstałych w wyniku działalności operacyjnej Grupy, które mogą mieć negatywny wpływ na zdrowie pracowników i/lub członków społeczności lokalnych. W celu wyeliminowania tego ryzyka, Spółki Grupy Kapitałowej wspólnie ze swoimi pracownikami promują zasadę: „Produkuj i buduj w sposób bezpieczny dla zdrowia”, dążąc do ciągłego podnoszenia poziomu zaangażowania i wiedzy pracowników i dostawców towarów/usług w tym zakresie. Wspólnie z wyznaczonymi do tego celu pracownikami (Służbą BHP), spółki Grupy starają się poprawiać warunki pracy, identyfikować potencjalne zagrożenia dla życia i zdrowia, ostrzegać przed sytuacjami zagrażającymi zdrowiu i życiu, przeprowadzać regularne szkolenia, monitorować stan zagrożenia, przeprowadzając audyty, w tym także u swoich dostawców towarów/usług, a w razie konieczności podejmować działania naprawcze. Szczegółowy sposób zarządzania powyższym ryzykiem, zarówno w samej Grupie, jak i w łańcuchu dostaw, opisany został w części „Bezpieczeństwo i higiena pracy” (S.4).

W 2017 roku po raz pierwszy zidentyfikowano potencjalne ryzyko naruszania przez dostawców towarów/usług - w szczególności w odniesieniu do pracowników pochodzących z krajów znajdujących się w gorszej sytuacji ekonomicznej niż Polska lub krajów, w których uprawdopodobnione jest łamanie praw człowieka – praw pracowników do korzystania ze sprawiedliwych i korzystnych warunków pracy, tj. prawa do godziwego zarobku i równego wynagrodzenia za pracę równej wartości, równych dla wszystkich możliwości awansu, prawa do odpoczynku, wolnego czasu i urlopów, prawa do nie bycia dyskryminowanym z jakichkolwiek przyczyn. Grupa zamierza zrzęcać powyższym ryzykiem poprzez wdrożenie od 2018 roku Karty Etyki Kontrahenta, określającej oczekiwania Grupy w tym obszarze oraz zasady monitoringu, przeprowadzania audytów i szkoleń.

W Grupie nie zidentyfikowano zagrożeń dla praw człowieka oraz przypadków naruszania praw człowieka poza łańcuchem dostaw (np. wykorzystywania produktów lub usług świadczonych przez przedsiębiorstwo przez osoby lub podmioty w sposób zagrażający naruszeniem praw człowieka).

Praca dzieci i praca przymusowa (S.8)

S.8.1 S.8.2 S.8.3 S.8.4

Grupa Kapitałowa sprzeciwia się naruszaniu praw człowieka, w tym jakiegokolwiek formie korzystania z przymusowej lub obowiązkowej siły roboczej i wykorzystywaniu pracy dzieci, wierząc że powinny być one otoczone szczególną ochroną i wsparciem, zwłaszcza przed wyczerpaniem ekonomicznym, czy pracą niebezpieczną dla ich zdrowia i rozwoju. Grupa dopuszcza możliwość zatrudniania pracowników młodocianych, na warunkach zgodnych z obowiązującymi przepisami prawa i postanowieniami wewnętrznych regulacji, pod warunkiem, że ich zdrowie, bezpieczeństwo i moralność są chronione i służy to zdobyciu wykształcenia, bądź przyuczeniu do zawodu.

Powyższa zasad znalazła wyraz w obowiązującym w Grupie Kodeksie Etyki oraz Polityce Poszanowania Prawa Człowieka, które czynią obowiązek jej przestrzegania nadrzędnym. Celem prowadzonej polityki jest wyeliminowanie ryzyka wystąpienia wyczerpania ekonomicznego dzieci oraz korzystania z pracy przymusowej lub obowiązkowej, przy czym w ocenie Grupy, w jej strukturze, ryzyko to jest znikome.

W 2017 roku, podobnie jak i w latach ubiegłych, w Grupie nie zgłoszono i nie potwierdzono przypadków pracy przymusowej ani pracy dzieci. Grupa nie posiada danych na temat zgłaszania tego rodzaju naruszeń u dostawców towarów/usług.

W 2017 roku w Grupie nie stosowano w zawieranych umowach klauzul odnoszących się do praw człowieka, z uwzględnieniem zakazu pracy dzieci lub pracy przymusowej oraz nie przeprowadzono u dostawców towarów/usług audytów pod kątem przeciwdziałania pracy dzieci i pracy przymusowej.

W 2018 roku Grupa zamierza wdrożyć do stosowania Kartę Etyki Kontrahenta, zobowiązującą dostawców towarów/usług do przestrzegania m.in. polityki Grupy w obszarze praw człowieka,

obligującą dostawców towarów/usług do niezatrudniania dzieci oraz niekorzystania z pracy przymusowej lub obowiązkowej.

Społeczności lokalne i zaangażowanie społeczne (S.9)

S.9

Grupa Kapitałowa kształtuje relacje z otoczeniem społecznym na zasadach zrozumienia i poszanowania wzajemnych potrzeb. W swojej działalności bierze pod uwagę interes i dobro społeczności lokalnych, wspiera inicjatywy lokalne i rozwój kulturalny oraz naukowy, współpracuje na korzyść tych społeczności oraz szanuje i popiera u swoich pracowników postawę zaangażowania w problemy społeczne i środowiskowe. Powyższe podejście stanowi zobowiązanie przyjęte przez Grupę w Kodeksie Etyki.

Grupa uczestniczy w projektach wdrażających nowoczesną technologię, służącą gospodarce i ekologii, przyczyniając się do poprawy stanu środowiska, a tym samym poprawy komfortu i jakości życia mieszkańców. Zrealizowane przez Spółkę inwestycje w obszarze gospodarki wodno-ściekowej i energetycznej (budowa instalacji dezodoryzacji substancji złośliwych, modernizacja oczyszczalni ścieków, stacji uzdatniania wody, instalacji odazotowania i odsiarczania spalin, modernizacja elektrofiltrów) minimalizują zużycie nieefektywnych źródeł energii, zmniejszają poziom emisji szkodliwych gazów i pyłów do atmosfery, skutkują poprawą jakości wód. Działalność Grupy przyczynia się także do zwiększenia komfortu życia mieszkańców poprzez budowę budynków użyteczności publicznej (szpitali, szkół, basenów). Realizowane przez Spółkę osiedla mieszkaniowe zaspakajają jedną z podstawowych potrzeb – posiadania własnego domu. Osiedla mieszkaniowe powstają głównie na terenach poprzemysłowych, przyczyniając się tym samym do rewitalizacji tych terenów. Spółka współfinansuje lub współrealizuje budowę lub remont dróg publicznych, znajdujących się w sąsiedztwie budowanych przez Spółkę osiedli mieszkaniowych.

Spółka częstokroć realizując określone zadania inwestycyjne, wspiera lokalne społeczności współorganizując lub współfinansując wydarzenia kulturalne, imprezy okolicznościowe, lokalne kluby sportowe czy inne inicjatywy społeczne. Przykładem może być wsparcie w 2017 roku organizacji lodowiska przy Urzędzie Miasta w Sosnowcu wraz z imprezami towarzyszącymi pn. „Idą Świąta”, a w latach poprzednich między innymi festiwalu Muzyki Bluesowej „Kraśnik Blues Meeting 2015”, „Dni Kraśnika”, konferencji „Samorząd kreatorem gospodarki wodno – ściekowej” w Koninie, Klubu Sportowego Basket Sp. z o.o. w Koninie.

Spółka Frapol od wielu lat współpracuje z krakowskimi uczelniami wyższymi, w szczególności z Politechniką Krakowską oraz Akademią Górniczo – Hutniczą. Współpraca obejmuje m.in. wspieranie studentów i absolwentów poprzez organizowanie praktyk, prowadzenie prelekcji dla studenckich kół naukowych, aktywne uczestniczenie w różnego rodzaju wydarzeniach organizowanych przez studentów m.in. w konferencjach „Kliwent Event”, czy w studenckich targach pracy. W 2017 roku Frapol trzykrotnie organizował spotkania ze studentami pn.: „Akademia Frapol”. Były to kilkugodzinne cykle prelekcji dla studentów kierunków pokrewnych z działalnością spółki lub dla branżowych kół naukowych.

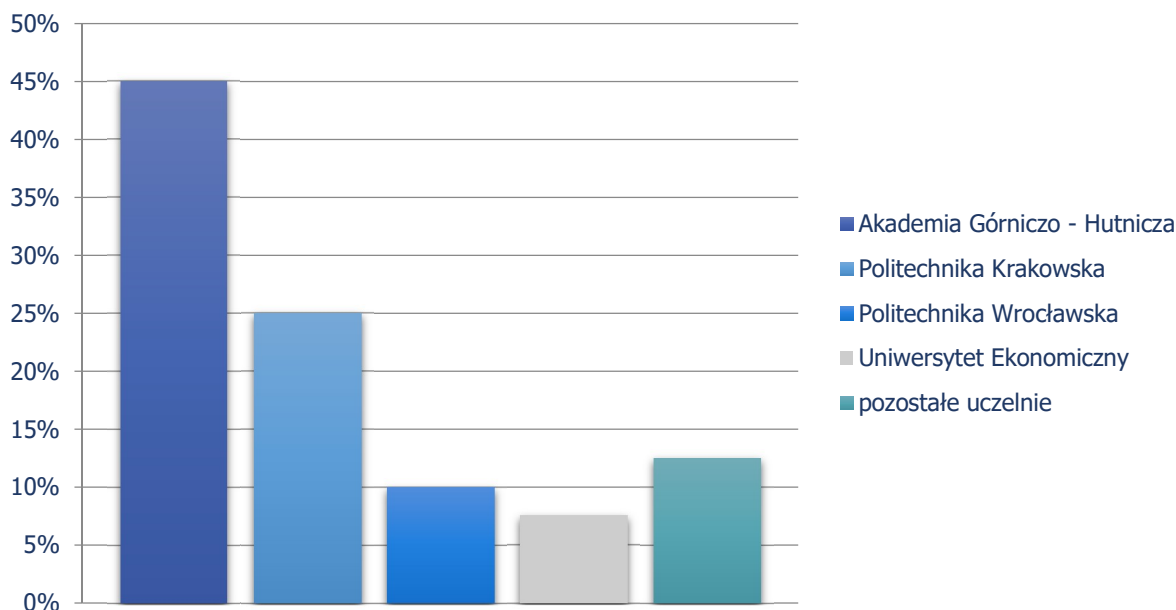
Tematyką spotkań zorganizowanych dla studentów Politechniki Krakowskiej Wydział Inżynierii Środowiska, w tym koła naukowego Ecopower, oraz dla studentów koła naukowego „Kliwent” Akademii Górniczo-Hutniczej były zagadnienia z zakresu rozwiązań Frapol dedykowanych dla budownictwa energooszczędnego/pasywnego, optymalnego dobru central wentylacyjnych, systemu Framedic oraz automatyki. Spotkania zorganizowane zostały pod nazwą: „Centrale kiedyś i dziś. Wpływ ecoprojektu na dobór urządzeń”, „Charakterystyki instalacji wentylacji bytowej, szpitalnej, przeciwpożarowej i basenowej na przykładzie zrealizowanych instalacji na urządzeniach spółki Frapol”.

Spółka Frapol w 2017 r. przyjęła na praktyki 40 studentów/absolwentów uczelni wyższych dając im możliwość zdobycia cennego doświadczenia zawodowego. Osoby, które w trakcie odbycia praktyk wykazują się dużym zaangażowaniem, mają możliwość późniejszego zatrudnienia na podstawie umowy o pracę.

Ze względu na wieloletnią współpracę Frapol z krakowskimi uczelniami technicznymi, najliczniejszą grupę praktykantów stanowią studenci Akademii Górniczo-Hutniczej (AGH) i Politechniki Krakowskiej (PK). W 2017 roku było to odpowiednio 45% i 25% wszystkich studentów przyjętych na staż. Niemniej jednak, Frapol Sp. z o.o. nie ogranicza się wyłącznie do wspierania edukacji studentów wyłącznie z rodzimego Krakowa. 10% praktykantów w 2017 roku stanowili studenci Politechniki

Wrocławskiej (PW), gościliśmy także studentów Politechniki Śląskiej. Możliwość przełożenia swojej wiedzy teoretycznej na praktyczne zastosowanie mieli nie tylko studenci technicznych kierunków. Swoje miejsce w strukturze naszej firmy znaleźli również studenci m.in. Akademii Ekonomicznej (AE), Akademii Rolniczej czy też Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Tabela 28. Procentowy udział w praktykach studentów uczelni wyższych

Źródło: opracowanie własne

Angażowanie się Frapol Sp. z o.o. na różnych płaszczyznach w działania wspierające studentów stanowi element polityki kształcenia i pozyskiwania przyszłych pracowników spółki, jak również systematyczne budowanie marki Frapol w świadomości młodych osób wchodzących na rynek pracy.

S.9.1 S.9.2

Oddziaływanie Grupy na otoczenie, dotyczy zarówno środowiska naturalnego, jak i otoczenia społecznego. Bezpośrednie uciążliwości dla lokalnych mieszkańców występują w szczególności w trakcie realizacji różnego rodzaju inwestycji i stanowią je:

- hałas generowany ruchem pojazdów, czy pracą maszyn budowlanych;
- powstawanie pyłów i osadów w związku z wykonywaniem robót oraz transportem surowców i materiałów na placu budowy;
- drgania spowodowane pracą maszyn i urządzeń;
- wytwarzanie odpadów stałych;
- zaburzenia krajobrazu (uszczuplanie terenów pokrytych zielenią, obniżanie walorów krajobrazowych otoczenia i walorów architektonicznych budowli);
- czasowa zmiana organizacji ruchu drogowego.

Choć wszystkie w/w uciążliwości mają charakter przejściowy i ustępują wraz z zakończeniem realizacji danej inwestycji, Grupa dąży do ich zminimalizowania, będąc świadomą ich negatywnego wpływu na komfort życia mieszkańców.

Grupa w trakcie realizacji inwestycji spełnia wszelkie warunki wynikające z decyzji administracyjnych, przestrzega obowiązujących przepisów prawa i zobowiązań wynikających z zawartych umów, w tym Specyfikacji Istotnych Warunków Zamówienia, planów BIOZ oraz zasad i procedur wynikających ZSZ (opisanych szczegółowo w odnośnych częściach Sprawozdania), zgodnie z którym środowisko to całe otoczenie, w którym Grupa działa, w tym także członkowie lokalnych społeczności. Ponadto w trakcie prowadzenia robót podejmowane jest szereg prostych czynności, które zapobiegają lub ograniczają uciążliwości dla otoczenia, związane z prowadzonym procesem budowlanym.

Również od dostawców towarów/usług wymagane jest przestrzeganie prawa oraz obowiązujących procedur (określonych w ZSZ) w tym w zakresie ochrony środowiska naturalnego. Dostawcy towarów/usług są zapoznawani z treścią obowiązujących procedur, przechodzą odpowiednie szkolenia

przeprowadzane przez Służbę BHP oraz poddawani są stałemu nadzorowi i kontroli. Nadzór nad realizacją robót wykonywanych przez dostawców towarów/usług prowadzony jest także w kierunku minimalizowania uciążliwości dla społeczności lokalnych, związanych z prowadzonymi robotami. Wiąże się to m.in. z kontrolą wyznaczonych godzin prowadzenia robót, zakazem wykonywania prac powodujących hałas w porze nocnej, utrzymywaniem w czystości dróg wykorzystywanych na potrzeby transportu materiałów budowlanych, kontrolą poruszania się „pojazdów budowy” wyłącznie wyznaczonymi do tego celu drogami dojazdowymi.

Jednym z istotnych ryzyk związanych z oddziaływaniem Grupy na społeczności lokalne, które zostało uznane przez Grupę za istotne, jest ryzyko sprzeciwu członków tych społeczności wobec planowanych, bądź realizowanych inwestycji, w tym w szczególności w segmencie deweloperskim. Ryzyko to związane jest z ingerencją w środowisko naturalne, trwałym przekształceniem krajobrazu i uciążliwościami związanymi z samą realizacją inwestycji. Istnienie tego ryzyka było dostrzegane już w poprzednich latach. Realizacja tego ryzyka mogłaby znacząco opóźnić uzyskanie niezbędnych decyzji administracyjnych, warunkujących możliwość rozpoczęcia danej inwestycji, bądź opóźnić samą jej realizację.

Grupa zarządza powyższym ryzykiem zgodnie z procedurami opisanymi szczegółowo w części ogólnej „Obszar środowiskowy” (E). W Grupie Kapitałowej na etapie planowania diagnozowane są wszystkie ewentualne ryzyka społeczne mogące się pojawić w trakcie realizacji inwestycji. W spółkach Grupy, w których wdrożono ZSZ, zarządzanie powyższym ryzykiem następuje przy pomocy procedur: „Identyfikacja aspektów środowiskowych” (w Spółce), „Identyfikacja aspektów środowiskowych oraz określenie ryzyk i szans” (w spółce Frapol) W ramach powyższej procedury kierownik właściwej jednostki organizacyjnej dokonuje identyfikacji aspektów środowiskowych, do których zalicza się między innymi wpływ inwestycji na sąsiadów oraz możliwość wystąpienia konfliktów społecznych, a także dokonuje ich oceny według następujących kryteriów: skali wpływu, dotkliwości wpływu, prawdopodobieństwa wystąpienia, czasu trwania wpływu oraz jego kosztów. Dokonana ocena stanowi podstawę do ewentualnych, dalszych działań zapobiegawczych i korygujących. W trakcie procesu projektowania inwestycji dużą wagę przykładana się do eliminacji jakichkolwiek niezgodności projektu architektonicznego z obowiązującymi przepisami prawa, a w przypadku inwestycji deweloperskich, zwraca się szczególną uwagę, aby projektowana inwestycja była zintegrowana z istniejącym krajobrazem, spójna z pobliską zabudową.

Spółka BTH podejmuje czynności faktyczne zgodne z powyższymi procedurami, stosując je odpowiednio do skali i profilu działalności.

Grupa na bieżąco monitoruje efektywność działań w tym zakresie. Analiza wniosków stanowi cenne źródło wiedzy i pozwala Grupie na udoskonalanie stosowanych narzędzi.

Grupa stawia na budowanie dobrych sąsiedzkich relacji. W sytuacjach trudnych nastawiona jest na poszukiwanie rozwiązań, które satysfakcjonowałyby każdą ze stron. W przypadku skarg mieszkańców, podejmowane są odpowiednie środki naprawcze.

W 2017 r. do spółek Grupy Kapitałowej nie wpłynęły żadne skargi ze strony społeczności lokalnych, związane bezpośrednio z działalnością operacyjną Grupy.

S.9.3

Grupa zdefiniowała kierunki swojego działania prospołecznego w dokumencie pn.: „Zasady zaangażowania społecznego”. Zgodnie z przyjętymi zasadami Grupa wspiera działalność charytatywną, inicjatywy i działania postrzegane jako umacniające postawy prospołeczne, promujące kulturę, które pozostają w zgodzie z normami etycznymi, którymi Grupa kieruje się w swojej działalności.

Grupa wspiera społeczności lokalne wśród których prowadzi swoją działalność biznesową poprzez podejmowanie działań proekologicznych, czy organizowanie imprez mających na celu integrację jej członków. Jednym z ważnych narzędzi budowania relacji są projekty sponsoringowe. Grupa finansuje wybrane instytucje, wydarzenia i inicjatywy, w szczególności te które łączą w sobie wartości tradycyjne z patriotyzmem, służą edukacji obywatelskiej, czy propagowaniu współzawodnictwa sportowego. Każdego roku Grupa stara się odpowiadać na potrzeby organizacji, stowarzyszeń, czy innych instytucji zwracających się o wsparcie finansowe.

Poprzez swoje zaangażowanie Grupa Kapitałowa z jednej strony chce pogłębić zaufanie społeczności lokalnych wobec prowadzonej przez siebie działalności, zwiększyć rozpoznawalność, jak również być uznawana przez społeczności lokalne za "dobrego sąsiada", z drugiej zaś strony przyczynić się do rozwoju kapitału społecznego, stanowiącego element społeczeństwa obywatelskiego.

W obszarze zaangażowania społecznego w Grupie zidentyfikowano ryzyko związane z możliwością podjęcia nieetycznych działań przez podmioty, którym Grupa udziela wsparcia finansowego. Grupa zarządza powyższym ryzykiem poprzez każdorazową, uprzednią weryfikację podmiotu, rodzaju jego działalności, w tym celów statutowych, analizę dotychczasowych działań wspieranego podmiotu, jak i samego projektu. Powyższych czynności dokonuje każdorazowo Zarząd spółki, która ma udzielić wsparcia. Z uwagi na kategorie podmiotów, z którymi Grupa nawiązuje współpracę, jak i charakter wspieranych wydarzeń, w ocenie Grupy wystąpienie tego rodzaju ryzyka jest niewielkie.

Przykłady działań prospołecznych, podjętych przez Grupę w 2017 roku, które oddziaływały bezpośrednio na społeczności lokalne:

Działania proekologiczne:

- na jednym z nowo zrealizowanych przez Spółkę osiedli mieszkaniowych, zastosowano rozwiązanie umożliwiające montaż indywidualnych stacji ładowania samochodów elektrycznych;
- w trakcie realizacji inwestycji mieszkaniowej „Sołtysowska Park” zlikwidowano nielegalny dopływ kanalizacji sanitarnej do potoku „Łęgówka”, co znacznie poprawiło komfort życia mieszkańców tego rejonu Krakowa.

Działania integrujące społeczność lokalną:

- zorganizowanie dla mieszkańców osiedla „Sołtysowska Park” imprezy z okazji dnia dziecka, przyczyniającej się do integracji jego mieszkańców.

Sponsorowanie działalności promującej zdrowy tryb życia oraz współzawodnictwo sportowe:

- współfinansowanie oraz czynny udział pracowników Spółki w biegach ulicami Miasta Krakowa, organizowanego przez Stowarzyszenie „I Ty Możesz Być Wielki”;
- współfinansowanie inicjatywy Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji w Sosnowcu w zakresie urządzenia lodowiska przy Urzędzie Miasta w Sosnowcu wraz z imprezami towarzyszącymi pn. „Idą Święta”;
- dla miłośników piłki nożnej w spółce Frapol została utworzona amatorska drużyna piłkarska, należąca do Biznes Ligi, która jest organizatorem amatorskich rozgrywek piłkarskich.

Sponsorowanie wydarzeń i instytucji krzewiących kulturę, propagujących patriotyzm, służących edukacji obywatelskiej oraz wspomagających chore dzieci i ich rodziny:

- uroczystości upamiętniające żołnierzy wyklętych, organizowane przez Stowarzyszenie „Krakowski Szwadron Ułanów im. Józefa Piłsudskiego”;
- finansowanie II Swoszowickiego Pikniku Patriotycznego, organizowanego przez Fundację Gloria Fortibus;
- współfinansowanie działalności Muzeum Spraw Wojskowych, prowadzonego przez Fundację Gloria Fortibus;
- objęcie mecenatem spektaklu „Wiedzmy” wg Williama Szekspira, wystawianego na deskach Teatru Stu w Krakowie;
- współfinansowanie działalności Domu Ronalda McDonalda w Krakowie, prowadzonego przez Fundację Ronalda McDonalda w Polsce.

S.9.4 S.9.5 S.9.6

Tabela 29. Darowizny na cele społeczne i wydatki na sponsoring

Całkowita kwota darowizn na cele społeczne w 2017 r.	227 277 zł
Kwota wydatków na sponsoring w 2017 r.	327 580 zł

Źródło: opracowanie własne

Najwięksi sponsorowani partnerzy Grupy to: Fundacja Stu, Fundacja Gloria Fortibus wraz z prowadzonym przez tę fundację Muzeum Spraw Wojskowych.

W Grupie nie funkcjonuje program pracowniczego wolontariatu, niemniej Grupa popiera działalność charytatywną podejmowaną przez pracowników Grupy. W 2017 roku pracownicy spółki Frapol uczestniczyli w akcji „Świąteczna paczka”.

Przeciwdziałanie korupcji (S.10)

S.10.1 S.10.2 S.10.3

Dążeniem Grupy Kapitałowej jest prowadzenie działalności z pełnym poszanowaniem prawa, uczciwie i etycznie, w tym w sposób wolny od jakichkolwiek przejawów korupcji i łapownictwa. Podejście Grupy oraz standard postępowania w przedmiotowym obszarze określa „Kodeks Etyki Grupy Kapitałowej Instal Kraków S.A.”, w którym Spółka i jej podmioty zależne zadeklarowały sprzeciw wobec wszelkich przejawów korupcji. Kodeks zakazuje wszelkich zachowań, które wyczerpują znamiona korupcji lub łapownictwa. Grupa Kapitałowa nie akceptuje wręczania, obiecywania lub proponowania, a także przyjmowania lub żądania przez pracowników, niedozwolonej lub niewłaściwej korzyści majątkowej, osobistej lub innej, w szczególności w zamian za zachowanie stanowiące naruszenie prawa, niedopełnienie obowiązku lub przekroczenie uprawnień. Pracownicy zobowiązani są unikać sytuacji mogących prowadzić do powstania konfliktu interesów oraz budzących wątpliwości relacji z pomiotami, z którymi Grupa podejmuje współpracę. W związku z faktem, iż dotychczas nie zostały ujawnione przypadki zachowań korupcyjnych ani zgłoszone, pochodzące z zewnątrz, bądź z wewnątrz organizacji, zarzuty w tym zakresie, Grupa Kapitałowa uznała powszechnie obowiązujący system prawny za wystarczający mechanizm prewencyjny i poza Kodeksem Etyki, nie stosowała w 2017 roku oraz latach poprzednich szczególnej polityki, dotyczącej przeciwdziałania korupcji i łapownictwu. Mając jednakże na uwadze istotność zagadnienia, w celu stworzenia procedur oraz mechanizmów minimalizujących ryzyko wystąpienia niepożądanych zachowań, planuje opracować i wdrożyć w 2018 roku szczególną politykę antykorupcyjną, a jej rezultaty przedstawić w sprawozdaniu za 2018 rok.

Jakkolwiek w Grupie Kapitałowej nie stwierdzono przypadków zachowań noszących znamiona korupcji, charakter jej działalności, w której często dochodzi do krzyżowania się sfery prywatnej z publiczną powoduje, że potencjalne ryzyko wystąpienia tego zjawiska istnieje. Działalność w segmencie budowlano-montażowym oraz w obszarze działalności deweloperskiej, związana jest z koniecznością uzyskiwania zezwoleń lub decyzji administracyjnych. Nadto, w usługach budowlano-montażowych, realizowane przez spółki Grupy, na rzecz klientów, zadania inwestycyjne często stanowią zamówienia publiczne, finansowane ze środków publicznych. Dodatkowo, działalność Grupy w wyżej wymienionych segmentach wiąże się z obrotem znacznych wartości pieniężnych, co może sprzyjać wystąpieniu niepożądanych zjawisk w procesie zakupu towarów lub usług. Jak w każdej organizacji, znaczącą rolę odgrywa w tym obszarze czynnik osobowy, związany z potencjalną, zbyt niską świadomością pracowników lub niewłaściwymi wzorcami postępowania oraz brakiem wiedzy w zakresie zachowań zabronionych i oczekiwanych, a także w zakresie odpowiedzialności prawnej, między innymi wskutek niewystarczającej promocji postaw etycznych. Istotną rolę odgrywać może także czynnik organizacyjny, w obszarze zarządzania zasobami ludzkimi oraz w obszarze nadzoru, kontroli i przepływu informacji w strukturze przedsiębiorstwa. Materializacja ryzyka zachowań korupcyjnych prowadzić może do utraty dobrego imienia, pogorszenia relacji biznesowych oraz konsekwencji prawnych.

Przyjęty Kodeks Etyki, objęte nim rozwiązania i zapoznanie pracowników z jego treścią, stanowią elementy systemu zarządzania ryzykiem nieetycznych zachowań w przedsiębiorstwie i minimalizują je, podobnie jak funkcjonujące w spółkach Grupy Zespoły ds. Etyki oraz możliwość skorzystania przez pracowników z ich pomocy, w tym dokonania stosownego zgłoszenia. Nieprzestrzeganie zasad etycznego postępowania, w tym zgodnego z prawem, grozi konsekwencjami o charakterze porządkowym i dyscyplinarnym, z ewentualnym rozwiązaniem umowy łączącej pracownika z daną spółką włącznie, a w uzasadnionych przypadkach odpowiedzialnością karną. W obszarze zgodności z prawem i wewnętrznymi regulacjami, program etyczny wspiera system kontroli wewnętrznej, opisany w części G.2.3 Sprawozdania. Grupa Kapitałowa dąży do podnoszenia świadomości pracowników w zakresie niepożądanych lub oczekiwanych zachowań, w celu zapewnienia przestrzegania Kodeksu i krzewienia kultury poszanowania objętych nim standardów. Treść Kodeksu jest stale, łatwo dostępna dla pracowników.

W dwóch spółkach Grupy (Instal Kraków i Frapol), minimalizacji ryzyka sprzyja dodatkowo sformalizowany proces zakupowy, jak również proces realizacji zamówienia i jego rozliczenia, przebiegający między innymi zgodnie z poniższymi procedurami ZSZ:

- w Instal Kraków „Zakupy towarów do realizacji umów krajowych” oraz „Zakupy usług”, a we Frapol zbiorcza „Zakupy”, określające szczegółowe zasady oceny i wyboru dostawcy towaru oraz dostawcy usług i kompetencje oraz odpowiedzialność personelu zaangażowanego w proces zakupowy;

- w Instal Kraków „Zasady generalnego wykonawstwa inwestycji”, a we Frapol „Sterowanie procesem robót montażowych”, przewidujące stały monitoring, ze strony dyrektora pionu, stanu realizacji budżetu pod kątem wystąpienia w nim wartości odbiegających od oczekiwanych, między innymi na podstawie Karty budżetu budowy, harmonogramów rzeczowo-finansowych oraz planów finansowania budowy.

Bezpieczeństwo produktów i konsumentów (S.11)

S.11

Zasadniczym celem i zobowiązaniem Grupy Kapitałowej jest dostarczanie wyrobów i usług, których użytkowanie jest w pełni bezpieczne i które poziomem jakości zaspokajają potrzeby obecnych i przyszłych klientów. Powyższy cel przyświeca spółkom Grupy we wszystkich procesach operacyjnych. Pamiętając, że jakość ma kluczowe znaczenie dla bezpieczeństwa klientów i użytkowników, Grupa Kapitałowa kładzie szczególny nacisk na dostarczanie wyrobów i usług wysokiej jakości oraz zgodnych z obowiązującymi normami.

„Produktem bezpiecznym jest produkt, który w zwykłych lub w innych, dających się w sposób uzasadniony przewidzieć, warunkach jego używania, z uwzględnieniem czasu korzystania z produktu, a także, w zależności od rodzaju produktu, sposobu uruchomienia oraz wymogów instalacji i konserwacji, nie stwarza żadnego zagrożenia dla konsumentów lub stwarza znikome zagrożenie, dające się pogodzić z jego zwykłym używaniem i uwzględniające wysoki poziom wymagań dotyczących ochrony zdrowia i życia ludzkiego.”

(art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 12 grudnia 2003 roku o ogólnym bezpieczeństwie produktów (Dz.U. 2003 Nr 229 poz. 2275 z późn. zm.).

System zarządzania jakością, funkcjonujący w dwóch spółkach Grupy (Instal Kraków i Frapol) jest zgodny z normą EN ISO 9001. W Spółce spełnia on dodatkowo wymagania AQAP 2120. Z uwagi na rozmiar działalności BTH, system ten nie został w organizacji tej jednostki wdrożony, w wymagany dla celów certyfikacji sposób i w wymaganym zakresie. Spółka BTH przyjęła natomiast do stosowania Politykę ZSZ Instal Kraków oraz zobowiązała się przestrzegać zasad tej polityki, kierować się jej celami, w tym celami dotyczącymi omawianego zagadnienia. Stąd podejście wszystkich spółek Grupy w niniejszym aspekcie należy uznać za jednolite. W Instal Kraków i Frapol, w zakresie wdrożonego systemu zarządzania jakością zachodzą pewne, konieczne, różnice w uregulowaniach procedur należytej staranności, zapewniających realizację wspólnego celu Grupy, wynikające z odmienności procesu technologicznego i wyrobów wytwarzanych w tych spółkach.

Z niniejszym obszarem wiąże się istotne ryzyko nienależytego, pod względem jakościowym, wykonania produktu lub usługi, w tym niezgodnie z dokumentacją techniczną lub normami przedmiotowymi, a także wystąpienia w związku z tym wad na etapie użytkowania, którym to ryzykiem Grupa Kapitałowa zarządza w sposób opisany poniżej, z uwzględnieniem wdrożonego w dwóch spółkach Grupy systemu zarządzania jakością. Materializacja powyższego ryzyka wiązać się może z konsekwencjami w postaci odpowiedzialności odszkodowawczej, w tym w postaci kar umownych, utraty reputacji i złych relacji z klientem.

Kontrola jakości i zgodności z normami odbywa się w Grupie Kapitałowej nie tylko w odniesieniu do użytych materiałów, lecz na każdym etapie tworzenia produktu lub realizacji usługi.

We wszystkich jednostkach organizacyjnych Grupy, dokonujących obrotu materiałami, w magazynach centralnych, zakładach produkcyjnych oraz w oddziałach robót, na poszczególnych budowach, obowiązuje zasada dokonywania wstępnego odbioru jakościowego materiałów.

W Instal Kraków i Frapol zasada ta jest realizowana zgodnie z obowiązującymi, powiązаныmi procedurami ZSZ, określającymi zasady postępowania w zakresie kontroli, badań i odbiorów, na każdym etapie realizacji produktu oraz usługi (w Instal Kraków „Kontrola i badania” oraz „Kontrola i badania w generalnym wykonawstwie”, a we Frapol zbiorcza, odnosząca się zarówno do wykonawstwa wyrobów, jak i robót montażowych „Kontrola i badania”). Zgodnie z wymienionymi powyżej procedurami kontrolnymi, obligatoryjne jest opracowanie, przed realizacją zamówienia, dokumentów planistycznych i kontrolnych – Planów Kontroli i Badań, w których określa się rodzaj badania na poszczególnych etapach realizacji, zakres badań, kryteria akceptacji oraz sposób dokumentowania kontroli. Dostawy prefabrykatów i urządzeń, podlegają również okresowym, jakościowym kontrolom inspekcyjnym, na etapie wytworzenia, w zakładach dostawcy. W procedurze

„Postępowanie z wyrobem niezgodnym z wymaganiami” opisany został sposób postępowania w przypadku ujawnienia wad, braków lub innych niezgodności oraz zgłoszenia reklamacji wewnętrznej lub zewnętrznej przez klienta. Celem działań określonych w powyższych procedurach jest zapewnienie wymaganej jakości wyrobów i robót/usług.

Za kontrolę pod względem jakościowym odpowiedzialny jest właściciel procesu (kierownik komórki organizacyjnej, kierownik budowy, magazynu, itp.). W strukturze organizacyjnej Instal Kraków i Frapol funkcjonują dodatkowo niezależne komórki organizacyjne, zajmujące się kontrolą i dbające o jakość i zgodności wyrobów i usług z odpowiednimi wymaganiami i normami. Wszelkie niezbędne badania i kontrole prowadzone są przez kompetentny personel, posiadający certyfikaty kompetencji.

Spółki Grupy prowadzą bieżący monitoring i rejestr wad/usterek zgłaszanych przez klientów i dotyczących produktów oraz usług.

Zapewnienie wymaganej jakości dostaw materiałów i urządzeń, w dwóch spółkach Grupy (Instal Kraków, Frapol), wspierają mechanizmy określone procedurami ZSZ, regulującymi zasady postępowania przy zakupach towarów i usług. W Spółce jest to procedura „Zakupy towarów do realizacji umów krajowych”, która określa zasady postępowania przy zakupach towarów, między innymi dla zapewnienia wymaganej jakości dostaw oraz procedura „Zakupy usług”, opisująca proces kwalifikacji i wyboru odpowiednich dostawców usług, gwarantujących spełnienie między innymi wymagań normatywnych, jakościowych, ilościowych i terminowych. We Frapol zostały one połączone w zbiorczą procedurę „Zakupy”. Wspomniane procedury obowiązują przy zakupach towarów/usług przeznaczonych do realizacji umów na rynku krajowym i określają:

- kompetencje i odpowiedzialność personelu zaangażowanego w proces zakupowy,
- przygotowanie techniczne zakupu towaru/usługi,
- zasady oceny i wyboru dostawcy towaru/usługi,
- zasady dostawy towaru/wykonania usługi i ich kontroli,
- sposób komunikacji i wymaganych dokumentów podczas wykonania usługi przez dostawców usług.

Ocena dostawców towarów/usług dokonywana jest na podstawie ankietyzacji oraz udokumentowanych informacji o dotychczasowej współpracy z danym podmiotem, w tym jakości towarów/usług, audytów dostawcy lub informacji o wynikach audytów wykonywanych u niego przez jednostki certyfikujące, oceny wzorca wyrobu, udokumentowanej renomy dostawcy. Przy ocenie uwzględnia się między innymi posiadanie wymaganych obowiązującymi przepisami certyfikatów, aprobat oraz znaków bezpieczeństwa wyrobu, dopuszczenia wyrobu przez instytucje nadzorujące, posiadany system zapewnienia jakości wraz z certyfikatem.

Proces realizacji przez Grupę Kapitałową usług budowlano-montażowych objęty jest nadzorem (w tym jakościowym) od momentu przyjęcia zlecenia/podpisania umowy, poprzez wykonanie lub analizę projektu, wybór dostawców towarów/usług, stały nadzór nad prowadzonymi pracami, aż do przekazania obiektu do użytkowania, a także, w wymaganym stopniu, w okresie gwarancji jakości lub rękojmi za wady. W Instal Kraków i Frapol nadzór ten odbywa się w szczególności zgodnie z procedurami ZSZ: „Projektowanie”/„Projektowanie i rozwój” i „Sterowanie procesem robót montażowych” (w Spółce dodatkowo procedura „Zasady generalnego wykonawstwa inwestycji”), regulującymi proces planowania, realizacji prac i nadzoru nad nimi (w tym nad pracami realizowanymi przez dostawców towarów/usług). Procedura „Projektowanie” (we Frapol przyjęta pod nazwą „Projektowanie i rozwój”), określa zasady postępowania podczas projektowania wyrobu lub procesu, a w Spółce, także przy zleceniu i nadzorowaniu wykonania dokumentacji technicznej w jednostkach projektowych zewnętrznych (we Frapol procedura nie przewiduje zlecenia projektowania podmiotom trzecim), w tym sprawdzeń i weryfikacji, w celu potwierdzenia, że dokumentacja spełnia wymagania zawarte w danych wejściowych oraz zawiera cechy umożliwiające prawidłowe wykonanie i bezpieczne przeprowadzenie procesu montażu przedmiotu projektu, eksploatację, przechowywanie, przemieszczanie, obsługę oraz - w razie potrzeby - demontaż/likwidację. Pozostałe dwie procedury regulują natomiast zasady wykonawstwa oraz koordynacji i nadzoru nad pracami realizowanymi siłami własnymi oraz tymi, w których uczestniczą dostawcy towarów/usług, w celu zapewnienia wymaganej jakości, w tym:

- kompetencje i odpowiedzialność personelu zaangażowanego w proces realizacji inwestycji,
- przygotowanie techniczne realizacji robót,
- przebieg realizacji robót.

Wszelkie prace budowlane, montażowe oraz remontowe prowadzone są przez spółki Grupy Kapitałowej w oparciu o wymagania ujęte w dokumentacji technicznej, zgodnie z przepisami Prawa Budowlanego i kierowane przez uprawniony personel, posiadający odpowiednie kwalifikacje, stosowne uprawnienia (np. budowlane) oraz certyfikaty je potwierdzające. Prace wykonywane są z należytą starannością, zgodnie z normami przedmiotowymi. Podstawowym dokumentem planowania realizacji danej inwestycji jest w Instal Kraków Plan Jakości, sporządzany zgodnie z procedurą „Plan Jakości realizacji budowy”, opracowywany przez kierownika budowy lub wyznaczonego przez niego pracownika, a we Frapol Plan kontroli i badań robót montażowych, opracowywany zgodnie z procedurą „Sterowanie procesem robót montażowych”, przez Kontrolera Jakości, który przekazuje go kierownikowi budowy/kontraktu. Kontrole przeprowadzane są również na etapie odbiorów (m.in. odbioru częściowego i końcowego robót branżowych, odbioru technicznego do rozruchu, odbioru rozruchu technologicznego (odbior po rozruchu), odbioru technicznego obiektu do użytku.

Grupa Kapitałowa edukuje klientów poprzez przeprowadzanie szkoleń z zakresu obsługi i konserwacji zastosowanych w realizacji produktów. Klient otrzymuje wytyczne, w tym instrukcje techniczno-ruchowe lub DTR, obejmujące plany (czynności) obsługi serwisowej, wykaz elementów i części zamiennych oraz zasady bezpieczeństwa i ochrony zdrowia na etapie użytkowania. Sporządzane są również instrukcje eksploatacji, po przekazaniu do eksploatacji i użytkowania, stanowiące integralną część dokumentacji powykonawczej i odbiorowej.

Wszyscy dostawcy towarów/usług, po dokonaniu opisanej powyżej, w niniejszej części Sprawozdania, oceny na etapie wyboru, przeprowadzanej pod kątem spełnienia wymagań normatywnych, jakościowych, ilościowych i terminowych, są następnie cyklicznie oceniani, poprzez bieżące audyty i kontrole w trakcie wytwarzania produktu lub realizacji usługi, zarówno w zakładzie produkcyjnym dostawcy, jak i na placu budowy. Przez Instal Kraków i Frapol, na dostawców procesów, wyrobów i usług, nakładane jest zobowiązanie do przestrzegania procedur i instrukcji systemowych ZSZ, z którymi zapoznaje ich kierownik danej budowy, jednocześnie przekazując wzory dokumentów jakościowych. Spółki Grupy przedkładają wspomnianym kontrahentom do podpisu dokument systemowy – „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez Instal Kraków S.A.” lub odpowiednio: „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez Frapol Sp. z o.o.”, „Plan zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez BTH Instalacje Sp. z o.o.” - regulujący podstawowe zasady bezpiecznej, zgodnej z wymaganiami jakościowymi i ochrony środowiska realizacji prac, przy czym w BTH treść przedmiotowego dokumentu została odpowiednio zmodyfikowana, poprzez wyłączenie z treści zobowiązania dostawcy do przestrzegania procedur i instrukcji systemowych ZSZ, w związku z brakiem wdrożonych w tej spółce poszczególnych systemów zarządzania.

W segmencie deweloperskim współpraca podejmowana jest jedynie z doświadczonymi biurami projektowymi, posiadającymi w swoim dorobku bogaty zbiór zrealizowanych inwestycji. Dobór materiałów następuje na etapie projektowania i obejmuje wyłącznie materiały bezpieczne, wysokiej jakości, posiadające odpowiednie świadectwa jakości, atesty i certyfikaty, ze szczególnym uwzględnieniem faktu, że finalny produkt użytkowany będzie przede wszystkim przez konsumenta. W celu zapewnienia jak najwyższej jakości, wykonawstwo budynków mieszkalnych Spółka zleca jedynie kwalifikowanym, sprawdzonym podmiotom, zapewnia stały nadzór autorski oraz całościowy nadzór inwestorski nad ich wykonaniem, zgodnie z przedmiotowymi normami, zasadami wiedzy technicznej oraz sztuki budowlanej. Wszystkie materiały użyte przez dostawcę usługi (generalnego wykonawcę) podczas procesu budowlanego, podlegają przed ich zamówieniem wcześniejszemu zatwierdzeniu we wnioskach materiałowych, a proces realizacji jest kontrolowany, między innymi pod kątem przestrzegania wymagań „Planu zapewnienia jakości, BHP oraz ochrony środowiska na budowach realizowanych przez Instal Kraków S.A.”. Spółka dostarcza klientom „Instrukcję eksploatacji i konserwacji obiektu”, stanowiącą dokument kompleksowo opisujący produkt (lokale mieszkalne i części wspólne budynku), mający na celu zapoznanie właścicieli mieszkań z technologią oraz podstawowymi materiałami użytymi do wykonania budynku, co w konsekwencji pozwoli na długą, bezproblemową eksploatację.

Działalność zakładów produkcyjnych Grupy Kapitałowej oparta jest na stabilnej kadrze inżyniersko-technicznej, posiadającej wieloletnie doświadczenie. Wysokiej klasy specjaliści i wykwalifikowani pracownicy zatrudnieni w zakładach, poziom techniczny wyposażenia zakładów przemysłowych i posiadany sprzęt specjalistyczny pozwala na osiągnięcie wysokiej jakości i dokładności wykonania produktów. W Instal Kraków, nowoczesna, proekologiczna komora czyszcząca (tzw. komora śrutownicza) oraz bezpyłowa komora malarska, umożliwiają uzyskanie wysokiej jakości powłok ochronnych, spełniających wymagania najsurowszych norm jakościowych. Frapol stale modernizuje

swój park maszynowy, w celu zwiększenia dokładności i efektywności procesu produkcyjnego, co bezpośrednio przekłada się na jakość i bezpieczeństwo produktów, a w konsekwencji na bezpieczeństwo użytkowników, w tym konsumentów. W ostatnich latach wyposażenie zakładów produkcji Frapol zostało wzbogacone między innymi o nowoczesną wypalarkę plazmową i system identyfikacji detali z użyciem kodów kreskowych i terminali mobilnych, co znacząco usprawniło proces obiegu elementów na liniach produkcyjnych i zmniejszyło ryzyko błędu. Ciągłe doskonalenie seryjnych produktów Frapol, przez ulepszanie rozwiązań projektowych, konstrukcyjnych czy wykonawczych poprawia jakość i bezpieczeństwo korzystania z nich.

Wszelkie prace realizowane w zakładach przemysłowych odbywają się zgodnie z odpowiednimi procedurami ZSZ, których celem jest określenie zasad wykonawstwa wyrobów, dla zapewnienia jakości zgodnej z wymaganiami zawartej umowy oraz dokumentacji technicznej. W Instal Kraków jest to procedura „Sterowanie procesem wykonawstwa prefabrykatów”, a we Frapol „Sterowanie procesem wykonawstwa wyrobów”. Opisują one kompetencje personelu, przygotowanie techniczne produkcji, sterowanie procesem wykonawstwa prefabrykatów, ze szczególnym uwzględnieniem procesów specjalnych wykorzystywanych w produkcji (spawanie, obróbka cieplna, badanie). Obie spółki Grupy utrzymują wdrożony system Zakładowej Kontroli Produkcji (dalej również „ZKP”), który zapewnia, że dostarczany element/wyrób jest wyprodukowany w sposób właściwy, według danego systemu produkcji i jest zgodny z zadeklarowaną charakterystyką.

W Spółce system Zakładowej Kontroli Produkcji spełnia specjalistyczne wymagania normy PN-EN 1090-1 pn.: „Wykonanie konstrukcji stalowych i aluminiowych Część 1: Zasady oceny zgodności elementów konstrukcyjnych” - w zakresie wytwarzania elementów konstrukcji stalowych oraz normy PN-EN 1090-2+A1:2012 pn.: „Wykonanie konstrukcji stalowych i aluminiowych Część 2: Wymagania techniczne dotyczące konstrukcji stalowych” - w zakresie elementów nośnych ze stali. Działania w systemie prowadzone są zgodnie z przewodnikiem ZKP „Opis systemu zakładowej kontroli produkcji ZKP (FPC) zgodny z normą PN EN 1090-1:2009+A1:2012 w systemie zarządzania jakością wg normy EN ISO 9001” (dalej „Przewodnik ZKP”). Stosowane materiały mają wymagane własności wytrzymałościowe, spawalność i odporność na kruche pękanie oraz spełniają wymagania odpowiednich norm europejskich. Elementy nośne i konstrukcje nośne ze stali wprowadzane są do obrotu w oparciu o udokumentowaną Certyfikację ZKP (FPC), która stanowi podstawę nadania wyrobom oznaczenia CE.

Zgodnie z Przewodnikiem ZKP, podzlecanie procesów specjalnych i prac spawalniczych przez Spółkę jest możliwe, o ile dany podmiot spełnia wymagania normy PN-EN 1090-2+A1:2012 oraz posiada udokumentowaną certyfikację według PN-EN 1090-1. Przy doborze sprawdzana jest skuteczność funkcjonującej u poddostawcy zakładowej kontroli produkcji.

We Frapol system ZKP spełnia wymagania specjalistycznych norm z zakresu wentylacji i klimatyzacji: DIN 1946-4:2008, PN-EN 13053+A1:2011, PN-EN 1886:2006, PN-EN 15650:2010, PN-EN 12101-7:2012, VDI 6022 cz.1; 2011 i oparty jest na szeregu instrukcji wytwarzania i kontroli poszczególnych pozycji asortymentowych oraz zasadach określonych w procedurze „Kontrola i badania”, regulującej proces kontroli wykonawstwa wyrobów oraz robót montażowych dla wykazania zgodności wyrobów z ustalonymi wymaganiami oraz zdolności procesów produkcyjnych do wytwarzania wyrobów i usług zgodnych z wymaganiami. Kontrola wykonawstwa produktów dotyczy poszczególnych pozycji asortymentowych i obejmuje wszystkie operacje realizowane w procesie ich wytwarzania, w tym także towary i urządzenia służące wykonaniu produktów, dostarczane przez podmioty zewnętrzne. W przypadku projektowania wyrobów, zgodnie z procedurą „Projektowanie i rozwój”, w etapie wstępnym opracowywana jest analiza przedwdrożeniowa produktu. Wymagania prawne i normatywne, dotyczące projektowanego wyrobu, analizowane są już na etapie koncepcyjnym. Na podstawie dokumentacji wstępnej budowany jest prototyp, podlegający ocenie i ewentualnym poprawkom. Etap konstrukcyjny obejmuje opracowanie kodyfikacji i dokumentacji konstrukcyjnej wyrobu oraz dopuszczenie wyrobów do obrotu przez odpowiednie organy i opracowanie dokumentacji techniczno-ruchowej (DTR). DTR określa ogólne zasady bezpieczeństwa, informacje i dane techniczne urządzenia, jego charakterystykę, schematy budowy i funkcjonowania, wytyczne odnośnie montażu, w tym m.in. jego właściwe posadowienie, przyłączenie i zabezpieczenie przed czynnikami niekorzystnymi lub szkodliwymi, wytyczne co do rozruchu, eksploatacji, instrukcje obsługi, opis koniecznych czynności serwisowych i kontrolnych, wymiany materiałów eksploatacyjnych, części i podzespołów, sposób demontażu urządzenia i postępowania z odpadami. Proces scalania elementów wyrobów jest realizowany zgodnie z przedmiotowymi normami i warunkami technicznymi, instrukcjami technologicznymi wykonawstwa wyrobów, ogólnymi instrukcjami spawania oraz zgrzewania, wzorami wyrobów lub dokumentacją techniczną. Produkcja wyrobów podlega stałej kontroli ze strony kontrolera jakości i nadzorowi ze

strony właściwego dyrektora pionu. Frapol posiada aprobaty techniczne oraz szereg atestów higienicznych wydanych przez PZH dla oferowanych wyrobów, potwierdzających, że oferowane produkty spełniają wymogi higieniczne.

Tabela 30. Atesty higieniczne i aprobaty techniczne Frapol

Atesty higieniczne i aprobaty techniczne Frapol
Atest Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny nr HK/K/0670/02/2016 dla modułu recyrkulacyjnego FM-R
Atest Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny nr HK/K/0670/01/2016 dla centrali wentylacyjno-klimatyzacyjnej typu AF CLEANRoom wykonanie FRAMEDIC
Atest Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny nr HK/K/0767/02/2016 dla elementów systemów wentylacyjnych stalowych: nawiewników stropowych, kratki nawiewno-wywiewnych
Atest Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny nr HK/K/0767/03/2016 dla elementów systemów wentylacyjnych aluminiowych: nawiewników stropowych, kratki nawiewno - wywiewnych
Atest Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny nr HK/K/07467/04/2016 dla elementów systemów wentylacyjnych: wywiewników, podstaw dachowych, czerpni dachowych, wyrzutni dachowych i ściennych, czerpni ściennych, króćców, drzwi powietrzno-szczelnych, klap zwrotnych
Atest Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny nr HK/K/0990/01/2016 dla central wentylacyjno-klimatyzacyjnych Zenith
Atest Narodowego Instytutu Zdrowia Publicznego – Państwowego Zakładu Higieny nr HK/K/1069/01/2016 dla przeciwpożarowych zaworów odcinających typu ZPp60
Aprobata techniczna AT-15-9371/2014 dla zestawu wyrobów do wykonywania wielkogabarytowych, jednostrefowych przewodów oddymiających typu PD wraz z elementami składowymi

Źródło: opracowanie własne

Jakość, bezpieczeństwo i zgodność z normami wykonywanych prac spawalniczych, zarówno w ramach realizacji usług budowlano-montażowych, jak i w procesie wytwarzania wyrobów w zakładach produkcyjnych Grupy Kapitałowej, zapewnia postępowanie zgodnie ze szczegółowymi instrukcjami, obowiązującymi dla tych prac. Spółka spełnia wymagania jakości w spawalnictwie wg normy EN ISO 3834-2, a Frapol PN-M-69011:1978 w zakresie złączy spawanych w konstrukcjach stalowych i PN-EN ISO 5817:2009 w zakresie złączy spawanych ze stali, niklu, tytanu i ich stopów.

Instal Kraków dysponuje własnym Laboratorium Zakładowym, posiadającym Świadectwo Uznania Laboratorium (Nr rejestru LBU-175/12-16), wydane przez Urząd Dozoru Technicznego, potwierdzające spełnienie kryteriów dotyczących wymagań technicznych określonych w normie PN-EN ISO/IEC 17025:2005. Czynności badawcze wykonywane są przez pracowników Spółki, posiadających właściwe kwalifikacje potwierdzone odpowiednimi certyfikatami i świadectwami. Ich czynności nadzorowane są przez inżynierów Spawalników, legitymujących się dyplomami „Międzynarodowy Inżynier Spawalnik/ International Welding Engineer”, wydanymi przez Instytut Spawalnictwa, a także przez Kierownika Działu Zapewnienia Jakości i Spawalnictwa, legitymującego się licencją wydaną przez Instytut Spawalnictwa, uprawniającą do egzaminowania spawaczy po kursach spawania blach i rur oraz do okresowej weryfikacji spawaczy, zgodnie z serią norm PN-EN 287 i PN-EN ISO 9606, a także Dyrektywą 97/23/EWG dotyczącą urządzeń ciśnieniowych.

Możliwości Grupy w zakresie zapewnienia wysokiej jakości produktów i usług, a tym samym bezpieczeństwa ich użytkowników, potwierdzają liczne certyfikaty oraz pozyskane uprawnienia.

Tabela 31. Certyfikaty i uprawnienia posiadane przez Spółkę w zakresie produkcji przemysłowej

Certyfikaty i uprawnienia posiadane przez Instal Kraków oraz Frapol w zakresie produkcji
Certyfikat SLV Halle GmbH potwierdzający spełnienie wymagań dla spawania materiałów metalowych wg DIN EN ISO 3834-2
Certyfikat spawalniczy DVS ZERT-EN1090-2-SZ-2014.0013.002 dla wykonania elementów konstrukcyjnych ze stali wg PN-EN 1090-1+A1:2012 „Wykonanie konstrukcji stalowych i aluminiowych Część 1: Zasady oceny zgodności elementów

konstrukcyjnych”
Certyfikat zgodności zakładowej kontroli produkcji nr 2451-CPR-EN1090-2014.0389.003 dla elementów nośnych oraz ich zespołów wykonanych ze stali do EXC3 (we wszystkich typach budowli) wg normy PN-EN 1090-2+A1 2012 „Wykonanie konstrukcji stalowych i aluminiowych Część 2: Wymagania techniczne dotyczące konstrukcji stalowych”
Certyfikat Urzędu Dozoru Technicznego nr UC-12-30-P/2-10 na modernizację kotłów parowych, kotłów wodnych, zbiorników beciśnieniowych i zbiorników niskociśnieniowych do materiałów trujących lub żrących, zbiorników beciśnieniowych i zbiorników niskociśnieniowych do materiałów ciekłych zapalnych, rurociągów technologicznych oraz stałych zbiorników ciśnieniowych
Certyfikat Urzędu Dozoru Technicznego nr UC-12-30-N/4-10 na naprawę kotłów parowych, kotłów wodnych, stałych zbiorników ciśnieniowych, zbiorników beciśnieniowych i zbiorników niskociśnieniowych do materiałów trujących lub żrących, zbiorników beciśnieniowych i zbiorników niskociśnieniowych do materiałów ciekłych zapalnych oraz rurociągów technologicznych
Certyfikat Urzędu Dozoru Technicznego nr UC-12-30-W/5-10 na wytwarzanie zbiorników beciśnieniowych i zbiorników niskociśnieniowych do materiałów ciekłych zapalnych oraz zbiorników beciśnieniowych i zbiorników niskociśnieniowych do materiałów trujących lub żrących
Decyzja Szefa Wojskowego Dozoru Technicznego nr 441-01/WDT/UCB/10 uprawniająca do wytwarzania, modernizacji i naprawy rurociągów technologicznych do materiałów ciekłych i zapalnych, przeznaczonych dla Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej
Świadectwo Uznania Laboratorium (Nr rejestru LBU-175/12-16), potwierdzające spełnienie kryteriów dotyczących wymagań technicznych określonych w normie PN-EN ISO/IEC 17025:2005, wydane przez Urząd Dozoru Technicznego
Certyfikat Instytutu Techniki Budowlanej nr 1488-CPR-0642/W dla przeciwpożarowych klap typu V330M wg PN-EN 15650:2010 „Wentylacja budynków - Przeciwożarowe klapy odcinające montowane w przewodach”
Certyfikat Instytutu Techniki Budowlanej nr 1488-CPR-0351/W dla przeciwpożarowych klap typu RK370M wg PN-EN 15650:2010 „Wentylacja budynków - Przeciwożarowe klapy odcinające montowane w przewodach”
Certyfikat Instytutu Techniki Budowlanej nr 1488-CPR-0352/W dla przeciwpożarowych klap typu V370 wg PN-EN 15650:2010 „Wentylacja budynków - Przeciwożarowe klapy odcinające montowane w przewodach”
Certyfikat Instytutu Techniki Budowlanej nr 1488-CPD-0353/W dla przeciwpożarowych klap typu RK370 wg PN-EN 15650:2010 „Wentylacja budynków - Przeciwożarowe klapy odcinające montowane w przewodach”
Certyfikat Instytutu Techniki Budowlanej nr 1488-CPD-0354/W dla przeciwpożarowych klap typu RK 150 wg PN-EN 15650:2010 „Wentylacja budynków - Przeciwożarowe klapy odcinające montowane w przewodach”
Certyfikat Instytutu Techniki Budowlanej nr 1488/CPR-0458/W dla przeciwpożarowych klap typu VD370 wg PN-EN 12101-8:2012 „Systemy kontroli rozprzestrzeniania dymu i ciepła - Część 8: Klapy odcinające w systemach wentylacji pożarowej”
Certyfikat Instytutu Techniki Budowlanej nr 1488-CPR-0459/W dla przeciwpożarowych klap typu ZPp60 wg PN-EN 15650:2010 „Wentylacja budynków - Przeciwożarowe klapy odcinające montowane w przewodach”
Certyfikat Instytutu Techniki Budowlanej nr 1488-CPR -0535/W dla Jednostrefowych przewodów oddymiających typu PD stosowanych w systemach kontroli rozprzestrzeniania się dymu i ciepła wg PN-EN 12101-7:2012 „Systemy kontroli rozprzestrzeniania dymu i ciepła - Część 7: Odcinki przewodów wentylacji pożarowej”
Certyfikat Instytutu Techniki Budowlanej nr ITB-2334/W dla Zestaw wyrobów do wykonywania wielkogabarytowych jednostrefowych przewodów oddymiających typu PD wraz z elementami składowymi wg AT-15-9371/2014
Certyfikat Eurovent nr 14.09.001 dla central wentylacyjnych EAF potwierdzający spełnienie wymagań OM-5-2016_AHU_-_rev1 „Operational manual for the certification of air handling units”
Certyfikat TÜV Rheinland nr TM 61000326.001 na Centrale wentylacyjno – klimatyzacyjne AF CLEANRoom wykonanie FRAMEDIC wg PN-EN 13053+A1:2011 „Wentylacja budynków - Centrale wentylacyjne i klimatyzacyjne - Klasyfikacja i charakterystyki działania urządzeń, elementów składowych i sekcji”, PN-EN 1886:2008 „Wentylacja budynków - Centrale wentylacyjne i klimatyzacyjne - Właściwości mechaniczne”, DIN 1946-4:2008 „Ventilation and air conditioning - Part 4: Ventilation in buildings and rooms of health care”
Certyfikat TÜV Rheinland nr TM 61000173.002 dla central, tłumików, przepustnic i regulatorów, krtek, nawiewników, anemostatów, czerpni oraz wyrzutni powietrza wg VDI 6022 Part 1:2011-07 „Ventilation and indoor-air qualityHygiene requirements for ventilation and air-conditioning systems and units”

Źródło: opracowanie własne

Przy ocenie bezpieczeństwa produktu w zakładach produkcyjnych Grupy uwzględnia się:

Normy zharmonizowane, a także wytyczne UDT opisują i stawiają wymagania dla całego procesu produkcyjnego, od projektowania, poprzez dobór odpowiednich materiałów, kwalifikacje personelu, kontrolę i badania. Ocena zgodności dokonywana jest przy udziale jednostki notyfikowanej lub jednostki UDT w odniesieniu urządzeń podlegającym przepisom związanym z działaniem UDT. Pozytywny wynik dokumentowany jest wystawieniem dla danego wyrobu odpowiednio Deklaracji Zgodności CE, Deklaracji Właściwości Użytkowych CE lub poświadczenia wykonania UDT. Jest to poświadczenie wykonania wyrobu bezpiecznego dla konsumenta.

Szkolenia w zakresie zarządzania jakością dotyczą wszystkich pracowników Spółki i Frapol mających wpływ na zapewnienie jakości. Zasady przeprowadzania tych szkoleń określa procedura ZSZ - „Szkolenia”. Prowadzone są w formie szkoleń wstępnych (dla pracowników nowo przyjmowanych), okresowych, doskonalących wiedzę w obszarze zarządzania jakością, szkoleń związanych ze zmianami i aktualizacjami ZSZ oraz szkoleń specjalistycznych.

W przypadku ujawnienia nieprawidłowości w obszarze jakości lub zagrożenia nimi, podejmowane są działania korygujące i zapobiegawcze, zgodnie z odpowiednimi procedurami ZSZ (w Instal Kraków: „Działania korygujące i zapobiegawcze”, a we Frapol: „Działania korygujące” oraz „Działania zapobiegawcze”). Procedury te określają zasady prowadzenia powyższych działań, od wykrycia niezgodności (lub zagrożenia jej wystąpieniem), poprzez analizę występujących niezgodności, do udokumentowanego skutecznego wdrożenia działań korygujących i zapobiegawczych, a w przypadku

koniecznym - do dokonania stosownych zmian w ZSZ. Procedury obowiązują we wszystkich jednostkach organizacyjnych danej spółki. Działania korygujące i zapobiegawcze w obszarze jakości podejmowane są w obu w/w spółkach w oparciu o:

- sprawozdania z audytów wykonywanych przez audytorów zewnętrznych oraz instytucje certyfikujące,
- sprawozdania z audytów wewnętrznych,
- niezgodności stwierdzone w trakcie kontroli przez przedstawicieli właściwego działu zapewnienia jakości,
- przeglądy Zintegrowanego Systemu Zarządzania,
- wpisy do dziennika budowy,
- pisemne i ustne informacje pracowników wykonujących czynności mające wpływ na zapewnienie jakości,
- reklamacje klienta.

Kierownicy/dyrektorzy jednostek organizacyjnych są zobowiązani do podjęcia działań korygujących/zapobiegawczych wynikających z analizy jakości. Program działań korygujących/zapobiegawczych sporządza kierownik jednostki organizacyjnej, w której wystąpiła niezgodność, określając w nim przyczynę wystąpienia niezgodności, rodzaje działań i terminy ich wprowadzenia oraz osoby odpowiedzialne za ich realizację. Jednostki organizacyjne są również zobowiązane do podjęcia działań korygujących/zapobiegawczych, wynikających z analizy funkcjonowania Zintegrowanego Systemu Zarządzania w obszarze zarządzania jakością, dokonywanej raz w roku, przez właściwego pełnomocnika ds. ZSZ, w oparciu o wyniki audytów zewnętrznych i wewnętrznych.

Polityka poddawana jest w obszarze zapewnienia jakości cyklicznej ocenie, w ramach corocznego przeglądu Zintegrowanego Systemu Zarządzania. Celem przeglądu jest ocena wyników audytów wewnętrznych, adekwatności procedur i instrukcji ZSZ do procesów zachodzących w organizacji, osiągnięcia wyznaczonych celów, analiza podjętych działań korygujących oraz określenie kierunków doskonalenia.

S.11.1 S.11.2 S.11.3

W okresie sprawozdawczym Grupa Kapitałowa nie odnotowała incydentów związanych z naruszeniem procedur bezpieczeństwa produktów i usług. Nie było też prowadzone przeciwko spółkom Grupy postępowanie administracyjne w tym zakresie (np. przez UOKiK), ani nie nałożono na nie (również w 2016 r.) kar za niezgodność z prawem i regulacjami w kwestiach związanych z bezpieczeństwem klientów.

Komunikacja marketingowa (S.12)

S.12

Zasadniczym celem Grupy Kapitałowej, w aspekcie komunikacji marketingowej, jest to, aby prowadzone przez nią działania marketingowe były na każdym ich etapie (począwszy od pierwszego kontaktu z klientem, a skończywszy na realizacji zawartych umów w okresie gwarancji jakości) realizowane w sposób zgodny z przepisami prawa i uczciwy.

Polityka, w oparciu o którą Grupa kształtuje swoją komunikację marketingową, wypływa z przyjętej zasady uczciwości w działaniach marketingowych, zamieszczonej w Kodeksie Etyki. W myśl przywołanej zasady, spółki Grupy Kapitałowej są zobowiązane do prowadzenia działań marketingowych w sposób zgodny z przepisami prawa i uczciwy, łącząc swoje interesy z interesem klientów i innych interesariuszy, w tym lokalnych społeczności oraz z poszanowaniem środowiska naturalnego. Reklama pochodząca ze strony Grupy, niezależnie od jej przedmiotu, powinna być zgodna z przepisami prawa, dobrymi obyczajami, rzetelna i uczciwa, a działania promocyjne odpowiedzialne, wolne od zachowań nachalnych, wprowadzających w błąd lub ingerujących w sferę prywatności klientów. Przyjęto, że powinność etycznego działania obowiązuje nie tylko w zakresie promocji, lecz we wszystkich obszarach związanych z uruchamianiem instrumentów marketingowych, a dotyczących produktów Grupy lub świadczonych przez spółki usług, gwarancji, ceny, czy dystrybucji. Klienci traktowani są z szacunkiem, jednakową starannością, życzliwością i kulturą osobistą. Pracownicy mają obowiązek odpowiedzialnie i z należytą starannością reagować na zgłaszane przez

klientów problemy, potrzeby i wyrażane opinie, dbając o partnerskie relacje, oparte na zaufaniu i jasnych zasadach współpracy.

W omawianym obszarze, w Grupie Kapitałowej, zostało określone jako istotne, zidentyfikowane ryzyko marketingu naruszającego prawa konsumenta w prowadzonej przez Instal Kraków działalności deweloperskiej, z którym mogą się wiązać negatywne konsekwencje w wymiarze reputacyjnym, a także w postaci odpowiedzialności prawnej. Przedmiotowym ryzykiem Grupa zarządza poprzez przestrzeganie zasad przyjętych w obowiązującym Kodeksie Etyki oraz przewidziane w nim mechanizmy, w tym o charakterze edukacyjnym i umożliwiające stosowną sygnalizację. Minimalizację zagrożenia zapewnia aktywne korzystanie z wypracowanych, w ramach praktyki działalności rynkowej Spółki, mechanizmów kształtowania i kontroli treści komunikatów marketingowych. Spółka zwraca szczególną uwagę na to, aby podmioty, którymi posługuje się przy realizacji komunikacji marketingowej, w szczególności agencje reklamowe, działały w zgodzie i z poszanowaniem prawa oraz obowiązujących, opisanych powyżej zasad. W umowach z podmiotami świadczącymi usługi marketingowe, w tym reklamowe, Spółka nakłada zobowiązanie do działania zgodnie z prawem i z poszanowaniem praw osób trzecich.

Komunikacja z mediami prowadzona jest w Grupie Kapitałowej wyłącznie przez upoważnione do tego osoby.

S.12.1 S.12.2 S.12.3

W 2017 r., w Grupie Kapitałowej nie odnotowano przypadków niezgodności z wewnętrznymi regulacjami dotyczącymi komunikacji marketingowej, wobec spółek Grupy nie były prowadzone postępowania w przedmiocie niezgodności z prawem i regulacjami w kwestiach związanych z rzetelnością i etyką komunikacji marketingowej (np. przez UOKiK) oraz nie nałożono na nie jakichkolwiek kar finansowych za niezgodność z prawem i regulacjami w kwestiach związanych z rzetelnością i etyką komunikacji marketingowej.

Ochrona prywatności (S.13)

S.13

W Grupie Kapitałowej nie została wdrożona jednolita polityka w zakresie ochrony danych osobowych, z uwagi na różnice w zakresie kategorii przetwarzanych danych w poszczególnych spółkach. W związku z prowadzoną działalnością deweloperską, Spółka przetwarza dane osobowe konsumentów, podczas gdy w BTH nie są w ogóle z takimi podmiotami zawierane umowy, a we Frapol w znikomym zakresie. Szczegółowa polityka, dotycząca przedmiotowego zagadnienia została przyjęta i jest stosowana jedynie w Instal Kraków. Pozostałe dwie spółki Grupy dokładają należytej staranności w zapewnieniu bezpieczeństwa danych osób fizycznych, którymi dysponują i stosują odpowiednie środki w tym zakresie. Zgodnie z obowiązującym w Grupie Kodeksem Etyki pracownicy zobowiązani są chronić informacje (w tym dane osobowe) uzyskane w związku z pracą w Grupie Kapitałowej przed dostępem osób nieuprawnionych, przestrzegać zasad związanych z ich zabezpieczeniem i wykorzystywać je wyłącznie w dozwolony sposób oraz stosować się do przepisów prawa i regulacji wewnętrznych obowiązujących w tym zakresie. Każdy pracownik zobowiązany jest kierować się dyskrecją i poszanowaniem tajemnicy przedsiębiorstwa. Aktualnie Grupa Kapitałowa przygotowuje się do wdrożenia polityki bezpieczeństwa zgodnej z wymogami Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (RODO).

W omawianym obszarze, Grupa Kapitałowa uznaje za istotne ryzyko wycieku, utraty lub nieuprawnionego wykorzystania danych osobowych, co skutkować może odpowiedzialnością określoną przepisami prawa, w szczególności ewentualnymi karami finansowymi nałożonymi przez organy powołane do ochrony danych osobowych.

Grupa zarządza przedmiotowym ryzykiem poprzez stosowanie opisanych poniżej, środków i działań, przy czym w Instal Kraków proces ten odbywa się przez stosowanie i przestrzeganie procedur określonych we wdrożonej w jej organizacji Polityce Bezpieczeństwa, „Instrukcji zarządzania systemami informatycznymi” (dalej zwana „Instrukcją zarządzania”) oraz „Regulaminie dla użytkownika systemu informatycznego” (dalej zwany „Regulaminem dla użytkownika”), funkcjonowanie przewidzianych w tych dokumentach mechanizmów.

W Spółce Polityka Bezpieczeństwa oraz Instrukcja Zarządzania określają sposób przetwarzania danych osobowych oraz środki techniczne i organizacyjne zapewniające ich ochronę. W celu realizacji Polityki Bezpieczeństwa został powołany Administrator Bezpieczeństwa Informacji (wraz zastępcami) oraz Administrator Systemu Informatycznego, którzy są odpowiedzialni za przestrzeganie zasad ochrony danych osobowych, w tym przetwarzanych w systemie informatycznym, prowadzenie dokumentacji, wdrażanie i nadzorowanie środków technicznych i organizacyjnych zapewniających ich ochronę oraz szkolenia dla pracowników zajmujących się przetwarzaniem danych osobowych.

Zgodnie z Polityką Bezpieczeństwa, Spółka w zakresie organizacji bezpieczeństwa informacji wdrożyła proces autoryzacji urządzeń służących do przetwarzania informacji, zgodnie z którym:

- nowe urządzenia muszą posiadać odpowiednie dopuszczenie Zarządu Spółki, określające ich przeznaczenie i sposób użycia,
- Administrator Systemu Informatycznego, po otrzymaniu zakupionego sprzętu i jego sprawdzeniu, realizuje czynności związane z instalacją sprzętu (urządzeń),
- właściwa komórka Spółki ewidencjonuje zakupiony sprzęt, natomiast Administrator Systemu Informatycznego, równolegle wpisuje ten sprzęt do prowadzonych przez siebie rejestrów sprzętu.

W celu zapewnienia bezpieczeństwa przechowywanych danych w systemie informatycznym, sieć, w której przetwarzane są dane osobowe, jest odpowiednio zabezpieczona. Dostęp ze stanowisk zlokalizowanych poza siedzibą Spółki jest realizowany za pomocą szyfrowanego łącza. Każdy komputer jest wyposażony w odpowiedni system antywirusowy. Serwery na których przechowywane są dane osobowe posiadają należyte zabezpieczenie. Dokumentację tradycyjną (papierową), zawierającą dane osobowe przechowuje się w szafach lub szufladach biurowych zamykanych na klucz. Każda osoba dopuszczana do przetwarzania danych osobowych przechodzi szkolenie z zakresu znajomości przepisów Ustawy o ochronie danych osobowych. Nadto, do przetwarzania danych osobowych dopuszczone są wyłącznie osoby posiadające imienne upoważnienie, nadawane przez Administratora Bezpieczeństwa Informacji lub Administratora Systemów Informatycznych, jeżeli dane przetwarzane są w systemie informatycznym. Każda z osób dopuszczonych do przetwarzania danych składa pisemne oświadczenie o zachowaniu w tajemnicy przetwarzanych danych osobowych oraz informacji o stosowanych w Instal Kraków sposobach ich zabezpieczenia.

Osoba upoważniona może przetwarzać dane osobowe wyłącznie w zakresie ustalonym przez Administratora Danych/Administratora Bezpieczeństwa Informacji/Administratora Systemów Informatycznych w imiennym upoważnieniu i tylko w celu wykonywania nałożonych na nią obowiązków. Zakres dostępu do danych przetwarzanych przez tę osobę w systemach informatycznych przypisany jest do niepowtarzalnego identyfikatora użytkownika, niezbędnego do rozpoczęcia pracy w systemie. Rozwiązanie stosunku pracy (odwołanie z funkcji) powoduje wygaśnięcie upoważnienia do przetwarzania danych osobowych. Osoba upoważniona musi zachować tajemnicę danych osobowych oraz przestrzegać procedur ich bezpiecznego przetwarzania. Przestrzeganie tajemnicy danych osobowych obowiązuje przez cały okres zatrudnienia w Spółce, a także po ustaniu stosunku pracy.

Osoba upoważniona zapoznaje się z przepisami prawa w zakresie ochrony danych osobowych oraz postanowieniami Polityki Bezpieczeństwa, Regulaminu dla użytkownika oraz Instrukcji zarządzania. W celu zapewnienia fizycznego bezpieczeństwa danych osobowych przetwarzanych w Spółce, pracownicy obowiązani są do stosowania polityki „czystego biurka” – w zakresie danych przetwarzanych w formie papierowej oraz polityki „czystego ekranu” - w zakresie danych osobowych przetwarzanych w sieci informatycznej.

Zarządzanie bezpieczeństwem danych w sieciach informatycznych opiera się na Instrukcji zarządzania systemami informatycznymi, której celem jest zapewnianie bezpieczeństwa informacji (w tym danych osobowych) w sieciach i ochrona infrastruktury pomocniczej. Instrukcja zarządzania określa zabezpieczenia sieci, zasady konfiguracji serwerów i urządzeń sieciowych, poziomy dostępu do systemów informatycznych oraz zasady korzystania z Internetu. Wszystkim użytkownikom systemu informatycznego Instal Kraków nadaje się unikatowe identyfikatory użytkownika (ID użytkownika), aby zapewnić, że każde działanie w sieci lub w systemie poza sieciowym może zostać przypisane osobie, która jest za nie odpowiedzialna. Administrator Systemu Informatycznego zapewnia bieżący nadzór nad wykorzystywaniem kont i haseł przez użytkowników systemu, dokonuje właściwej konfiguracji mechanizmów uwierzytelnienia i kontroli dostępu oraz sprawuje systematyczny nadzór nad prawidłową eksploatacją tych mechanizmów, a także monitoruje dostęp do systemu i jego użycia w celu wykrywania nieuprawnionych działań. Użytkownik systemu informatycznego w Spółce zobowiązany jest do przestrzegania postanowień Regulaminu dla użytkownika. Regulamin określa

zakres obowiązków i odpowiedzialności użytkowników systemów informatycznych, które są wykorzystywane do pracy i przetwarzania danych osobowych w Spółce, zawiera szczegółowe rozwiązania i procedury dotyczące rozpoczęcia, zawieszenia i zakończenia pracy z systemem informatycznym, opisuje zasady pracy na komputerze oraz metody i środki uwierzytelniające, zasady korzystania z zasobów Internetu oraz poczty elektronicznej i zasady zgłaszania incydentów.

Pracownicy zobowiązani są do niezwłocznego zgłoszenia naruszeń (lub podejrzenia naruszeń) Administratorowi Bezpieczeństwa Informatyki lub Administratorowi Systemów Informatycznych, którzy ustalają, czy incydent rzeczywiście miał miejsce, oceniają stopień zagrożenia, podejmują odpowiednie działania w celu uchylenia niebezpieczeństwa lub jego skutków, udzielają zaleceń oraz przygotowują stosowny raport, który jest przedstawiany Zarządowi Spółki.

We Frapol, dane osobowe w postaci cyfrowej przechowywane są i przetwarzane na własnych serwerach. Dostęp do serwerów jest ograniczony w związku z tym, że znajdują się w innym segmencie sieciowym. Dostęp do danych wymaga podwójnego uwierzytelnienia, w odpowiedniej domenie oraz w programie przetwarzającym dane. Wszystkim użytkownikom systemu informatycznego nadaje się unikatowe identyfikatory użytkownika (ID użytkownika), aby zapewnić, że każde działanie w sieci lub w systemie poza sieciowym może zostać przypisane osobie, która jest za nie odpowiedzialna. Prowadzona jest ewidencja osób upoważnionych do przetwarzania danych osobowych. Każda z tych osób zostaje odpowiednio przeszkolona i otrzymuje imienne upoważnienie, określające zakres uprawnień do przetwarzania danych osobowych oraz indywidualny zakres obowiązków użytkownika systemu informatycznego. Wydane upoważnienia podlegają rejestracji i ewidencja ta jest aktualizowana na bieżąco. Każdy nowo zatrudniony pracownik podpisuje zobowiązanie do zachowania poufności w zakresie danych pozyskanych w związku z wykonywaniem pracy na rzecz przedsiębiorstwa.

Spółka BTH określiła obszar przetwarzania danych oraz środki stosowane w celu jego ochrony. Dane osobowe w postaci cyfrowej przechowywane są i przetwarzane na własnym serwerze. W celu zapewnienia fizycznego bezpieczeństwa przetwarzanych danych osobowych, pracownicy obowiązani są do przestrzegania zasady „czystego biurka” – w zakresie danych przetwarzanych w formie papierowej oraz zasady „czystego ekranu” - w zakresie danych osobowych przetwarzanych w sieci informatycznej. Każdy komputer jest wyposażony w odpowiedni system antywirusowy. Wszystkim użytkownikom systemu informatycznego nadaje się unikatowe identyfikatory użytkownika (ID użytkownika), a dostęp do niego jest chroniony hasłem. Użytkowników obowiązuje zakaz pozostawiania w czasie godzin pracy komputerów osobistych, w stanie zarejestrowania do systemu, bez nadzoru. Jeśli urządzenia te nie są w danym momencie używane, muszą być chronione za pomocą wygaszaczy ekranu. Dokumentację tradycyjną (papierową), zawierającą dane osobowe oraz komputerowe nośniki danych, przechowuje się w szafach lub szufladach biurowych zamykanych na klucz. Punkty wysyłania/odbierania poczty podlegają w godzinach pracy nadzorowi wyznaczonych pracowników. Osoba korzystająca z drukarki obowiązana jest do przestrzegania nakazu niepozostawiania wydruków w urzędzeniu. Każdy z pracowników, przed zakończeniem dnia pracy zobowiązany jest sprawdzić, czy nie pozostawił w pomieszczeniu służbowym niezabezpieczonych przed nieuprawnionym dostępem dokumentów, nośników informatycznych lub niewyłączonych urządzeń. Do przetwarzania danych dopuszczone są wyłącznie upoważnione osoby. Każdy nowo zatrudniony pracownik podpisuje zobowiązanie do zachowania poufności w zakresie danych pozyskanych w związku z wykonywaniem pracy na rzecz przedsiębiorstwa.

S.13.1 S.13.2 S.13.3

W raportowanym okresie, w Grupie Kapitałowej nie odnotowano jakichkolwiek zdarzeń polegających na wycieku lub nieuprawnionym wykorzystaniu danych osobowych klientów, czy też pracowników, przeciwko spółkom Grupy nie toczyło się jakiejkolwiek postępowanie administracyjne związane z naruszeniem przepisów ustawy o ochronie danych osobowych (np. wszczęte przez GIODO) oraz nie nałożono na nie żadnych kar za niezgodność z prawem i regulacjami w kwestiach związanych z ochroną danych osobowych.

Oznakowanie produktów (S.14)

S.14

W dwóch spółkach Grupy Kapitałowej, w ramach wdrożonego w nich Zintegrowanego Systemu Zarządzania, w tym systemów Zakładowej Kontroli Produkcji, obowiązują odpowiednie procedury

dotyczące oznakowania i identyfikacji wyrobów. Nie zostały one przyjęte w BTH z uwagi na profil działalności tej spółki (brak działalności produkcyjnej; w zakresie świadczonych usług BTH wykorzystuje półprodukty odpowiednio oznakowane przez producentów).

Celem obowiązującej we wszystkich jednostkach organizacyjnych procedury „Oznakowanie i identyfikowalność” (we Frapol „Identyfikacja i identyfikowalność wyrobu”) jest zapewnienie, aby materiały, prefabrykaty i ich elementy, urządzenia oraz etapy prac montażowych były jednoznacznie oznakowane i identyfikowalne z zamówieniem/zleceniem, dokumentacją techniczną oraz wymogami dotyczącymi jakości. Powyższe zasady obowiązują w zakresie znakowania i identyfikacji podczas:

- zakupów towarów, prefabrykatów i urządzeń - zakupione towary poddawane są kontroli zgodności oznaczenia wyrobu z dokumentami dostawy (atesty, świadectwa jakości itp.);
- magazynowania i przechowywania towarów, prefabrykatów i urządzeń – w przypadku wyrobów hutniczych oryginalne oznakowanie przenoszone jest na rozcinany materiał (w przypadku Spółki zgodnie ze szczegółową instrukcją „Znakowanie i identyfikacja materiałów hutniczych”, materiały pomocnicze przechowuje się posegregowane pod względem rodzajowym i gatunkowym oraz odpowiednio oznaczone;
- wykonawstwa prefabrykatów/wyrobów - wyroby gotowe (konstrukcje stalowe, urządzenia wentylacyjne i klimatyzacyjne, urządzenia ciśnieniowe, objęte regulacjami UE lub urządzenia objęte zakresem przepisów związanych z UDT) posiadają oznakowanie ustalone z klientem, a ponadto identyfikowane są poprzez dokumentację danego wyrobu, to jest Deklaracje Zgodności CE, Deklaracje Właściwości Użytkowych CE lub w odpowiednich przypadkach poświadczenie wykonania UDT, którym to dokumentom nadawany jest niepowtarzalny numer, a w których jednocześnie przywołany jest dany wyrób poprzez odniesienie do numeru projektu oraz określenie zastosowania;
- pakowania i wysyłki - zgodnie z wymaganiami klienta, dokumentacją techniczną oraz wykazem elementów wysyłkowych;
- badań i kontroli końcowej (w Instal Kraków) – kontrola końcowa wykonawstwa wyrobów obejmuje także oględziny zewnętrzne w celu sprawdzenia oznakowania produktów, w Instal Kraków miejsca badań wyrobu są znakowane odpowiednim stemplem stalowym, jak również na schemacie badań, który stanowi załącznik do dokumentacji z tych czynności;
- prac montażowych i remontowych - poszczególne etapy realizacji prac montażowych są oznaczane na schemacie montażowym instalacji lub urządzeń. Identyfikacja przebiegu prac montażowych i remontów oraz zgodności robót z wymaganiami dokumentacji technicznej i dokumentów organizacji robót jest dokonywana na podstawie wpisów do Karty wykonawstwa robót montażowych.

Proces produkcji konstrukcji stalowych w Spółce odbywa się zgodnie z obowiązującym w ramach ZSZ Przewodnikiem ZKP „Opis systemu zakładowej kontroli produkcji ZKP (FPC) zgodny z normą PN EN 1090-1:2009+A1:2012 w systemie zarządzania jakością wg normy EN ISO 9001”, którego jednym z celów jest zapewnienie możliwości pełnej identyfikacji oraz statusu wyrobu na wszystkich etapach jego wytwarzania. Elementy nośne i konstrukcje nośne ze stali, wprowadzane są do obrotu w oparciu o udokumentowaną Certyfikację Zakładowej Kontroli Produkcji ZKP (FPC), stanowiącą podstawę nadania wyrobom oznaczenia CE. Spółka, jako wytwórca, odpowiedzialna jest za umieszczenie znaku CE (symbol zgodny z dyrektywą 93/68/WE/Rozporządzeniem UE 305/2011). Symbol umieszczony jest na elemencie, jego etykiecie, opakowaniu lub w dokumentacji wysyłkowej. Aby można było finalnie oznaczyć produkt znakiem CE, przeprowadzany jest szereg działań kontrolnych i spełnione wymagania norm PN-EN 1090-1 oraz PN-EN 1090-2.

We Frapol znakiem CE opatrzone są następujące produkty:

- klapy RK150, RK370, RK370M, V330M, V370, VD370, ZPp60,
- centrale AF, Onyx, Zenith,
- nagrzewnice Basic, Selective, Premium,
- regulatory VAV,
- tłumiki,
- regulatory VSR-R-Ex,
- przepustnice DR-Ex.

Aby można było finalnie oznaczyć produkt znakiem CE, musi być przeprowadzony szereg działań kontrolnych i spełnione wymagania właściwych dla danego wyrobu norm. Proces ich produkcji odbywa

się z zgodnie z obowiązującym systemem Zakładowej Kontroli Produkcji, w oparciu o szereg instrukcji wytwarzania i kontroli, właściwych dla poszczególnych pozycji asortymentowych, zapewniających zgodność z odnośnymi normami. Asortyment wentylacyjny i klimatyzacyjny, wprowadzany jest do obrotu w oparciu o udokumentowane badania, prowadzone w organizacji lub zewnętrzną jednostkę notyfikowaną, zweryfikowaną przez Polskie Centrum Akredytacji. Następnie produkt jest sprawdzany przez jednostkę notyfikowaną lub poddawany przez nią certyfikacji. Pozytywne zakończenie procedury stanowi podstawę nadania wyrobom oznaczenia CE. Frapol, jako wytwórca, odpowiedzialny jest za umieszczenie znaku CE na produkcie. Symbol umieszczony jest na wyrobie, w widocznym miejscu, wraz z nazwą i adresem producenta, nazwą i typem wyrobu, rokiem produkcji oraz innymi wymaganymi informacjami, zgodnie z wzorem zamieszczonym w odnośnej instrukcji.

Zapewnienie przez Grupę Kapitałową, że w toku produkcji wyrobów spełnione zostały wymagania stanowiące podstawę do posługiwania się znakiem CE, następuje nadto poprzez postępowanie zgodnie z procedurą ZSZ „Kontrola i badania”, opisaną również w części S.11. Sprawozdania, a określającą zasady kontroli wykonawstwa dla wykazania zgodności wyrobów z ustalonymi wymaganiami. Opracowane zgodnie z tą procedurą Plany kontroli i badań poszczególnych pozycji asortymentowych zakładają m.in. kontrolę oznakowania zgodnie z dokumentacją techniczną, obowiązującymi normami, procedurami i instrukcjami.

Z niniejszym obszarem wiąże się ryzyko niezgodności związanych z niewłaściwym oznakowaniem produktów Grupy Kapitałowej, w tym błędnych danych materiałowych na dokumentach CE (deklaracje) oraz ryzyko niezakwalifikowania wyrobu do grupy materiałów podlegających odnośnym Dyrektywom UE. W związku z nieprowadzeniem działalności produkcyjnej przez BTH nie występują one w tej spółce. Grupa zarządza przedmiotowymi ryzykami w sposób opisany w niniejszej części Sprawozdania (S.14), a w szczególności zgodnie z opisanymi powyżej procedurami.

S.14.1 S.14.2 S.14.3

W okresie sprawozdawczym nie stwierdzono przypadków niezgodności związanych z niewłaściwym oznakowaniem produktu, nie wszczęto postępowań administracyjnych w tym zakresie przeciwko Grupie Kapitałowej (np. przez UOKiK), jak również nie nałożono na spółki Grupy (także w 2016 r.) kar finansowych, związanych z niewłaściwym oznakowaniem produktu.

Pozostałe kwestie społeczne i rynkowe (S.15)

S.15

Grupa Kapitałowa w swoich relacjach z kontrahentami stawia sobie za cel bycie wiarygodnym i uczciwym partnerem biznesowym oraz troszczy się o wizerunek podmiotu godnego zaufania i budzącego zadowolenie ze współpracy. W swoich działaniach kieruje się przyjętą w Kodeksie Etyki zasadą prowadzenia negocjacji w dobrej wierze, nie wykorzystywania ewentualnej, dominującej pozycji oraz dotrzymywania zaciągniętych zobowiązań. Elementem polityki Grupy Kapitałowej w niniejszym obszarze jest przyjęte zobowiązanie do nawiązania z podwykonawcami trwałych, partnerskich relacji handlowych, zawarte w Polityce ZSZ. Cele polityki, w odniesieniu do relacji z dostawcami towarów/usług, realizowane są poprzez stosowanie przejrzystych i uczciwych postanowień w zawieranych umowach oraz późniejsze, rzetelne regulowanie zobowiązań wobec kontrahentów.

Rzetelne wywiązywanie się ze zobowiązań stanowi istotny aspekt w branży budowlanej, w szczególności z uwagi na konieczność nieprzerwanej realizacji procesu inwestycyjnego i wielość podmiotów w tym procesie uczestniczących. Brak płatności wiąże się z istotnym ryzykiem utraty zdolności wykonania przez danego dostawcę towarów/usług powierzonego zadania, a w konsekwencji nienależytym wykonaniem przez Grupę zobowiązań wobec klienta i obciążeniem karami umownymi, a także, generującymi dodatkowe koszty, przestojami w pracach. Grupa Kapitałowa zarządza przedmiotowym ryzykiem poprzez poniższe działania.

Dane dotyczące każdej umowy z dostawcą towarów/usług są rejestrowane i aktualizowane w odpowiednim, dedykowanym, elektronicznym centralnym rejestrze przez wyznaczonych pracowników danej spółki. Osoby odpowiedzialne za realizację płatności posiadają stały, nieograniczony dostęp do informacji o terminach płatności wynikających z danej umowy. Doręczone faktury podlegają rejestracji w systemie informatycznym poszczególnych spółek Grupy, umożliwiającym monitoring stanu rozliczeń, w tym w szczególności generowanie informacji o etapie płatności i zbliżającym się terminie zapłaty.

S.15.1

Rzeczywisty okres rotacji zobowiązań określa termin regulowania zobowiązań przez Grupę Kapitałową.

Tabela 32. Wskaźnik rotacji zobowiązań

Wskaźnik	Sposób wyliczenia wskaźnika	2017 rok
Szybkość spłaty zobowiązań (w dniach)	stan zobowiązań x 365 / przychód netto ze sprzedaży produktów i towarów	141

Źródło: opracowanie własne

S.15.2

Rzeczywisty okres rotacji należności określa termin regulowania należności na rzecz Grupy Kapitałowej.

Tabela 33. Wskaźnik rotacji należności

Wskaźnik	Sposób wyliczenia wskaźnika	2017 rok
Szybkość obrotu należności (w dniach)	stan należności x 365 / przychód netto ze sprzedaży produktów i towarów	91

Źródło: opracowanie własne

S.15.3

Standardowy, przewidziany w umowach przez Instal Kraków oraz BTH okres płatności zobowiązań wynosi 30 dni lub mniej (około 5%), z zastrzeżeniem segmentu deweloperskiego, gdzie Spółka najczęściej zastrzega termin płatności 35 dni. W spółce Frapol termin ten jest zróżnicowany dla dostawców towarów oraz dostawców usług (podwykonawców) i standardowo wynosi odpowiednio 90 i 30 dni.

S.15.4

Około 91% (wartościowo) zobowiązań Grupy Kapitałowej płaconych jest w terminie lub z niewielkim (do 7 dni) opóźnieniem. Zdarzające się opóźnienia wynikają przede wszystkim z opóźnionego dostarczenia dokumentów kontrahentów, stanowiących podstawę zapłaty oraz braków lub nieprawidłowości danych w tych dokumentach, skutkujących koniecznością nadania danej płatności statusu „wstrzymane do zapłaty”, do czasu odpowiedniej korekty.

Tabela 34. Terminowość spłaty zobowiązań w Grupie Kapitałowej

Terminowość	Udział (%) (wartościowo)	Udział (%) narastająco (wartościowo)
Płatności realizowane w terminie	72%	72%
Płatności realizowane do 7 dni po terminie	18%	91%
Płatności realizowane do 14 dni po terminie	4%	94%
Płatności realizowane powyżej 14 dni po terminie	6%	100%

Źródło: opracowanie własne

S.15.5 S.15.6

W 2017 roku nie były przeciwko Grupie Kapitałowej prowadzone przez UOKiK postępowania administracyjne. Nie zostały również na nią nałożone żadne kary związane z zachowaniami antykonkurencyjnymi i antyrynkowymi.